

T.C.

Iğdır Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUR'ÂN'I KERÎM VE KİTÂB-I MUKADDESE GÖRE
TÂLUT VE CÂLUT**

Hazırlayan

Ali GÜRKAN

Iğdır-2016

T.C.
İğdır Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KUR'ÂN'I KERÎM VE KİTÂB-I MUKADDESE GÖRE TÂLUT VE
CÂLUT**

Hazırlayan
Ali GÜRKAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Zeki TAN

İğdır-2016

TAAHHÜTNAME
(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**KUR’ÂN’I KERÎM VE KİTÂB-I MUKADDESE GÖRE TÂLUT VE CÂLUT**” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.
- Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

04/11/2016
Ali GÜRKAN

KABUL VE ONAY

Ali GÜRKAN tarafından hazırlanan Kur'ân'ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddese Göre Tâlut ve Câlut adlı çalışma, 04/11/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Abdulkerim SEBER (Başkan)

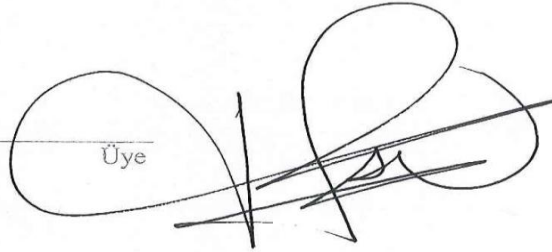

Yrd. Doç. Dr. Abdulhalim OFLAZ Üye

Yrd. Doç. Dr. Zeki TAN

Üye

ÖZET

Çalışmamızda Kur'ân kıssalarının hedeflediği amaçları ortaya koyma ile birlikte, İslâmiyet ve Yahudilikte büyük önem taşıyan Tâlut ve Câlut hadisesini tüm yönleriyle tanıma, bu olay hakkındaki haberleri analiz etmek sûreti ile doğru ve yanlış bilgileri ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Tâlut ve Câlut hadisesine başlamadan önce kıssalar hakkında genel bilgiler verilerek kıssa kelimesinin sözlük ve terim itibariyle ne mana ifade ettiği, kıssa kelimesiyle anlam ilişkisi olan diğer kelimelerden söz edildi. Ayrıca kıssaların neveleri, temel özellikleri, fert ve toplumlara etkisi, iman esaslarının oluşmasındaki rolü, Hz. Peygamberin hayatına yansımaları, Müminlerin eğitilmesindeki rolü, toplumsal hayat, dini gayenin hedef alınması, tebliğ ve irşad, kıssaların tekrar edilmesi ve gerçekliği konularında bilgi verilmeye çalışıldı.

Çalışmaya kıssanın bulunduğu süre olan Bakara Sûresinin nüzul ortamından söz edilerek dönem iki farklı açıdan yani insan ve çevre faktörü açısından değerlendirmeye tabii tutuldu. Âyetlerin siyak-sibak ilişkisinde anlam bütünlüğünün sağlanmasının önemi, Kur'ân'ı Kerîm'in tarihe bakışında meselenin sadece tarihte yaşanmış bir hadise olarak bakılmaması gerektiği ifade edildi. Tâlut ve Câlut'un tarihsel kişiliklerinde olayın baş aktörleri olan kişilerin hangi özelliklere sahip olduğu, Kur'ân mesajının örtülmesinde de İsrâiliyyâtın ne düzeyde etkili olduğu konuları işlendi.

Tâlut ve Câlut kıssasında temel konular da ele alınıp bunlar hakkında Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân'ı Kerîm perspektifinden bakılarak genel bilgi verildi.

Ayrıca insan zihninin özlü ifadeleri olan kavramlar beş ana madde altında incelendi. Bunlar seçilmişlik, bilgi, topluluk, servet ve çeşitli konuları ihtiva eden kavramlar adı altında ele alındı. Ayrıca kutsal emanetlerden olan Tâbût, Sekîne ve Bakiyye'nin ne manaya geldiği izah edilerek konu tamamlandı.

Anahtar Kelimeler: Kıssa, Tâlut, Câlut, İsrailoğulları, Kavram, Kitab-ı Mukaddes

ABSTRACT

In this study, we aimed to reveal parables of Quran with their targets and specifically that of Talut and Calut, which has significance in both Islam and Judaism, with all aspects by analyzing related informations. The study is consisted of three chapters.

Prior to parable of Talut and Calut, general informations about parables were given and word of “parable” and its relations with other words was analyzed in literal and term meaning. Furthermore, parables were examined in terms of types, main characteristics, influence on individuals and society, reflections on life of Prophet, role on education of believers, social life, religious life. Then, informations about parables were discussed with their reality and repetitons.

The study focused on revelation environment of surah of Baqara, which contains the parable, with regards to the factors of human being and environment. It was stated that vision of Quran on history is not historical due to precedent and the antecedent of verses in content integrity. The main characters of parable, Talut and Calut, are mentioned with their personality and effects of isra'iliyyat is studied covering message of Quran.

Main topics in the parable are studied with perspectives of Holy Bible and Quran. Also, names of God and their influence in the parable are examined with reasons of taking place.

Moreover, concepts in brevity of human intellect is studied with five main principles. These are chosenness, knowledge, community, wealth and other concepts. Finally, the study is finished with meaning of sacred relics Tabut, Sekine and Bakiyye.

Key Words: Parable, Talut, Calut, Israelites, Concept, Holy Bible

ÖNSÖZ

Kur'ân'ı Kerîm Yüce Allah tarafından insanların dünya ve âhiret mutluluğunu temin etmek için gönderilmiştir. Konuları itibariyle Kur'ân'ı Kerîm'e bakıldığında insanın ihtiyaçları ile ilgili olan birçok hususa değinilmektedir. Kur'ân kıssaları da bu anlamda birçok ilahî mesajı barındırmaktadır. Bu mesajlar da kendine has bir üslup ile anlatılmaktadır.

Kur'ân kıssalarındaki asıl gaye tarihi bir olayın hikâye tarzında anlatılması değil, insanların geçmişte yaşanmış hadiselerden ibret alıp ve bugünü ilgilendiren yönlerine dikkat çekmektir. Böylelikle Yüce Allah, tarihten canlı örnekler sunmak suretiyle insanların hatalardan korunarak dünya ve âhiret hayatında mutlu olmasını istemektedir.

Kur'ân kıssaları muhtevası itibariyle önemli bir hacmi kapsamaktadır. Bu kıssalardan biri olan Tâlut ve Câlut hadisesi araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Çalışmamızın giriş kısmında kıssalar hakkında genel bilgiler verilerek kıssa kelimesinin sözlük ve terim itibariyle ne mana ifade ettiği, kıssa kelimesiyle anlam ilişkisi olan diğer kelimelerden bahsedilmiştir. Ayrıca kıssaların neveleri, temel özellikleri, fert ve toplumlara etkisi, iman esaslarının oluşmasındaki rolü, Hz. Peygamberin hayatına yansımaları, müminlerin eğitilmesindeki rolü, toplumsal hayat, dini gayenin hedef alınması, tebliğ ve irşad, kıssaların tekrar edilmesi ve gerçekliği konularına değinilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde kıssanın yer aldığı sûre olan Bakara Sûresinin nüzul ortamından bahsedilerek dönem iki farklı açıdan; yani insan ve çevre faktörü açısından değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Âyetlerin siyak-sibak ilişkisinde anlam bütünlüğünün sağlanmasının önemi, Kur'ân'ı Kerîm'in tarihe bakışında meselenin sadece tarihte yaşanmış bir hadise olarak bakılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Tâlut ve Câlut'un tarihsel kişiliklerinde olayın baş aktörleri olan kişilerin hangi

özelliklere sahip olduğu, Kur'ân mesajının örtülmesinde de İsrâiliyyâtın etkisinin ne düzeyde olduğu konuları işlenmiştir.

İkinci bölümde ise Tâlut ve Câlut kıssasındaki temel konular ele alınıp bunlar hakkında Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân'ı Kerîm perspektifinden hareketle genel bilgiler verilmiştir. Kıssada geçen Esmâ-i Hüsnâ'nın kıssa ile ilişkisinde Allah'ın isimleri hakkında da bilgi verilerek neden bu isimlerin kullanıldığı üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise kıssa da geçen kavramlar dört ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar seçilmişlik, yönetim, bilgi, topluluk ve servet ifade eden kavramlar adı altında ele alındı. Ayrıca kutsal emanetlerden olan Tâbût, Sekîne ve Bakiyye'nin ne manaya geldiği izah edilerek konu tamamlanmıştır.

Gerek konunun tespiti ve gerekse tezimizin hazırlanmasında kıymetli yardım ve önerilerini esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Zeki TAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ali GÜRKAN

2016-Iğdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	IX
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	X
ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU	XII
GİRİŞ	1
A. KISSALAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
1. Kıssanın Lügat Anlamı.....	3
2. Kıssanın Istılâhî Anlamı.....	5
3. Kıssa Anlamına Gelen Diğer Kavramlar.....	5
<i>a. Hikâye</i>	6
<i>b. Nebe'</i>	6
<i>c. Haber</i>	7
<i>d. Mesel</i>	8
<i>e. Hadis</i>	9
B. KISSALARIN NEVİLERİ	10
1. Peygamberler ve Ümmetleri Arasında Geçen Kıssalar.....	10
2. Bazı Önemli Olay ve Şahıslarla İlgili Kıssalar.....	10
3. Kur'ân'ın Nüzûlü Sırasında Meydana Gelen Kıssalar.....	11
C. KISSALARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ	11
1. Kıssaların Fert ve Toplumlara Etkisi.....	13
2. Kıssaların İman Esaslarının Oluşmasındaki Rolü.....	15
3. Kıssaların Hz. Peygamberin Hayatına Yansımaları.....	16
4. Kıssaların Müminlerin Eğitilmesindeki Rolü.....	17
5. Kıssalar ve Toplumsal Hayat.....	18
6. Kıssalarda Dinî Gayenin Hedef Alınması.....	19
7. Kıssalarda Tebliğ ve İrşad.....	20
8. Kıssaların Tekrar Edilmesi.....	21
9. Kıssaların Gerçekliği.....	23

I. BİRİNCİ BÖLÜM:

TÂLUT VE CÂLUT KISSASI İLE İLGİLİ ÂYETLERE GENEL BAKIŞ:	26
A. BAKARA SÛRESİNİN NÜZÛL ORTAMI.....	26
1. Çevre Faktörü.....	28
a. Coğrafi Durum.....	28
b. Siyasî Durum.....	29
c. Ekonomik Durum.....	31
2. İnsan Faktörü.....	32
a. Müslümanların Durumu.....	33
b. Müşriklerin Durumu.....	35
c. Münafıkların Durumu.....	38
d. Yahudi ve Hıristiyanların Durumu.....	40
B. ÂYETLERİN SİYAK-SİBAK İLİŞKİSİ.....	42
C. KUR'ÂN'I KERİM'İN TARİHE BAKIŞI.....	46
D. TÂLUT VE CÂLUT'UN TARİHSEL KİŞİLİKLERİ.....	49
E. KUR'ÂN MESAJININ ÖRTÜLMESİNDE İSRÂİLİYYÂT.....	51

II. İKİNCİ BÖLÜM:

TÂLUT VE CÂLUT KISSASINDA GEÇEN TEMEL KONULAR:	56
A. DİSİPLİN.....	56
B. SABIR.....	60
C. DUA	63
D. ÜMİT, KORKU VE BAŞARI.....	65
E. DÜNYAYA BAĞLILIK.....	70
F. EHLİYET VE LİYÂKAT.....	71
1. Bilgi.....	74
2. Fiziki Yapı.....	75
G. İMTİHAN.....	76
H. SAVAŞ AHLÂKI.....	80
1. Güç ve Caydırıcılık.....	81
2. Nefs-i Müdafaa.....	83
I. ŞEKİL VE MANA İLİŞKİSİ.....	84
İ. “BENDEN DEĞİLDİR”İN ANLAMI.....	86
J. YOL ARKADAŞLIĞI.....	87

K. ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK.....	90
L. KISSADA GEÇEN ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN KISSA İLE İLİŞKİSİ.....	92
1. Allah.....	92
2. Vâsi.....	94
3. Alîm.....	96

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

KISSADA GEÇEN KAVRAMLAR:	98
A. SEÇİLMİŞLİK (YÖNETİM) İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	98
1. Mele'	99
2. Melik.....	102
3. İstifâ	104
4. Nebî.....	106
5. Melek.....	108
B. BİLGİYE YÖNELİK KAVRAMLAR.....	110
1. İlim.....	110
2. Kitap.....	113
3. Hikmet.....	114
4. Âyet.....	117
5. Zann.....	119
C. TOPLULUK İFADE EDEN KAVRAMLAR.....	121
1. Benî İsrâîl.....	121
2. Âl-u Musa ve Âl-u Harun.....	124
3. Maiyyet/ Beraberlik.....	126
4. Sayısal Üstünlük ve Kalite	127
D. MADDİ GÜÇ İFADE EDEN KAVRAMLAR.....	129
1. Mal	129
2. Mülk.....	130
E. ÇEŞİTLİ KONULARI İHTİVA EDEN KAVRAMLAR.....	132
1. Likâullah.....	132
2. Teklif-i Mâlâ Yutak/Kişinin Kaldıramayacağını Yüklenme.....	133
3. Ba's.....	135
4. Zulüm	136
F. KUTSAL EMÂNETLER.....	138

1. Tâbût.....	139
2. Sekîne.....	140
3. Bakıyye.....	142
SONUÇ	144
KAYNAKÇA	146

KISALTMALAR

Ans.	:	Ansiklopedi
(a.s.)	:	Aleyhisselam
Bkz.	:	Bakınız
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
c.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Ens.	:	Enstitü
Fak.	:	Fakülte
Mad.	:	Madde
Mat.	:	Matbaa
Neş.	:	Neşriyat
s.	:	Sayfa
(s.a.v.)	:	Sallallâhu Aleyhi Vesellem
S.	:	Sayı
TDK	:	Türk Dil Kurumu
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik
ty.	:	Tarih Yok
Ünv.	:	Üniversite
vd.	:	Ve Diğerleri
vb.	:	Ve Benzeri
v.	:	Vefat
Yay.	:	Yayınevi

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Allah Teâlâ yeryüzünün halifesi olarak seçtiği insanın dünya ve âhirette mutlu olması için kitaplarını ve peygamberlerini göndermiştir. Son olarak peygamberler aracılığıyla insanlara gönderilen, inzal edildiği dönemden itibaren tüm zamanlara hitap eden ve her türlü tahriften uzak olan ilahî kitap da Kur'ân'ı Kerîm'dir. Kur'ân, içerdiği konular itibariyle çeşitlilik arz etmekle birlikte onun önemli bir kısmını kıssalar oluşturmaktadır.

Kıssalar, gerek anlatımın canlılığında ve gerekse özün ifade edilmesinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü gaye Kur'ân ahlakına uygun Müslüman şahsiyetinin oluşturulması ile dünya ve âhiret mutluluğunun temin edilmesidir. Kur'ân'ın üslubuna bakıldığında kıssaların ne kadar önemli bir hacme sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması noktasında kıssalara daha fazla eğilim gösterilerek çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle Kur'ân'da zikredilen önemli kıssalardan olan ve ilginç mesajlar ihtiva eden Tâlut ve Câlut hadisesi de çalışmamızın esas konusunu teşkil etmektedir.

Kıssalar içerisinde bu konuyu inceleme kaydına alarak konumuzun sınırlarını daha belirgin hale getirmek istedik. İslam'a ve onun temel kaynaklarına dair yazılmış eserlere bakıldığında kıssalarla ilgili müstakil eserler yazılmış olmakla birlikte bu konuda Kur'ân'ı Kerîm'in konularına oranla yeterli düzeyde tefsir çalışması yer almadığından bu yönde bir katkı sağlamaya ve meseleyi analiz etmeye gayret gösterdik.

Araştırmamızın konusu hakkında genel bilgi edinebilmek için içeriğini tanıtmakta fayda vardır. Konu üç ana bölümde ele alınmıştır. Daha önce ifade edildiği üzere giriş kısmında kıssalar hakkında genel bilgiler verilerek kısas kelimesinin sözlük ve terim anlamları ile bu kavramların anlam ilişkisi olan diğer bazı kavramlardan bahsedilmiştir. Ayrıca kıssaların neveleri, temel özellikleri, fert ve toplumlara etkisi, iman esaslarının oluşmasındaki rolü, Hz. Peygamberin hayatına yansımaları, müminlerin eğitilmesindeki rolü, toplumsal hayat, dini gayenin hedef

alınması, tebliğ ve irşad, kıssaların tekrar edilmesi ve gerçekliği konusuna değinilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde ise kıssanın bulunduğu sûre olan Bakara Sûresinin nüzul ortamından bahsedilerek dönem iki farklı açıdan yani insan ve çevre faktörü açısından değerlendirmeye tabii tutuldu. Âyetlerin siyak-sibak ilişkisinde anlam bütünlüğünün sağlanmasının önemi, Kur'ân'ı Kerîm'in tarihe bakışında meselenin sadece tarihte yaşanmış bir hadise olarak bakılmaması gerektiği ifade edildi. Tâlut ve Câlut'un tarihsel kişiliklerinde olayın baş aktörleri olan kişilerin hangi özelliklere sahip olduğu, Kur'ân mesajının örtülmesinde de İsrâiliyyâtın etkisinin ne düzeyde etkili olduğu konuları işlenmiştir.

İkinci bölümde ise; Tâlut ve Câlut kıssasındaki temel konular ele alınıp bunlar hakkında Kitabı Mukaddes ve Kur'ân'ı Kerîm perspektifinden bakılarak genel bilgi verildi. Kıssada geçen esma-i hüsnâ'nın kıssa ile ilişkisinde Allah'ın isimleri hakkında da bilgi verilerek neden bu isimlerin kullanıldığı üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; kıssada geçen kavramlar dört ana başlık altında incelendi. Bunlar seçilmişlik, yönetim, bilgi, topluluk ve servet ifade eden kavramlar adı altında ele alındı. Ayrıca kutsal emanetlerden olan Tâbût, Sekîne ve Bakiyye'nin ne manaya geldiği izah edilerek konu tamamlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Kur'ân kıssaları, anlamlandırılırken içinde bulunulan toplumun özellikleri son derece önem arz etmektedir. Zira toplumların siyasî, ekonomik ve kültürel özellikleri meselelerin anlaşılması, tespiti ve tahlilinde kıssaların günümüze bakan yönlerinin anlaşılması açısından farklı bir yere sahiptir. Bu nedenle kıssalar değerlendirilirken bu durum göz ardı edilmemelidir.

Geçmişte yaşamış topluluklar ve bunların başından geçen hadiselerin anlatılmasından asıl gaye Kur'ân'ın muhatabı olan kişilerin bunlardan ibret alması ve alınması gereken mesajları doğru bir şekilde anlamlandırarak hayatına yansıtmasıdır. İşte bu nedenle biz de bu çalışmamızda Tâlut ve Câlut hadisesini anlatan kıssayı olabildiğince detaylı inceleyerek bu kıssa ile verilmek istenen mesajları ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Araştırmamızda temel kaynağımız Kur'ân'ı Kerîm'dir. Ayrıca kıssaları konu edinen müstakil eserlerden de yararlanmaya gayret gösterdik. Kur'ân tefsirlerine de başvurmaya çaba sarfettik. Ayrıca ele aldığımız konu muhteva itibariyle tarihî yönü bulunduğundan İsrailoğulları ile alakalı başta Kitab-ı Mukaddes olmak üzere ilgili kaynaklardan da istifade etmeye çalıştık.

GİRİŞ

Kur'ân'ı Kerîm içerik itibariyle farklı konulardan oluşmaktadır. İçerdiği konularda bulunan kıssalar, insanlığın geçmişi, geleceği ve içinde yaşadığı ortamı hakkında insanın karar vermesinde önemli bir rol alır. Kur'ân'ın amacı meselelerin açıklanması ve hayata geçirilmesidir. Kıssalar da Kur'ân'ın önemli bir kısmını ihtiva etmektedir. İnsanlığın yaratıldığı günden itibaren doğruları ve yanlışları ayırt etme imkânı verir. Kıssalar, inançlı insanları müjdeleme, inkâr edenleri uyarma, haber verme, terbiye etme, güzel ahlâkı tanıma, inanç ve ibâdet esaslarını öğrenme yönüyle önemlidir.¹

A. KISSALAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kur'ân kıssaları hakkında konuyla ilgili çalışma yapan âlimler arasında farklı görüşler olduğu görülmektedir. Kıssalar üzerine yapılan araştırmalar, onların Kur'ân'ın üçte birini, yarısını hatta üçte ikisini oluşturduğu görülmektedir. Buna Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemindeki bazı olaylar da ilave edilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemi hariç tutulursa toplamda 1650 âyeti ihtivâ ettiği kabul edilmektedir.²

Kıssalarda anlatılanlar bir gayeden öte amaca ulaştırmada vasıta kabul edilir. Kur'ân'ı Kerîm âdemoğluna doğru yolu göstermek için gönderilmiştir. Bu yapılırken, güzel öğüt ve hikmet kıssalarda kendini gösterir. Bu yönüyle, Kur'ân kıssalarının anlattıklarına hikmet ve nasihat denebilir. Kıssalarda yaşanmış olan olaylar etkili bir yöntemle anlatılmış ve benzer olayların tarihin seyri içinde her zaman yaşanabileceği hatırlatılmıştır. Kıssalarda konu edilen olay, şahıs, yer ve zaman unsurları kullanılarak anlatılan konular farklı bir üslup ile pekiştirilmek istenen bilinçler asıl kabul edilmektedir. Âdemoğlu kıssalarda anlatılan olaylarla hem kendisini hem de içinde yaşamış olduğu toplumu sorgulama imkânı elde edebilir. Bu

¹ Vehbe Zühaylî, *el-Kıssatü'l Kur'âniyyetü Hidâyetün ve Beyânün*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992, s. 6, 17.

² Remzi Kaya, "Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri", *Uludağ Üniv. İlahiyât Fak. Dergisi*, Bursa: 2, 2002, s. 36.

nedenle kıssalarda anlatılan mesajın anlaşılması, doğruya ulaşma ve yaratanını tanıma açısından önem taşır.³

Kur'ân, kıssaları sunarken onun hedefi sadece ilgili âyetlerde yer alan kahramanları insanlara hatırlatmak veya sadece tarihî bilgi vermek değildir. Kur'ân'ın bunları anlatması, âdetâ suyun ölü toprağa hayat vermesi gibi, geçmişte yaşanmış olaylara canlılık kazandırarak muhataplarının ders ve ibret almasını sağlamaktır. Ayrıca Kur'ân, kıssaları anlatırken esasında insan beynine en güzel şekilde olayları nakşetmeye çalışmaktadır.⁴

Kur'ân'daki kıssalara içerik, üslup ve sanatsal olarak bakmak doğru değildir. Kıssa, asıl hedefe ulaşma unsurlarından biridir. Şu iyi bilinmelidir ki Kur'ân'ı Kerîm, tebliğ ve tebyin kitabıdır. Kıssalar da, bu tebliğ ve tebyini benimsetme görevini yerine getirmektedir. Ancak bu durum kıssaların sanatsal özellikleri bulunmadığı anlamına gelmez. Kur'ân'ın ifadeleri, insan ruhuna sanatsal özelliği ile hitap ederek olayları canlı bir şekilde sunmaktadır. Bu ince sanatsal özelliği anlayabilmek için de muhatabı dinî etki ve tesiri altına almaya hazır bir hale getirir.⁵

Kur'ân'ın, kıssaları sunarken kullandığı metot farklılık göstermektedir. İnsan yapısı itibariyle anlama ve kavrama kabiliyeti açısından aynı özellikte değildir. Her insanın anlayışına hitap edebilmek için de çeşitli unsurlar kullanılmaktadır. Zira Kur'ân, bütün insanlara hitap etmekte ve herkes kabiliyetine göre ondan bir takım anlamlar çıkarmaya çalışmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'ı okuyan herkes sahip olduğu kabiliyete göre verilmek istenen mesajı Kur'ân'ın pasajları içerisinde bulabilir. Bu nedenledir ki Kur'ân, farklı üslûplar kullanma ihtiyacı duymaktadır.⁶

---

³ Sadık Kılıç, "Kur'ân Kıssalarının Anlam ve Değeri", *IV. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu*, Ankara: 1998, 77-78.

⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 171-172.

⁵ Suat Yıldırım, "Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar", *Atatürk Ünv. İslami İlimler Fak. Dergisi*, 3, 1979, s. 39.

⁶ Ahmet Çelik, "Birey ve Toplumun Islâhı Açısından Kur'ân Kıssaları", *Atatürk Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 22, 2004, s. 56.

1. Kıssanın Lügat Anlamı

Arapçada, “k-s-s” ق ص ص kök harflerinden türeyen, tekili “*kıssa*”, çoğulu “*kasas*” قصص olan kelime lügatte, “hikâye, haber, cümle, söz parçası, vak’a, durum ve mevzû” gibi anlamlara gelmektedir.⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi (v.1942) bu kelimeyle ilgili olarak şu bilgileri kaydetmektedir: “Kâf’ın fethiyle ‘k a s a s’ asıl itibariyle masdardır. Sözlük anlamı ise “herhangi bir şeyin izini takip ederek arkasına düşmektir.” *Saniyen*, “bundan me’hûz olarak takibe şayan bir haberi, nakl-ü hikâye etmek manasına gelir ki, Türkçe ayıtmak ve bazı lehçelerde ayırtmak tabir olunur.” *Salisen*, “o anlatılan haber veya hikâyede ‘masdar bi ma’na mef’ûl’, yani maksûs manasına ‘k a s a s yahut k ı s s a ’ denilir ki, kâf’ın kesriyle ‘k ı s a s’ bunun cem’idir. ‘K ı s s’ da esasen izi takip olunmaya şâyân hâl-ü şân manasıdır. Demek ki, bir haber veya hikâyenin kıssa olabilmesi, şâyân-ı takip ve tahrir bir haysiyeti ile müteâreftir.”⁸

Kur’ân’ı Kerîm’de “k-s-s” kelimesinin farklı kullanımları yirmi bir âyetde toplamda yirmi beş kez geçmektedir. Bu kelimenin kullanımında yirmisi fiil tarzında, diğerleri ise isim ve mastar kalıbındadır.⁹ Kelimenin fiil biçimleri, iki âyetin dışında “anlatmak, haber vermek, açıklamak”;¹⁰ söz konusu iki âyette ise “bir şeyin izini takip etmek, peşinden gitmek”¹¹ anlamında kullanılmıştır.¹² Sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek”¹³ gibi anlamlara gelen kıssa kelimesi “bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması/hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder.” Kelimenin manasına bakıldığında hadisenin ilginç ve önemli yönüne dikkat çekilmektedir. Ayrıca gerçek olma özellikleri ön plandadır.¹⁴

⁷ İbn Manzur Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Lisânül Arab, 1955, c. VII, s. 74; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul: 1305, c. II, s. 1206.

⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: ty., c. III, s. 438.

⁹ Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum*, Ankara: Kitâbiyât Yay., 2003, s. 368.

¹⁰ Nisa, 4/164; En'âm, 6/57, 130; A'raf, 7/7, 35, 101, 176; Hûd, 11/120; Yusuf, 12/3, 4; 16. Nahl, 118; Kehf, 18/13; Tâhâ, 20/99; Neml, 27/76; Kasas, 28/25; Tevbe, 40/78

¹¹ Kehf, 18/64; Kasas, 28/11

¹² Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Aşırı Yorum*, s. 368.

¹³ Arent Jean Wensinck, *el-Mucemül müfehres li elfazil hadis sin nebevi*, “kss“ md. ty.

¹⁴ İdris Şengül, “*Kıssa*”, İstanbul: DİA, 2002, c. XXV, s. 498.

Kur'ân'ın muhtevastındaki gemiŖe ait olayların “k-s-s” kökünden gelen “kasas” tabiriyle isimlendirilmesi rastgele ya da boŖuna değildir. nkn bu isim, ihtiva ettiği anlam nedeniyle anlatılan olayların gerçekliliğini, içeriğini ve hatta kıssaların anlatılıŖ gayelerini belirtmek açısından en uygun isimdir. Arapçada “k-s-s” kökünden türeyen kelimelerin lgat manalarına baktığımızda dört farklı anlam karŖımıza çıkmaktadır.¹⁵

Bunlardan birincisi; bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmektir.¹⁶ “*Hemen geldikleri yolda izleri üzerine geri döndüler.*”¹⁷, “*Musa'nın annesi, Musa'nın kız kardeŖine, onu izle, dedi*”¹⁸ ayetlerinde bu kullanımı görmekteyiz.

Bu kelimenin bir baŖka manası da; “bir adama bir sözü veya haberi bildirmektir.”¹⁹ Kelimenin bu anlamı da Kur'ân'da birçok yerde geçmektedir. “*(Habibim) Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.*”²⁰, “*Biz sana onların haberlerini (hak ile gerçek olarak) anlatıyoruz.*”²¹, “*Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerinde dŖnrlers*”²² gibi ayetler bunlardan bazılarıdır.

Aynı kökün nc manası; “Bir Ŗeyi makasla kesmek, kırmak”²³ manasındadır. Arapların “saçı ve tırnağı kesti” ibaresinde de bu mana kastedilmektedir. İslam Ceza Hukukunda önemli bir hüküm olan “yapılan bir fiile ona denk bir fiil ile karŖılık vermek” anlamını taŖıyan “kısas” da ismini aynı kökten almıŖtır.²⁴ Bu anlam Kur'ân'da dört yerde karŖımıza çıkmaktadır.²⁵

Bu kökün dördüncü anlamı ise; aslı itibariyle isim olup, mastar manasında kullanılan “Kasās” veya “Kass” kelimeleri “göğüs, sadr, göğsün baŖı, ortası veya

¹⁵ Ŗengl, *Kur'ân Kıssaları zerine*, İzmir: IŖık Yay., 1994, s. 48.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, c. III, s. 102.

¹⁷ Kehf, 18/64

¹⁸ Kasas, 28/11

¹⁹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c. VII, s. 102; El-Cevheri, İsmail bin Hammād, *es-Sıhah*, Mısır: Daru'l Kütübi'l Arabi, 1956, c.III, s. 1051.

²⁰ Yusuf 12/3

²¹ Kehf 18/13

²² A'raf 7/176

²³ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c. VII, s. 101.

²⁴ Ŗengl, *Kur'ân Kıssaları zerine*, s. 45.

²⁵ Bkz. Bakara 2/178, 179, 194; Maide 5/45

göğüs kemiği, bir şeyin önemli bir kısmı, belli bir parçası” anlamlarına gelmektedir.²⁶

2. Kıssanın İstılâhî Anlamı

Terim olarak kıssa, “takip etmek, izini sürüp ardınca gitmek, iz takip etmek” manalarına ilaveten “insanların ibret almalarını ve hidâyete ulaşmalarını sağlamak amacıyla, çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve kavimleri ile ya da geçmiş toplumlarla ilgili Kur’ân’da anlatılan olaylar” olarak tanımlanmaktadır.²⁷

Kelimenin “anlatmak, haber vermek, bildirmek, nakletmek” anlamları doğrultusunda bu kavram, “geçmiş olaylardan bahsetmek, olmuş ve neticelenmiş bilgileri bildirmek, aktarmak” anlamı taşır. Bu manada kıssa, “bilinmeyen fakat haber halinde tarihte yer alanı bilinir hale getirme faaliyetidir.” Kıssa kelimesi kökü itibariyle dört manaya uygun olarak, Kur’ân’i ıstılahta “Kasâs” veya aynı anlamda “Kıssa” denildiğinde şunu anlamaktayız: İnsanlara gönderilen son ve mükemmel ilahî mesaj olan Kur’ân’ı Kerîm’in; *“Andolsun ki peygamberlerin kıssalarında akli olanlar için ibretler vardır. Kur’ân uydurulabilen bir söz değildir. Fakat kendinden önceki kitapların tahrif edilmemiş noktalarını tasdik eden, inanan millete her şeyi açıklayan, doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmettir”*²⁸ mealindeki âyetiyle “yalan olma ihtimali olmayan ve gerçeğe aykırı olmayacak bir şekilde, tarihin derinliklerinde unutulmuş veya bazı kalıntıların insanların hafızalarında varlığını koruyabildiği olayların muhataplara canlı bir üslup ile anlatılmasıdır.”²⁹

3. Kıssa Anlamına Gelen Diğer Kavramlar

Kıssa kelimesinin lügat ve ıstılâhî manaları verilmekle birlikte kıssa kelimesine anlam itibariyle yakın olan fakat farklı kelimeler de bulunmaktadır. Şimdi bunlara kısaca değinelim:

²⁶ Cevheri, *es-Sıhah*, c. III, s. 1052.

²⁷ es-Seyyid Abdu'l-Hâfiz Abdi Rabbih, *Bühûs fi Kasasi'l-Kur'ân*, Beyrut: 1972, s. 44-48

²⁸ Yusuf, 12/111

²⁹ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 46.

a. Hikâye

Hikâye kelimesi lügatte “Bir şeyin mislini ve benzerini getirmek,³⁰ anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, taklit etmek” anlamlarında masdar olan hikâye isim olarak da kullanılır.³¹

Arapçada hikâye denilince “ister gerçekleşmiş olsun, isterse olmasın anlatılan her şeye denir.” Edebiyatta ise; “gerçek ya da hayal ürünü bir olayı edebî bir üslûpla aktaran kısa düz yazılara denir.”³²

Kur’ân kıssalarının anlatılmasındaki en önemli maksat, anlatılan şeyden ders çıkarılmasıdır. Bu sebeple kıssalarda çoğu kez, zamanın, mekânın ve şahısların üzerinde ya çok az durulmuş ya da hiç durulmamıştır. Kıssalarda yerine göre zaman kısaltılmış, amaca göre ayrıntılar seçilmiş ve belirginleştirilmiştir. Gerektiğinde ilişkiler basitleştirilmiş ve olaylara yeni anlamlar yüklenmiştir.³³ Önemli olan kıssaları hikâyelerden ayıran özellik yaşanmış hadiselerden olması yönüyledir. Zira yaşanmamış hadiselerden ders çıkarılması tamamen hayal ürünü olacaktır ki bu da Kur’ân’ın üslubuna uygun düşmemektedir.

b. Nebe’

Nebe’ kelimesi sözlük anlamı olarak; “kendisiyle bir ilim veya zann-ı galip hâsıl olan, fayda temin eden, büyük öneme haiz haber” anlamındadır. Bu anlamda kendisine Nebe’ denilen haberin yalandan âri olması gerekir. “Nebe’” kelimesinin temelinde bulunan manalar açısından Kur’ân kıssalarına bakıldığında “yalandan uzak, yaşanmış olayların yer aldığı, önemli haberler ve tarihî olaylar” olduklarını görürüz. Bu tarihî olaylar da zaman itibariyle geçmişin derinliklerinde kaybolmuş ve nerede ise unutulmuşlardır.³⁴

³⁰ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c. I, s. 690.

³¹ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, İstanbul: DİA, 1998, c. XVII, s. 479.

³² Abdu'l-Kerîm el-Hâtib, *el-Kasasü'l-Kur'an fi Mantûkahi ve Mefhûmihi*, Kahire: 1964, s. 48.

³³ Mehmet Paçacı, *Kur'ân'a Giriş*, İstanbul: İsam Yay., 2006, s. 97.

³⁴ Rağıp el İsfahani, *Müfredat*, çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet yolcu, İstanbul: Çıra Yay., 2012, s. 1030.

Kur'ân'da “*nebe*’ ve *haber*” kelimeleri “geçmişteki olayları anlatmak” anlamında kullanılmakla birlikte aralarında şöyle bir farklılık bulunmaktadır: *Nebe*’ kelimesi, “zaman ve mekân itibariyle gizli kalmış olan olayları anlatmak” anlamında kullanılırken; *haber* kelimesi ise, “daha yakın zamanlarda meydana gelen ve henüz izleri silinmemiş olayları anlatmak” manasında kullanılmıştır. Bu yönüyle Kur'ân'da genellikle asr-ı saadet döneminde meydana eden olaylar için *haber* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.³⁵

c. *Haber*

Haber kelimesi lügatte; “bir şeyi gereği gibi bilmek için yoklayıp sınamak, bir şeyin iç yüzünden haberdar olmak” manalarına gelen *hubr* (*hibre*) kökünden türeyen isimdir. Terim olarak ise; “geçmişte meydana gelen veya gelecekte vuku bulacak bir olayı bildiren söz, mahiyeti itibariyle doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan söz,” gibi farklı şekillerde tanınmıştır. Kur'ân'ı Kerîm'de “*hubr*” masdarı iki âyette,³⁶ “*haber*” de iki âyette³⁷ ve cemi “*ahbâr*” üç âyette³⁸ geçmektedir.³⁹

Kur'ân'ı Kerîm “*Haber*” ve çoğulu olan “*Ahbâr*” kelimelerini de; gerçekleşmiş olma yönüyle yakın zamanda meydana gelen ve izleri henüz yok olmamış, görünen olayları anlatmak ve ibret almak maksadıyla hatırlatmak için kullanmaktadır.⁴⁰

Kur'ân İslâmiyet'in ilk yılları ile ilgili bazı olayları haber verip anlatmaktadır. Örneğin Bedir, Uhud, Huneyn savaşları, ifk hâdisesi gibi olaylar anlatılmaktadır. Bu olaylar bazı yönleriyle kıssalardan ayrılmakla birlikte kıssaların içine dâhil edilebilir. Ancak kıssalar, haberlerin verilişi gibi sanatsal tasvirden, kişisel hislerden arınmış olarak verilmez. Bu yönüyle kıssalar haberlerden ayrılmaktadır.⁴¹

³⁵ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 52-56; Muhammed Abay, *Kur'ân Kıssaları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s. 14.

³⁶ Kehf, 18/68, 91

³⁷ Neml, 27/7; Kasas, 28/29

³⁸ Tevbe 9/94; Muhammed, 47/31; Zilzal, 99/4

³⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “*Haber*”, İstanbul: DİA, 1996, c. XIV, s. 346.

⁴⁰ Abdi Rabbih, *Bühûs fî Kasası'l-Kur'ân*, s. 45

⁴¹ Abdulhalim Güneş, *Kur'ân-ı Kerîm ve kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut (a.s.) Kıssası*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2006, s. 5.

d. Mesel

“Mesel” kelimesi lügatte; “bir şeyin benzeri, aynı şey, delil, hüccet, bir nesnenin sıfatı, ibret ve ölçü” manalarına geldiği gibi; “kıssa, hadis ve destan” manalarını da taşımaktadır.⁴²

Meseller ibret ve ders olma yönüyle adeta kıssaların bir uzantısı gibi görünse de⁴³ aslında başlı başına (kıssalardan farklı) bir Kur’ân üslûbudur. Kıssa, tarihte gerçekten vuku bulmuş veya bulması imkan dahilinde olan (gelecekte, mesela âhirette olacak olan) olayları dile getirir. Buna karşılık ‘mesel’de böyle bir şart yoktur; mesel gerçekleşmemiş veya gerçekleşmesi âdetan mümkün olmayanı dile getirir.⁴⁴

Genel olarak mesellerde olayın faileri belli değildir. Bu şekilde anlatılan olaylarda herhangi bir isimden söz edilmez. Örneğin: “*Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile kendisine güzel rızık verdiğimin o rızıktan gizli ve açık harcayan kimseyi misal olarak anlattı. Hiç bunlar bir olurlar mı? Hamd Allah’a mahsustur; fakat çokları bilmezler. Ve Allah şu iki adamı da misal olarak anlattı: Birisi dilsizdir, hiçbir şey yapamaz, efendisinin üzerine bir yüküdür. Onu nereye gönderse bir hayır getirmez. Şimdi bu (adam), doğru yolda giderek adaleti emreden kimse gibi olur mu?*”⁴⁵ Bu âyetlerde iki farklı örnek verilmektedir. Bu örneklerde insanların doğru davranış sergilemeleri istenilmektedir. Fakat şu hususa da dikkat edilmeli ve Mesel kelimesinin bulunduğu her olayı böyle anlaşılmalıdır. Mesela bazı kıssaların akabinde; “*Biz bu misal (mesel)’leri insanlara anlatıyoruz ama onları, bilenlerden başkası düşünüp anlamaz*”⁴⁶ ifadesi bulunmaktadır. Söz konusu ‘mesel’ tabirini daha önce geçenlerle karıştırmak, yanlış anlamaya sebep olacaktır. Çünkü ‘mesel’ kelimesi, ibret ve öğüt alınacak örnek anlamındadır.⁴⁷

⁴² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, s. 437.

⁴³ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, s. 55.

⁴⁴ Tahsin Görgün, “Kur’ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine”, *IV. Kur’ân Sempozyumu*, Ankara: 1998, s. 30.

⁴⁵ Nahl, 16/75-76; Bakara, 2/17-20; Nahl, 16/112; Zümer, 39/29

⁴⁶ Ankebut, 29/43

⁴⁷ Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul: Beyan Yay., 2003, s. 74.

Bu durumda diyebiliriz ki; meseller bağlamında anlatılan şeylerin gerçekten yaşanmış olma zorunluluğu yoktur. Bu yönüyle meseller kıssalardan ayrılmaktadır.

e. *Hadis*

Kur'ân'da kıssa kelimesinin anlamına yakın anlam taşıyan bir sözcük de tekili "*hadîs*", çoğulu da "*ehâdîs*" olan kelimedir. Kur'ân'da bu kelime daha çok kıssa kelimesi ile birlikte izâfet terkibi halinde kullanılarak, kıssaların; "*gerçek, yaşanmış olaylar ve haberler*" olduğu vurgulanmaktadır. Âyetlerde⁴⁸ geçen "*hadîs*" kelimesi, "*söz, haber, yaşanmış olay, sonradan olma, yeni*"⁴⁹ anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'da, önceki ümmetlere ait olayların bu kelime ile anlatılması, bize daha önceki kavimlerin elçilerine karşı takındıkları olumsuz tavır ve davranışların hakikat olduğunu, peygamberleri davalarından vazgeçirmek için kullandıkları kelimelerin, sözlerin haber değeri taşıdığını bildirmek için olabilir. Nisâbü'rî'nin (v.468/1075) naklettiğine göre, "Peygamberimizin ashâbı: "-Ya Resûlallah, bize keşke en güzel bir kıssa anlatsan" "*لو قصصت ...*" deyince, "*القصص*" şeklinde başlayan Yusuf Sûresi nazil oldu. Başka bir zaman da yine: "*Keşke bize güzel sözler anlatsan*" anlamındaki "*لو حدثتنا ...*" dediler. Bunun üzerine; "*الله نزل احسن الحديث*" diye başlayan âyet⁵⁰ nazil oldu.⁵¹ Bu anlatılanlar ışığında *kıssa*; "tüm olay" anlamına, *hadis* ise: "söz, âyet, kelim" gibi manalara gelmektedir. Yine hadis kelimesi, "öğreti" şeklinde de tercüme edilmiştir.⁵² Ayrıca, Kur'ân'da bir kişinin bizzat başından geçen ve uzun uzadıya detaylarıyla anlatılan vakıalar için "*hadîs*" kelimesinin kullanıldığına şahit olmaktayız. Mesela, Hz. Musa ile Hz. İbrahim kıssaları Kur'ân'da en fazla detayla anlatılan kıssalar olup onlarla ilgili kıssalarda bu tabirin kullanılması şâyân-ı dikkattir.⁵³ Bu âyetlerde de hadis kelimesi, yine onlarla ilgili "*konuşulanlar*" veya onların yaşadığı "*olaylar*" sana

⁴⁸ Tâhâ, 20/9; Nâziât, 79/15; Zâriyât, 51/24

⁴⁹ Enbiya, 21/2

⁵⁰ Zümer, 39/23

⁵¹ Nisâbü'rî Ebu'l-Hasen Ali b.Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Beyrut: Messesetü'r Reyyan, ty., s. 203.

⁵² Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsîr*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yay., 1999, s. 941.

⁵³ Bkz. Hz. Musa ile ilgili olarak Tâhâ, 20/9 ve Nâzi'ât, 51/24; Hz. İbrahim için de Zâriyât, 51/24 Bu tür açıklamalar için bkz. Esed, *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsîr*, s. 625.

ulaştı mı? anlamlarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu kelime, “kıssa”nın anlamında mevcut olan, hem “olay” ve “anlatma” anlamlarında kullanılmıştır.⁵⁴

B. KISSALARIN NEVİLERİ

1. Peygamberler ve Ümmetleri Arasında Geçen Kıssalar

Peygamberler ile ilgili kıssalar Kur’ân’ı Kerîm’de büyük bir çoğunluğu teşkil etmektedir. Örneğin; Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. Lût, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberlerin kıssalarıdır.⁵⁵ Bunlar peygamberlerlr kavimlerinin mücadelelerini ve peygamberlerin nübüvvetini ispat etmesi için gösterdikleri mucizeleri konu edinirler.⁵⁶ Bu kıssaların bazıları (Hz. Nuh kıssası gibi) Hz. Peygamberden önce de halk arasında bilinmekteydi.⁵⁷

2. Bazı Önemli Olay ve Şahıslarla İlgili Kıssalar

Önemli olay ve şahıslarla ilgili olan kıssaları şöyle zikredebiliriz. Zülkarneyn kıssası,⁵⁸ Ashâb-ı Kehf kıssası,⁵⁹ kendilerine etrafi hurmalık ve ekinlerle çevrili üzüm bağı verilen iki adamın kıssası,⁶⁰ Ashâbu’l-Karye kıssası,⁶¹ Bahçe sahibi adamın kıssası,⁶² harap olmuş bir kasabaya uğrayan adamın kıssası,⁶³ Ashâbu’l-Fil kıssası,⁶⁴ Kârûn kıssası,⁶⁵ Ashâbu’l-Uhdûd kıssası⁶⁶ ve başka şekilde tasrih edilmeyen kıssalardır.⁶⁷

⁵⁴ Abdullah Acar, *Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur’an Kıssaları*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: 2005, s. 108-109.

⁵⁵ Yıldırım, “*Kur’anı Kerîmde Kıssalar*”, s. 39.

⁵⁶ Menna el-Kattân, *Mebahis fi ulumi’l Kur’ân*, Beyrut: Müessesetü’r Risale, 1986, s. 306.

⁵⁷ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, Ankara: Beyan Yay., 2000, s. 26.

⁵⁸ Kehf, 18/83-98

⁵⁹ Kehf, 18/9-26

⁶⁰ Kehf, 18/32-44

⁶¹ Yasin, 36/13-29

⁶² Kalem, 68/17-33

⁶³ Bakara, 2/259

⁶⁴ Fil, 105/1-5

⁶⁵ Kasas, 28/76-81

⁶⁶ Burûc, 85/4-10

⁶⁷ Yıldırım, “*Kur’anı Kerîmde Kıssalar*”, s.40.; el Kattân, *Mebahis fi ulumi’l Kur’ân*, s. 306.

3. Kur'ân'ın Nüzûlü Sırasında Meydana Gelen Kıssalar

Bu tür kıssalar, İslamî davetin devam ettiği zamanda ve o bölgede meydana gelen hadiselerdir.⁶⁸ Kur'ân'ı Kerîm bu şekilde Hz. Peygamber ve ashabının durumunu anlatan olaylarla doludur. Bu tip olaylar daha sonra Müslümanlar için her türlü hareket, davranış ve taktiklerinde çok önemli bir yere sahip olmuştur.⁶⁹

Bunlar her ne kadar tam olarak kıssalar kategorisine girmese de ibret olması ve hayra yönlendirmesi ile kıssalardan pek farkı yoktur. Diğer taraftan asrısaadetten sonra gelen kimseler için tarihî kıssalar mahiyetinde yer almaktadır.⁷⁰ Bunlardan Bedir Savaşı,⁷¹ Uhud Savaşı ve Hamrâu'l Esed Olayı,⁷² Hendek Savaşı,⁷³ Hudeybiye Anlaşması,⁷⁴ Huneyn Savaşı,⁷⁵ Tebük Seferi⁷⁶ gibi hadiseler Kur'ân'da geniş bir şekilde zikredilmiştir.⁷⁷ Bu gibi hadiselerde düşmanlara karşı ilahi yardıma veya onların zararlarını defetme kabilinden bazı noktalara dikkat çekilmektedir.⁷⁸

C. KISSALARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Kur'ân kıssaları, geçmiş yaşantılar arasından seçilerek anlatılan olaylardır. Geçmişte yaşananları anlatması sadece o günü ifade etmekte değildir. Günümüzde de yaşanabilecek türden olaylardır. Dolayısıyla bu kıssalar tarihin her dönemine uyarlanabilecek ve bütün insanların hayatlarında kılavuz olabilecek özelliklere sahiptir. Kıssalarda genel ilkeler vardır. Her insanın bu ilkelerden istifade ederek hayatını şekillendirmesi mümkündür.

⁶⁸ Şengül, *Kur'ân'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahli ve Değerlendirilmesi*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: 1990, s. 25.

⁶⁹ Zeki Tan, *Kur'ân'a Göre Geçmiş Kavimlerin İnkırazında Ma'siyetin Rolü*, Ankara: Kitap Neşriyat Dağıtım, 2011, s. 20.

⁷⁰ Şengül, *Kur'ân'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahli ve Değerlendirilmesi*, s. 25.

⁷¹ Ali İmran, 3/123-128

⁷² Ali İmran, 3/121, 122, 140, 174

⁷³ Ahzab, 33/9-21

⁷⁴ Fetih, 48/ 10-27

⁷⁵ Tevbe, 9/ 25-27

⁷⁶ Tevbe, 9/38, 41, 52, 81-83

⁷⁷ el-Kattân, *Mebahis fi ulumi'l Kur'ân*, s.306; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 65.

⁷⁸ Şengül, *Kur'an'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahli ve Değerlendirilmesi*, s. 185.

Kur'ân, âdeta gözümüzün önünde cereyan ediyormuş gibi insanın ruhunu etkileyecek bir tarzda kıssaları anlatır. Ders çıkarılabilecek noktaları belirleyip insanların hayatlarına yön verme yollarını gösterir ve kıssada insan kendisini bulur. Netice itibari ile kıssayı okuyan herkes, orada kendisine uygun olan birçok hikmet bulup ve onlardan ders almak suretiyle hayati ilkeleri yaşantısında tatbik etmeye çalışmalıdır.

Kur'ân'ın esas gayesi insanın hidâyet bulmasıdır. Zira hidâyet demek kısaca dünya ve âhiret huzuru demektir. Bu huzuru sağlayacak temel ahlâkî davranış iman ve samimiyettir; başka bir ifadeyle imanda samimiyettir. Allah inancı ve bu inançta samimiyet olmayınca, bireyin bencil çıkarları uğruna iki yüzlülük sergilemesini engelleyecek bir güvenlik aracı kalmamış demektir. Bu duruma düşen bir toplumda kısa sürede kargaşa çıkabilir ve toplum birliğini kolaylıkla kaybedebilir. Kur'ân kıssaları da bu gerçeğe işaret etmektedir.⁷⁹

Kur'ân kıssalarında imanın esaslarından olan âhirete iman konuları başta olmak üzere cennet ve cehennem hayatı işlenmiştir. Bütün peygamberlerin bütün ilahî dinlerin ortak kabullerinden olup aynı zamanda imanın şartlarından olan Allah'ın varlığı, birliği, bütün eksikliklerden münezzehe oluşu ve âhiret inancı ile iyiliği emir, kötülüklerden nehiy gibi temel hedeflerde birleştiğini göstermek de kıssaların ana gayelerindedir. A'raf, Hûd, Enbiya Sûrelerinde peygamber kıssalarının art arda sıralanışında bu amacın gözetildiği görülür. Hz. Muhammed (s.a.v.)'nin peygamberliğini ve Kur'ân'ın vahiy mahsulü olduğunu ispat etmek de bu hedefler arasındadır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmi olduğu halde getirdiği kitapta hiç kimsenin en azından Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Mekkelilerin bilmediği haber ve kıssaların yer alması da bu gerçeği kanıtlar. Yine Kur'ân kıssalarında gözetilen amaçlardan bazıları da Hz. Peygamber (s.a.v.)'yi ve Müslümanları teselli etmek, sabır, dua ve tevekküle teşvik etmek, Yüce Allah'ın elçisine ve seçkin olan kullarına ihsan ettiği nimetleri hatırlatmak ve insanoğlunu şeytandan sakındırmak, felaket ve sıkıntılara karşı dayanma gücünü arttırmak⁸⁰ gibi hususlar görülür. Kıssalarda din olgusunun ilk insandan itibaren değişmediği

⁷⁹ Osman Eyüpoğlu, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları", *XI. Kur'ân Sempozyumu Samsun*, Ankara: 2009, s. 110.

⁸⁰ Hud, 11/102

gerçekliği de özet olarak verilmektedir. Kur’ân kıssaları, sanatsal bir biçimde anlatılmış, yine tarihî olan bu gerçeklerin içerisine dinî mesajlar çok mükemmel bir uyumla yerleştirilmiştir.⁸¹

Birçok kıssanın sonunda da haber verildiği üzere bu olaylara ibret nazarıyla bakılması ve aynı zamanda bu anlatılan olaylardan ders çıkarılmasını sağlamak da kıssa ve mesellerin temel amaçları arasındadır. İşte bu yönüyle eski kavim ve milletlerin başına gelen bela, musibet ve felaketlerin anlatılarak onların davrandığı gibi davrananların da aynı musibet ve felaketlere uğrayabilecekleri vurgusu Kur’ân kıssalarında çok geniş bir yer tutmaktadır. Bu yönüyle kıssalara baktığımız zaman iyi ve kötünün somut modellerle ortaya konularak ahlâkî güzelliklere ve olgunluğa teşvik ile kötülüklerden sakındırma amaçları güdülmüştür.

1. Kıssaların Fert ve Toplumlara Etkisi

Birey/insan, “toplumları meydana getiren, duygusal, düşünsel, iradeyle ilgili nitelikleri toplumun içinde belirlenen, kendine özgü ayırıcı özellikleri de bulunan tek can, fert”⁸² anlamlarına gelmektedir. Arapçada *insan* kelimesiyle eşanlamlı olan *ins* kelimesi, “insanlık türüne mensup olan varlık” manasında kullanılmaktadır. *İns* kelimesinin “yakınlaşmak” anlamından hareketle insan neslinin birbiriyle uyumlu bir yakınlaşmadan başka ayakta kalma şansı olmayacak biçimde yaratılmış olmasından dolayı bu isimle adlandırıldığı ifade edilmektedir. Bu yüzden “insan doğası gereği medenidir”⁸³ denmektedir. Çünkü o, birbirine dayanmadan edemez ve hayatı için gereken tüm şartları kendisi oluşturamaz.⁸⁴ Bu ise insanoğlunun sosyal bir varlık olduğunu gösterir.

Kıssalar, insanların imanlı ve ahlâklı bir hayat yaşamasını teşvik etme yönüyle önemli bir rol üstlenmektedir. Bireysel ve toplumsal bir erdem olan *ahlâk* da “bireyin kişiliğini yansıtan güzelliklerdir.”⁸⁵

⁸¹ Şengül, “*Kıssa*”, s. 499-500.

⁸² Türkçe Sözlük, TDK, c. I, s. 163.

⁸³ İbn Haldun Abdurrahman, *Mukaddime*, Beyrut: ty. s. 41.

⁸⁴ İsfahânî, *Müfredat*, s. 104.

⁸⁵ İsfahânî, *Müfredat*, s. 359-360.

Ahlâk, “insanın toplum içindeki her türlü davranışlarını ve onlarla olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla ortaya konulan ilke ve kuralların tümüdür.”⁸⁶

Ahlâk, “insanın iyi veya kötü şeklinde vasıflandırılmasına yol açan manevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütünüdür.”⁸⁷

Ahlâk, “insan nefsinde yerleşen bir meleke sayesinde fikrî bir zorlamaya ihtiyaç kalmadan meydana gelen fiil ve davranışlardır.”⁸⁸ Bu son tanımdan hareketle ahlâkî davranışların iki temel niteliğinin olduğu ifade edilebilir:

i. Ahlâkî davranışlar geçici değil yerleşik bir durum arz etmektedir. Zira bunlar insanın ruhsal yapısında bir meleke halinde bulunan yatkınlık ve kabiliyetlerdir.

ii. Ahlâkî davranışlar herhangi bir zorlama olmaksızın insanın hür iradesiyle ortaya çıkmaktadır.⁸⁹

Kıssalar, bireysel ve toplumsal olarak tahlil edildiğinde insanların davranış modeli olarak olumlu ve olumsuz iki özelliğine dikkat çekilmektedir. Bireysel açıdan bakıldığında hidâyete uyma, sorumluluk bilinci, dua, şükür, sözünde durma, akli kullanma vs. olumlu özelliklerin yanında; ilahi vahyi yalanlama, şeytana uyma, günahta ısrar etme, kıskançlık, haset vs. olumsuz davranışlardan bahsedilmektedir. Aynı şekilde toplumsal açıdan değerlendirme yapıldığında; insanlara tebliğ, istişare, iyilik yapma, anne babaya güzel davranma vs. olumlu özelliklerin yanında; fesat çıkarma, zulüm, iffeti korumama, alay vs. olumsuz davranışlardan da bahsedilmektedir.

Kur’ân kıssaları bir taraftan toplumun aksayan yönlerini, vahyin haber vermiş olduğu hayat tarzına uymayan ahlâkî zaafiyetleri, tarihî karakterler üzerinden

⁸⁶ Hüsameddin Erdem, *Ahlâk Felsefesi*, Hü-Er Yay., Konya: 2003, s. 15.; Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yay., 2009, s. 15.

⁸⁷ Mustafa Çağrı, *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul: Marmara Ün. İlahiyat Fak. Yay., 1989, s. 5.

⁸⁸ Seyyid Şerif Cürçânî, *et-Ta’rifât*, Kahire: Dâru’l Kütübi’l İlmiyye, 1357/1938, s. 68.; Muhsin Demirci, *Kur’ân’da Toplumsal Düzen*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 121-125.

⁸⁹ M. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul: Rağbet Yay., 1980, s. 24.

anlatarak somut ve müşahhas bir formda görünür hale getirirken, diğer taraftan âdemoğluna hem bu dünya hayatında hem de âhîret hayatında kendisine mutluluk getirecek, onu hem kendisi ile hem de çevresi ile barışık bir hayata götürecektir olan ahlâkî faziletleri ve erdemleri haber vermek suretiyle bu ilahi güzelliklerden haberdar etmektedir.

2. Kıssaların İman Esaslarının Oluşmasındaki Rolü

Yüce Allah'ın insanla iletişim kurması yani ona mesajını/vahyini ulaştırması ilk insanla başlamış ve Kur'ân'ın Hz. Muhammed (s.a.v.)'ye ulaştırılmasıyla son bulmuştur. Bir başka deyişle, vahiy tarihî ile insanlığın tarihî aynı zamanda başlamıştır. Söz konusu uzun insanlık tarihî süresince pek çok ilâhî mesaj, elçilere gönderilmiş olmakla birlikte hepsinin özü itibariyle amacı aynıdır: Tevhid inancını yerleştirmek ve yaratılışa uygun bir hayat tesis etmek.

Kur'ân kıssalarının en önemli amaçlarından birisi, Kur'ân'ın Allah'tan gelen vahiy, Hz. Muhammed (s.a.v.)'nin de O'nun elçisi olduğunu ispat etmektir. Hz. Peygamber ve toplumu, bazı peygamberler ve kıssaları hakkında kısmen bilgi sahibi olsalar da daha önceki bütün peygamber ve kavimlerinin başından geçen olaylar konusunda gerçek ve detaylı bilgiye sahip değillerdi.⁹⁰

Kıssalar da iman ve güzel ahlâk ile bezenmiş insanların oluşumuna katkı sağlayan bir unsur olup ilahi hitaba bizzat muhatap olan toplumun kültür dünyasına aittir. Kıssalar bu yönüyle o günkü yaşayan toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Çünkü toplum ile kendisine hitap edilen dilin ve olayın uyumlu, anlaşılır olması gerekmektedir.

Kur'ân kıssalarındaki amaç ve gayelerden birisi de Kur'ân'ı Kerîm'in indiriliş gayesi olan iman ve inanç esaslarını muhataplarına anlatma gayesidir. Kur'ân'ı Kerîm bu gayesini daha açık ve kalıcı bir hale dönüştürmek için kullanmış olduğu araçlardan bir tanesi de daha soyut olan inanç esaslarını tarihte yaşamış olan

---

⁹⁰ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur'ân Kıssaları*, Ondokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi, Samsun: 2001, s. 93- 99.

karakterleri seçerek yani kıssalar vasıtasıyla daha somut bir hale dönüştürdüktan sonra muhataplarına ulaştırmaktır. Bu yönüyle A'raf, Hûd, Enbiya ve Şuara gibi sûrelerde anlatılan peygamber kıssalarında Allah'ın varlığı ve birliği, O'na İman, itaat ve kulluk ana fikrinden meydana gelmektedir. Ashabü'l-Karye,⁹¹ Ashab-ı Kehf,⁹² viran olmuş olan kasabaya uğrayan kişiye ait⁹³ kıssalarda âhirete iman, cennet ve cehennem hayatı gibi konular bu kıssalarda işlenmiştir. Asıl itibari ile gelen tüm peygamberlerin İslam dinini tebliğ ettiğini, Allah'ın varlığını, birliğini ve âhiret inancı ile iyiliği emir, kötülükten nehiy gibi temel hedeflerde birleştiğini göstermek de kıssaların ana gayelerindendir.

3. Kıssaların Hz. Peygamberin Hayatına Yansımaları

Kıssaların amaçlarından birisi de, Hz. Peygambere moral verip O'nu motive etmesidir.⁹⁴ Zira ilâhî vahyi insanlara tebliğ ederken karşılaştığı tepkiler ve insanların vahye karşı takındıkları olumsuz tavırlar onu son derece üzmüştür. Hz. Peygamberin yaşadığı bu hâl Kur'ân'da şöyle dile getirilmektedir. *“Onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette biliyoruz. Şu bir gerçek ki, onların yalanladığı sen değilsin. Bu zalimlerin asıl inkâr ettiği, Allah'ın mesajlarıdır. Doğrusu senden önce de elçiler yalanlanmıştı. Ama yalanladıkları şey üzerinde direndiler ve bu yüzden eziyete uğradılar. En sonunda kendilerine yardımımız yetişti: Zira hiçbir güç, Allah'ın kesin ve keskin vaadini değiştiremez. Ayrıca peygamberlere dair bir kısım bilgiler daha önce sana ulaşmıştı. Eğer onların yüz çevirmeleri ağırına gidiyorsa ve senin de yeri oymaya ya da göğe merdiven dayamaya gücün varsa, haydi bunu yap da bir mucize getir bakalım! Şâyet Allah dileseydi, onların tümünü hidâyette buluştururdu; o halde sakın (Allah'ın yasasını) bilmezden gelme!”*⁹⁵

Netice itibari ile önceki peygamberlerin hayat kesitlerinden bir kısmının Kur'ân'da anlatılmasının Hz. Peygambere yönelik amaçları, onun peygamberliğini ispat etmek, gerçek bilgiye sahip olmasını sağlamak, ona moral vermek, sıkıntısını

⁹¹ Yâsîn, 36/15

⁹² Kehf, 18/ 9-14

⁹³ Bakara, 2/259

⁹⁴ Mansûr er-Râfi Ubeyd, *Ehdâfî'l-Kıssa fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: 1978, s. 28-30.

⁹⁵ En'am, 6/33-35

gidermek, kalbini kuvvetlendirip görevi konusunda kötümserliğe düşmemesini temin etmektir.⁹⁶

4. Kıssaların Müminlerin Eğitilmesindeki Rolü

İnsanın eğitilmesi, Allah'a karşı sorumluluklarını bilen ve bunları yerine getiren bir varlık olarak yetiştirilmesi Kur'ân'ın olduğu gibi, kıssalarının da temel hedeflerindedir. Kıssaların insanların yaşanmış tecrübeleri olarak muhataplar üzerindeki etkisi önemlidir. Çünkü bazen muhataplara anlatılması zor, kabul ettirilmesi problemlili konular kıssalar aracılığıyla kolayca zihinlere ve kalplere yerleştirilebilmektedir. Her şeyden önce insanı iyiliğe yöneltmek ve kötülükten alıkoymak kıssaların en başta gelen hedefidir.⁹⁷

İnsanların tevhid akidesine bağlı ve fitrata uygun şekilde yaşamalarını isteyen Kur'ân, kıssaları vasıtasıyla inanç örgüsüne uygun bir şekilde gerçekleştirmesi için bazı amaçlar ortaya koymaktadır. Kişinin şeytandan uzak durması,⁹⁸ moral ve motivasyonun artırılması⁹⁹ gibi.

Kıssa ile insanın eğitilmesinin en önemli etkilerinden biri de ümitsizliğe düşmesini önlemesi ve kararsız kaldığı zamanlarda ona yol göstermesidir. Kıssaları iyi bilen kişiler karşılaşılan olayları daha soğukkanlılıkla karşılar ve geçmişin tecrübeleriyle bu günü ve geleceği anlamlandırma fırsatı elde eder.¹⁰⁰ Nitekim Mekkeli Müşriklerin psikolojik baskılarına maruz kalan Hz. Peygamber ve ashabının sıkıntı ve endişelerinin giderilmesi için Kur'ân'da diğer peygamberlerin kıssaları anlatılmıştır. Anlatılan kıssalar Hz. Peygamber ve ashabına moral ve teselli kaynağı olmuştur.¹⁰¹

⁹⁶ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, s. 99.

⁹⁷ Güneş, *Kur'ân-ı Kerîm ve kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut (a.s.) Kıssası*, s. 84.

⁹⁸ Yusuf, 12/5; A'raf, 7/22; İsrâ, 17/53; Fâtır, 35/6

⁹⁹ En'am, 6/33-34

¹⁰⁰ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, İstanbul: Bayraklı Yay., 2012, s. 198.

¹⁰¹ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'ân'da Kıssa Terapisi", *Cumhuriyet Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2, 2004, c. VIII, s. 69-80.

Bazı insanlar, meselelere ancak kıssaların ortaya koyduğu mesajlarla yaklaşabilirler. Muhatabın meseleleri iyi anlaması ve anlatılandan ne kastedildiğini bilebilmesi, bunun da ötesinde verilmek istenen mesajın ne olduğunu öğrenebilmesi için kıssalar büyük önem arz eder. Kur'ân'da getirilen bu kıssalar, Kur'ân'ın muhatapları olan bizler için; “*dikkat edin, eğer siz de böyle yaparsanız sizin de sonunuz böyle olacaktır*” anlamında bir meydan okuma havası taşır. Aynı zamanda “*onların başlarına gelenler sizin başınıza gelmeden başarıya ulaşacağınızı mı zannediyorsunuz*” diyerek işin vehametini ortaya koymaya çalışır.¹⁰²

5. Kıssalar ve Toplumsal Hayat

Genelde sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin inceleme alanı olan *toplum*, en sade ifadesiyle bireylerin bir faaliyetidir. Yani belirli bir amaç etrafında insanların bir araya gelmeleri sonucu toplum hayatı ortaya çıkmaktadır. Küçük bir köyde veya bir şehirde hatta bir ülkede yaşayan insanların oluşturduğu birlik, *toplum* olarak anılabileceği gibi bir kıtada hatta yeryüzünde yaşayan tüm insanların oluşturduğu bütün de *toplum* olarak isimlendirilebilir. Bu bağlamda, bir din veya görüş etrafında birleşen insanlardan oluşan birliğe de *toplum* adını vermek mümkündür.¹⁰³

Yüce Allah, her bir insanı en güzel şekilde yaratmış, ona akıl ve irade vermiş, bunun sonucunda da kendisine birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Söz konusu sorumluluğunu yerine getirebilmesi adına, göndermiş olduğu vahiy ve peygamberler aracılığıyla da ona ve içinde yaşadığı topluma rehberlik etmiştir. Bu manada Kur'ân, insanlara gönderilmiş olan son ilâhî mesaj, Hz. Muhammed (s.a.v.) ise son peygamberdir. Kur'ân'ın muhatapı bütün insanlardır. Amacı ise, insanların dünya ve âhirette mutluluklarını sağlamaktır. Söz konusu amaca ulaşmak için her bir insan Kur'ân'ı okuyup anlamak, emir ve yasaklarına riâyet etmek ve mensubu olduğu topluma örnek olmak durumundadır. Böylece hem bireysel hayatını Allah'ın arzu ettiği kurallara uydurmuş hem de içinde yaşadığı toplumun huzur bulmasına, vuku bulacak olumsuzlukların ortadan kalkmasına katkı sağlamış olur. Bu doğrultuda Kur'ân, kendisini şöyle tanımlamaktadır: “*Bu Kur'ân, kendisiyle uyarılınsınlar,*

¹⁰² Muhammed Aydın, “Çocuk Eğitiminde Kur'ân Kıssalarının Önemi”, *SAÜ Eğitim Fak. Dergisi*, 2007, s. 18.

¹⁰³ Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, İstanbul: İnsan Yay., 1995, s. 17-18.

Allah'ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir."¹⁰⁴

Kur'ân'da ele alınan pek çok konu içinde kıssalara bu denli geniş yer verilmesinin en önemli sebebinin, insan varlığının devamında, bir tarih şuuru oluşturmak ve alınacak ibretlerle hayatın daha doğru/anlamlı yaşanmasını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda her birey ve toplumun mutlaka bir varlık muhasebesi yapması kaçınılmazdır. Birey ve toplum; "nereden geliyorum, neredeyim, bu gidiş nereye?" sorularını kendisine yöneltmek ve bunlara cevap aramak zorundadır. Kıssalar, insanı bu soruların eşiğine getirirken, bir taraftan da söz konusu tarihsel sorumluluk yerine getirilmekte, insanların sübjektif ve yanlış bakış açılarının önüne geçilerek gerçek olgular üzerinde yükselen yargılarla yüz yüze gelmeleri sağlanmaktadır.¹⁰⁵

6. Kıssalarda Dinî Gâyenin Hedef Alınması

Kur'ân kıssalarının bilinen kıssa ve hikâye usullerinden çok farklı bir usulü vardır. Hikâye, roman ve masallarda olayların geçtiği yer, zaman ve kahramanlar gibi ayrıntılar önem taşımaktadır. Oysa Kur'ân kıssalarında, ayrıntılardan ziyade daha çok mesaj ve çıkarılması istenen ders önem arz etmektedir. Kur'ân hayat yüklü mesajlarını muhataplarına iletirken, geçmişte yaşanmış olan bazı tarihî olaylardan kesitleri de muhtevasına katmak suretiyle önceki insanların tecrübelerini sonraki insanlara ulaştırma hedefindedir. Bu yönüyle kıssalar, araç olarak kullanmakta ve benzer sebeplerin aynı sonuçları meydana getireceği gerçeğini insanlığın dikkatlerine sunmaktadır. Bunu yaparken o, tarihî bilgileri kişi, zaman ve mekân unsurlarından mümkün olduğunca soyutlayarak etkileyici ve çarpıcı bir şekilde anlatmayı amaç edinmekte ve bu amacını gerçekleştirirken de söz konusu kıssaları birtakım özelliklere riâyat ederek takdim etmektedir.¹⁰⁶

Kur'ân kıssalarında gözetilen amaç ve gaye ile Kur'ân'ın indiriliş amacı örtüşmektedir. Anlatılan peygamber kıssalarının ana fikri Allah'ın varlığına, birliğine

¹⁰⁴ İbrâhîm, 14/52

¹⁰⁵ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, s. 186-247-248.

¹⁰⁶ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, s. 60-61.

iman ile O'na itaat ve kulluk etmektir. Ashabü'l-Karye, Ashab-ı Kehf, harap olmuş kasabaya uğrayan kişiye ait,¹⁰⁷ kıssalarda âhîret inancı, cennet ve cehennem hayatı işlenmiştir. Bütün peygamberlerin İslam dinini tebliğ ettikleri, bundan dolayı bütün peygamberlerin de Allah'ın varlığı, birliği, bütün noksan sıfatlardan münezzehe oluşu ve âhîrete iman gibi inanç esasları ile iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak gibi temel gaye ve amaçlarda birleştiklerini göstermek de Kur'ân kıssalarının ana gaye ve amaçlarındandır. Kur'ân kıssalarında yer, kişi ve zaman gibi unsurlara pek rastlanmamaktadır.¹⁰⁸

Kur'ân, peygamber, topluluk ve diğer şahsiyetlere ilişkin kıssaları sunarken söz konusu olan bu kıssaların asli olan unsurlarını tarihte yaşanmış olaylardan almakta ve onları mükemmel bir üslup titizliğiyle insan gönlüne hitap eden bir tarzda sunmaktadır.¹⁰⁹

Kur'ân, kıssayı naklederken *k-s-s* fiilinin “makasla kesmek”¹¹⁰ anlamına uygun bir biçimde onun ibret verme ve hidâyete erdirme amacını gerçekleştirecek kısımlarla yetinmektedir.¹¹¹

Kur'ân'da yer alan peygamber kıssaları Hz. Yûsuf kıssası hariç olmakla birlikte hiçbir peygamber kıssası tek pasajda anlatılmamaktadır. Amaç verilmek istenen mesajdır. Bu mesaj da genellikle tevhid inancı ve peygamberlerin risaletini ispattır.¹¹²

7. Kıssalarda Tebliğ ve İrşad

Kur'ân kıssalarının özelliklerinden biri de kıssanın arasına birtakım dinî tebliğ ve telkinlerin serpiştirilmiş olmasıdır. Siyak-sibak ilişkisi bağlamında ele alındığı zaman bunlar; kıssanın ya önünde ya ortasında ya da sonunda yer alabilirler.

---

¹⁰⁷ Bakara, 2/259

¹⁰⁸ Şengül, *Kur'ân'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahlil ve Değerlendirilmesi*, s. 204-210.

¹⁰⁹ Yıldırım, “*Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar*”, s. 48-49.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, c. XII, s. 120-122; İsfahânî, *Müfredât*, s. 413-414.

¹¹¹ Muhammed Şedid, *Menhecü'l-Kıssa fi'l-Kur'ân*, Suudi Arabistan: 1984, s. 77.

¹¹² Remzi Kaya, “Kur'ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri”, *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları III – Tartışmalı İlmi Toplantı*, İstanbul: İSAV, 2000, s. 6.

Böylece muhatap düşünce yönü itibariyle olayın akışı içerisinde bırakılmayıp kıssadaki amaca dikkat çeker. Yani o kıssayı okuyan şahıs kıssanın kendisi ile de ilgilendiğini ve devamlı Allah'ın gözetimi altında olduğunu hatırlatır.¹¹³

Kur'ân'ı Kerîm'in asıl maksadı insanları hidâyete çağırmaaktır.¹¹⁴ İnsanları hidâyete çağırırken de Kur'ân kıssalarında geçen bazı meseleleri örnek olarak sunmaktadır. Anlatılan kıssalarda olaylar kronolojik olarak verilmeyip geçmiş peygamberlerin ve milletlerin başına gelenlerden bir ibret dersi alınması amaçlanmaktadır. *“Andolsun onların (Geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır”*¹¹⁵ âyeti kerîmesi de buna delil olmaktadır.

İnsana yaşanmış olaylar kadar hiçbir şey gerçeği gösteremez. Bunun için kıssalar, tarihî olayların merkezi konumunda olan insan hayatının şekillenmesine vesile olmaktadır. Aynı zamanda kıssalar, hayır ve şer kabiliyetlerine bağlı olarak ahlâkî ve dinî bakımdan doğru ve sağlam temeller üzerine bir yaşam inşa edilebileceğini ve toplumların bu ilkeleri korudukları sürece yaşayabileceklerini önemle vurgulamaktadır.

Kıssalardaki asıl gaye ve hedef tarihî olaylardan insanların ibret almalarını sağlamaktır. Bu tarihî olaylar bir nevi “Tevhid Tarihî” manasını taşırlar.¹¹⁶

8. Kıssaların Tekrar Edilmesi

Kur'ân'da tekrar, cümlenin çeşitli yerlerde tekrar edilmesi ve olayın tekrarı şeklinde olur. Olayın tekrarı kıssanın konusuna girer.

Tekrarların insan psikolojisi üzerinde büyük etkisi olduğu görülür. Herhangi bir fikri yerleştirmek istediğinizde o fikri ölçülü olarak tekrar etmek etkili bir yoldur ve kalıcılık kazandırır. Tekrar edilen konular öneminden dolayı tekrar edilmiştir.

¹¹³ Yıldırım, “Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar”, s. 59.

¹¹⁴ İsrâ, 17/9

¹¹⁵ Yusuf, 12/111

¹¹⁶ Züheyli, *el-Kıssatü'l Kur'âniyyetü Hidâyetün ve Beyânün*, s. 18.

Ayrıca Kur'ân'daki bir olayın tekrarı aynıyla değildir. Mesela bir yerde özet şeklinde anlatılan olay bir başka yerde ayrıntılı olarak anlatılabiliyor.¹¹⁷

Kur'ân'da bulunan tekrar üslûbunu zaruri kılan, onun yüksek icazına yakışır tarzda mevcut biçimde şekillendiren en önemli unsur, Kur'ân'ın hedef ve gayesidir. Zira Kur'ân'ı Kerîm insanlığın tüm sorularına cevap veren en son ve en mükemmel İslam dininin kitabıdır. Arap dilinde bulunan üslup ve belağatın gereği Kur'ân'ı Kerîm'de tekrara yer verilmiştir. Zira “tekrar” Arap dilinin en önemli üsluplarından bir tanesidir.¹¹⁸

Tekrar ifadeye güzellik katan bir unsurdur. Kıssanın tekrarı halinde ilave edilen bu yeni unsur tekrara farklı bir boyut kazandırmaktadır. Kur'ân kıssalarının değişik yerlerde ve şekillerde tekrarlanmasının bir diğer sebebi ise inancın yerinin bilinçaltı olduğu hususunda aranmaktadır. Dolaylı olan bu telkin biçimi, özellikle tekrarlarla desteklenirse bilinçaltına daha kolayca uzanır.¹¹⁹

Elbette Kur'ân kıssalarının birçoğunda tekrara rastlamak mümkündür. Bu tekrarlar her bir seferinde konunun farklı bir yönü ve anlatım tarzıyla, dinî gayenin, tebliğ ve mesajın gerektirdiği ilave ve yeniliklerle tekrarlanmıştır. Kur'ân kıssalarının böyle bir üslupla tekrar edilmeleri anlamsız ya da gereksiz tekrar değildir. Aksine Kur'ân'ın i'caz oluşunun gereklerinden, onun inkârcılara meydan okumasının sırlarından biridir. Kur'ân kıssalarının bütünüyle tekrarı pek azdır. Mesela en çok tekrar edilen Hz. Musa (a.s.)'nin kıssasında farklı incelikler taşıyan tekrarlar birleştirildiği zaman kısaca bir bütün olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla Kur'ân kıssalarına daha yüzeysel bir tarzda bakan kimselerin kıssaların tekrarını bir kusur olarak görmeleri çok isabetli bir görüş olmadığı ortadadır.¹²⁰

¹¹⁷ M.Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, İstanbul: Yöneliş Yay., 1993, s. 114.

¹¹⁸ Şengül, *Kur'ân'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahlil ve Değerlendirilmesi*, s. 254-256.

¹¹⁹ Muhammed Çelik, *Kur'ân Kur'ân'ı Tanımlıyor*, İstanbul: Şule Yay., 1998, s. 40.

¹²⁰ Çelik, *Kur'ân Kur'ân'ı Tanımlıyor*, s. 40.

9. Kıssaların Gerçekliği

Kur'ân'la ilgili yapılan çalışmalarda, Kur'ân kıssalarının tarihin bir döneminde gerçekten yaşanıp yaşanmadığı tartışmaları yaklaşık altmış yıllık bir geçmişe sahiptir. İlk defa Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennu'l-Kasâsî fi'l-Kur'ân*: “Kur'ân'da Anlatım Sanatı” adlı çalışmasında bu meseleyi gündeme taşımıştır. Müellif, eserinde “Kur'ân kıssalarının tamamen edebi kıssalar olduğunu, onlarda söz konusu edilen olayların gerçekte yaşanmış olup olmadıklarının göz önünde bulundurulmadığını ileri sürmektedir.”¹²¹ Bu iddia, o yıllarda geniş yankı uyandırmış, lehinde ve aleyhinde pek çok eleştiri yapılmıştır. Halefullahın bu çalışmasından sonra Kur'ân kıssaları konusunda araştırma yapan herkes, bu meseleye de yer verme zorunluluğunu hissetmiştir.¹²²

Kur'ân'ın, kıssalarını, muhatabı olan insanların bilip inandığı şekildeki olaylar üzerine binâ ettiğini ve bu yolla muhataplarına nasihat etmeyi, onları hidâyet ve irşâdı hedeflediğini belirtir. O'na göre Kur'ân, kıssalarla tarihsel bilgi vermeyi ya da tarihsel belgeleri neşretmeyi hedeflemediğinden, nâzil olduğu dönemde yaşayan muhataplarının zihninde zaten var olan ve bazen mitolojik karakter taşıyan materyali alarak, asıl vermek istediği mesaj için bir edebî vasıta olarak kullanır.¹²³

Kur'ân kıssalarının muhataplarına ders ve ibret vermesi temel unsur olmakla birlikte herhangi bir hayalin karışmaması ve hadiseye uygunluğu önemli bir unsurdur. Bu durum insan psikolojisiyle de uyum arz etmektedir. Çünkü insanın hayatını etkileyip yön verebilmesi için tarihte vuku bulmuş olaylardan olduğuna inanması gerekir. Sadece ders vermek üzere zikredilen fakat gerçeklikten uzak olan kıssanın kişiyi olumlu yönde etkilemesi ve örnek şahsiyetleri kendine rol alması insanın yapısına uygun düşmemektedir. Ya da etkili bir yöntem olarak kabul edilmemektedir. Böyle bir yolun, anlatım biçiminin seçilmesi Kur'ân'ın îcaz ve belâgatına tamamen aykırıdır.¹²⁴

¹²¹Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennu'l-Kasâsî: Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002, s. 51-60, 214-216.

¹²²Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 49-50.

¹²³Şinasi Gündüz, “Kur'ân Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi?”, *IV. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yay., 1998, s. 45.

¹²⁴Bahaeddin Sağlam, *İlmî ve Edebî Yönleriyle Kur'ân Kıssaları*, İstanbul: Tebliğ Yay., 1985, s. 30.

Kur'ân'ı Kerîm'in tamamında ciddi bir yekûna sahip olan Kur'ân kıssalarının farazi olarak bunların tarihte yaşanmış olaylardan olmadığı kabul edilirse, bu anlayışın, Kur'ân'ın asli gaye ve hedefine zıt olan bir durumu kabul etmemizi de zaruri kılacağını düşünmemek de pek mümkün değildir. Bu durumda sadece kıssalar için değil, Kur'ân'ın tamamını ilgilendirecek şekilde O'nu okuyan ve dinleyen için ders ve ibret bakımından inandırıcı olmaktan çıkar. Bu şekilde Kur'ân, filmlerdeki gerçek dışı sahneler, hayalî romanlardaki asılsız olaylar seviyesine düşmüş olur ki, geçici bir zevk ve eğlence vasıtası olmaktan öteye geç(e)meyen özellikteki anlatım tarzının, mucizevî bir kitap olan Kur'ân'da yer alması ise mümkün değildir. Bu her yönüyle Kur'ân gerçeğini inkâr etmek anlamına gelir.¹²⁵

Bunun yanında Kur'ân'ın bütünlüğü göz önünde bulundurulduğu zaman da yine Kur'ân kıssalarının gerçek tarihî olaylar olduğu da görünmektedir. Örneğin “Gerçekten onların kıssalarında kavrama yeteneği olanlara bir ibret vardır. Bu uydurulmuş bir söz değildir”¹²⁶ âyetinde geçen “Bu uydurulmuş bir söz değildir” ve “Biz sana onların haberini, gerçek olarak anlatıyoruz”¹²⁷ âyetlerindeki “hak” ifadeleri de aynı şekilde Kur'ân kıssalarının hayal ürünü olan bir olay olmadıklarını aksine tarihî gerçek olayların anlatımı olduğunu da ispatlamaktadır.

Kıssaların tarihî gerçekliği konusunda kısra kelimesini etimolojisi, Kur'ân'ın kendi tanımlamaları ve yapılan tarihî araştırmalar Kur'ân kıssalarının gerçek olaylar olduğunu ifade etmesi ile beraber, Kur'ân'da tarihe herhangi bir aykırılığın olmadığını göstermektedir. Zira Kur'ân'ı Kerîm, bahsettiği hadiselerin gerçek ve doğru olduğundan emindir ki, “yeryüzünde gezip dolaşmayı öncekilerin başına gelenlerden ibret almayı”¹²⁸ tavsiye etmiştir. Bu öneri, Kur'ân'ın tarih bilinci ve gerçekliği açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim Kur'ân, bu yönüyle insanlık tarihî açısından her dönem okuyucularına gözleme dayalı, arkeolojik kazılar ile desteklenmesini istemekle birlikte kıssaların gerçekliğine değinmektedir. Nasıl olur da kendini, insanlığa yol gösteren bir kılavuz olarak takdim eden Kur'ân, içinde barındırmış olduğu kıssalarda, tarihte karşılığı olmayan olaylara yer verebilir. Bizzat

¹²⁵ Şengül, *Kur'ân'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahlil ve Değerlendirilmesi*, s. 51.

¹²⁶ Yusuf, 12/111

¹²⁷ Kehf, 18/13

¹²⁸ Ali İmran, 3/137; En'am, 6/11; Nahl, 16/36; Neml, 27/69; Ankebut, 29/20; Rum, 30/42

kendini gerçek ve hak olarak vasıflandıran bu kitabın, doğruluğu kesinlik kazanamayan olayları aktarması onun bu alandaki beyanları ile çelişmez mi? Şâyet Kur'ân, herhangi bir konuda insanoğluna kıssa üslûbu dışındaki bir üslup ile nasihat ve öğüt vermek istemiş ise o zamanda belki bir efsaneyi, hatta uydurulmuş olan bir hikâyeyi anlatmak yerine, bunun yerine daha etkili olan temsiller “Emsâlü'l-Kur'ân” yoluyla insanları bilinçlendirmiştir. Kıssaları temsillerden ayıran özellik yaşanmış olaylar ile kurgulardır. Kur'ân'daki temsillerde genel olan ifade biçimleri kullanılmıştır. Değerler ve davranış biçimleri muhatapların anlayışına sunulmakla yetinilmiştir.¹²⁹

---

¹²⁹ İshak Özgel, *Tarihselcilik Düşüncesi Bağlamında Kur'ân'ın Tarihsel Yorum*, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Isparta: 2002, s. 78.

BİRİNCİ BÖLÜM:

TÂLUT VE CÂLUT KISSASINA GENEL BAKIŞ

Kur'ân'ı Kerîm, inananlara ve tüm insanlığa bir hidâyet ve yol gösterici olarak indirilmiştir. Kur'ân'ın insanlara gönderiliş amacı Allah'ın rızasına uygun yaşayarak dünya hayatında mutlu ve nihâyetinde de ebedi saadeti sağlamaktır.

Kur'ân, üslubu gereğince bu tür olayları bizlere, kuru bilgiler, salt emirler veya yasaklar zinciri halinde sunmaz. Konular örneklerle, insanın zihin dünyasında canlandırabileceği şekilde anlatılır. Geçmiş kavimlerin kıssaları anlatılarak insanların, onların başına gelenlerden dersler çıkarmasını ister. Çünkü tarihî olaylar zamanımıza ışık tutar.

Kur'ân'da anlatılan Tâlut ve Câlut kıssası da yaşanan imtihanlar karşısında, müminlerin karşılaştıkları iman zafiyetini anlatmaktadır. Yani imanı zayıf olanların yok olup gittiklerini, gerçek iman sahiplerinin ise cihad ederek zafer kazanıp varlıklarını devam ettirdikleri anlatılmaktadır.

A. BAKARA SÛRESİNİN NÜZÛL ORTAMI

Kur'ân'ı Kerîm'i doğru anlama problemi İslam dünyasının her zaman öncelikleri arasında yer almıştır. İlk dönem diyebileceğimiz nüzul döneminin doğru anlamada en önemli farkı Hz. Peygamberin hayatta olmasıdır. Bu sebeple doğru anlamayı sağlamada ölçüt ve kıstas Hz. Peygamber olmuştur. Anlaşılmayan hususlar ona sorulmuş, yanlış anlamalar onun uyarısı ile düzeltilmiştir. Hz. Peygamber sonrasında doğru anlamayı sağlayan en önemli ölçüt ise sebebi nüzul dediğimiz âyetlerin hangi olay üzerine nazil olduğunun bilinmesidir.¹³⁰

Bakara Sûresi, Hicret'in ilk yılında nazil olmaya başlamıştır. İbn Âşur'un ifadesine göre; Hz. Aişe (r.a.), bu sûrenin indiği sırada Resûlullah (s.a.v.)'nin

¹³⁰Burhan Baltacı, "Nüzul Dönemi Şartlarının Kur'ân'ın Anlaşılmasındaki Yeri-Örnekler Üzerinden Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Adana: 2008, c. VIII, s. 109.

hanesinde olduğunu söyler. Daha Mekke’de iken Hz. Peygamber ile nişanlanan Hz. Aişe (r.a.)’nın, hicri I. yılın Şevval ayında gelin gelip dokuzuncu yılını Medine’de Resûlullah (s.a.v.) ile geçirdiğini biliyoruz. Hz. Aişe (r.a.)’nın bu şehadeti de sûrenin hicretin ilk yılında inmeye başladığını gösterir.¹³¹

Bakara Sûresi hicretten sonra inmeye başlamış ve Medine devri boyunca yani dokuz-on yıl sürmüştür. Âyet sayısı konusunda ihtilaf olmakla birlikte Kûfelilere göre 286 âyettir.

Bakara Sûresine ayrıca içindeki Âyetü’l-kürsiden dolayı “Sûretü’l kürsi”¹³² içerdiği hükümlerin çok olması sebebiyle “Füstâtü’l-Kur’ân” olarak da anılmıştır. Arapçada “sığır, inek” manasında olan kelime sûrede sığır cinsi için değil bir tek inek için kullanılmıştır. Tevrat’ın Tesniye bölümünde de yer aldığı üzere¹³³ Hz. Musa devrinde, İsrailoğulları arasında faili bulunamayan bir cinâyetten dolayı diyet olarak kurban edilmesi gereken bu ineğin bazı özellikleri vardı. Peygamberlere ayrıntılı sorular sormanın uygun olmadığı yolunda birtakım uyarıları da ihtiva eden bu hikâye Kur’ân’ı Kerîm’de yalnızca bu sûrede geçmektedir.¹³⁴

Sûrenin iniş sebebini tek nedene bağlı olarak izah etmek doğru değildir. Çünkü bölüm bölüm, uzun aralıklarla inen ve birbirinden farklı konuları ihtiva eden özelliğe sahiptir.

Sûreye dikkatle bakıldığında ön plana alınan ana gayenin üç hususta yoğunluk kazandığı görülür.

1. Tevhid inancının özellikleri ile İslam dininin iman esaslarını belirtmek ve Müminlerin nasıl bir inanca sahip olmalarını ortaya koymak. Bu özellikle Âyetü’l-kürsi’de öz itibariyle vurgulanmaktadır.

¹³¹ Âbid Muhammed el-Câbirî, *Fehmû-l Kur’ân*, çev. Muhammed Coşkun, İstanbul: Mana Yay., 2013, c. III, s. 43; Mustafa İslamoğlu, *Kur’ân Sûrelerinin Kimliği*, İstanbul: Akabe Vakfı Yay., 2011, s. 33.

¹³² Bakara, 2/255; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. II, s. 157.

¹³³ Tesniye, 21/ 1-9

¹³⁴ Emin Işık, “Bakara Sûresi”, İstanbul: DİA, 1991, c. IV, s. 526.

2. Kur'ân'ın hidâyetinin ne olduğunu¹³⁵ ve bu hak yolda farklı insanların hal ve konumlarını açıklamak.

3. Müslümanların farklı dinlere mensup olanlardan bağımsız olarak kendilerine has bir ümmet olduklarını ve belirli davranış kuralları olduğunu belirtmek; bununla birlikte İsrailoğullarının dini anlama ve uygulamada içine düştükleri yanlışlardan dikkat çekici örnekler vererek Müslümanları uyarmak.¹³⁶

Bakara Sûresi, hicretin ilk yıllarında nazil olmaya başladığından Kur'ân'ın anlaşılmasında ve yorumlanmasında nüzul döneminde Medine'nin o günkü durumunu değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu sûre-i celile birçok konuları ihtiva etmekle birlikte meseleyi iki ana başlık altında değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

1. Çevre Faktörü

Çevre faktörü açısından bakıldığında ise; meseleyi coğrafi, siyasî ve ekonomik yönlerinden değerlendirmek gerekir.

a. Coğrafi Durum:

Medine şehri Arap yarımadasının batısında Hicaz bölgesinde Kızıldeniz kıyısına yaklaşık 130 km. uzaklıkta, Mekke'nin 350 km. kadar kuzeyinde olup deniz seviyesinden yüksekliği Harem-i şerifte 619 metredir. Şehir geniş düzlük bir alana kurulmuş olup doğusunda Vâkim Haresi, batısında Vebere Haresi, kuzeyinde Uhud, güneyinde ise Âir dağları vardır.¹³⁷

Medine şehri ise Arabistan'ın Kızıldeniz kıyısında yer alır. Ayrıca Medine Yanbû' limanına da yakındır. Medine, Kur'ân'da iki farklı şekilde adlandırılmıştır. Diğer adı ise Yesrib'tir. Ancak buranın çok meşhur olan iki tane daha ismi vardır ki bunlar; Taibah diğeri ise Tâbat'dır. Burası genişlik ve uzunluk bakımından deve yürüyüşü ile bir gün süren genişlikte bir ovardır. Vadinin etrafı dağlarla çevrili ve

¹³⁵ Bakara, 2/185

¹³⁶ Işık, "Bakara Sûresi", s. 526-529.

¹³⁷ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", İstanbul: DİA, 1994, c. XXVIII, s. 306.

bölgenin bir bölümü volkanik lavlarla kaplıdır. İklimi hoş, toprağı verimlidir. Kuyu suları serin ve boldur. Özellikle Aynu'z-Zerka bu özellikleriyle bilinmektedir. Bu bölgeye Mekke şehrine göre çok sık ve bolca yağmur yağar. Mekke'nin güney doğusunda bulunan Vecc Vadisinden akan sular Medine'den geçer ve Kızıldeniz'e varır. Ayrıca burada elde edilen hurmalar yüksek kalitededir. Çeşitlilik bakımından da oldukça zengindir.¹³⁸

H.I. yüzyılda, Medine'den Suriye'ye buğday ihraç edilirdi. Medine ve yöresi su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Şehrin içerisinde ve etrafındaki akarsular, tabanında suya elverişli yumuşak tabakalı vadilerin yer aldığı volkanik alanlarda bulunan yer altı kaynakları bu zenginliğin en önemli unsurlarıdır.¹³⁹

Volkanik lâv ovalarından oluşan Medine arazisinde Akik vadisi de bulunmaktadır. Bu bölge, yağmuru bol aldığı dönemde bir nehir meydana gelir. Yağmur sularının çekilmesiyle vadi tekrar kurur, insanların ve hayvanların geçebileceği bir hale döner. Medine bölgesinin yağmur suları, bölgenin geniş bir kısmının ihtiyacına cevap vermektedir. Genel itibariyle Medine iklim yönünden gâyet güzel, toprağı yakın bölgelere göre verimli ve su kaynakları yönünden zengin bir özelliğe sahiptir.¹⁴⁰

b. Siyasî Durum:

Medine siyasî ve sosyal yapı itibariyle kabileciliğin ötesine geçememiş, hatta orada bir şehir devleti bile oluşturulamamıştır. Her kabile kendi reis ve kabilesinden başka kimseyi tanımamakta bağımsız bir hukuk sistemine sahiptir. Kabile reislerinin seçimi ile ilgili pek bilgi bulunmamaktadır. Her kabile kendi işlerini gördükleri, müzakere ettikleri özel bir yere sahipti. Yahudilerde halk sandığı, Araplarda ise sosyal güvence kurumuna benzer bir yapı bulunmaktaydı. Araplarda daha çok “kan diyeti” Yahudilerde ise savaş vb. gibi beklenmedik harcamalar için kullanılmaktaydı.

---

¹³⁸ Muhammed Hamidullah, “Asr-ı Saadet Öncesi Medine’de Sosyo-Ekonomik Hayat”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, İstanbul: 2006, c. I, s. 135.

¹³⁹ Küçükaşçı, “Medine”, s. 306.

¹⁴⁰ Hamidullah, “Asr-ı Saadet öncesi Medine de Sosyo-Ekonomik Hayat”, s. 137.

Bu da insanların sorumluluk ilkesinden kaynaklanmaktaydı.¹⁴¹ Kabileler arasında ortak otorite bir güç olmayıp görüşmeler kuvvetin desteğinde gerçekleşirdi. Kaynaklara göre, gücü az olan kabileye verilen kan diyeti, kuvvetli kabilelere ödenenin yarısı kadardı.¹⁴²

Siyasî hayat itibariyle Medine, kabile hayatının hüküm sürdüğü bir durumda idi. Müşrik Araplarda olduğu gibi. Yesrib'e yerleşen İsrailoğulları, burada kaleye benzeyen konaklar inşa etmişler, tarım ve ticaretle uğraşıp kısa sürede güçlenmişler ve diğer unsurlara göre daha çabuk çoğalmışlardır. Yesrib özellikle Yahudi kabilelerinin katkılarıyla bir yerleşim bölgesi olmuştur.¹⁴³

Yahudiler; Beni Kaynuka, Beni Kurayza ve Beni Nadîr olmak üzere üç ana kabileden oluşmaktaydı. Beni Kaynuka Hazreçlilerle, Beni Kurayza ve Beni Nadir ise sayıca az olan Evslilerle ittifak halindeydi.¹⁴⁴ Hazreç reislerinden Mâlik b. Aclân, Gassâniler ve müttefik Arap kabilelerinden aldığı destek sayesinde Yahudilere üstünlük sağladı. Böylece Medine'de hâkimiyet Evs ve Hazreçin eline geçti. Bir süre sonra Yahudilerin kışkırtması ile bu iki kabile birbirine düşerek yaklaşık 120 yıl boyunca birçok defa birbirleriyle savaştılar. Son olarak Buâs harbi, hicretten beş sene önce gerçekleşmiş ve Hazreçlilerin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır.¹⁴⁵

Evs Kabilesi, kuvvet itibariyle zayıf olmasından dolayı Mekkeli Kureyşlilerle bir ittifak anlaşması yapmak zorunda kalmıştı. Her iki kabilenin de önde gelenleri bu kardeş savaşlarından bıkip usanmışlardı.¹⁴⁶ Dolayısıyla Muhammed gibi kendi toplumlarından olmayan bir kişi, her iki topluluğu birleştirme yönüyle daha başarılı olabilirdi. Hicretin gerçekleşmesinden önce Hazreçliler, kendilerine bir kral seçmeye karar vermişler ve Hz Muhammed (s.a.v.)'nin Medine'ye geldiği günlerde, Abdullah

¹⁴¹ Hamidullah, "Asr-ı Saadet öncesi Medine de Sosyo-Ekonomik Hayat", s. 4-11.

¹⁴² İbn Hişâm Ebu Muhammed Cemaledin Abdülmelik, *Siretun Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut: Dâru'l Hadis, 1992, c. III, s. 802.

¹⁴³ Küçükaşçı, "Medine", s. 306.

¹⁴⁴ İbn Hişâm, *Siretun Nebeviyye*, s. 546, 554, 688.

¹⁴⁵ Küçükaşçı, "Medine", s. 306.

¹⁴⁶ İbn Hişâm, *Siretun Nebeviyye*, s. 287; Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, c. V, s. 427.

b. Ubey'in başlarına kral olmasına karar vermişlerdi.¹⁴⁷ Medine'deki herhangi bir kabileden olan birinin kral olması mümkün değildir. Çünkü her kabile seçilecek olan kişinin kendisinden olmasını istemektedir. Bu konuda kral seçilme planı olan Abdullah b. Ubey'in Medine'ye İslam'ın gelmesiyle bu planı boşa çıkmıştır. Müslümanlar içerisindeki münafıklığının sebebini de burada aramak gerekir.

c. Ekonomik Durum:

Eskiden beri güney-kuzey ticaret yolu üzerinde bulunan Medine'de Yahudiler çeşitli faaliyetlerde bulunuyorlardı. Üç gruba ayrılmış olan bu insanların çalışma alanları da farklılık göstermekteydi. Ticaret, kuyumculuk, demircilik, dokumacılık, ziraat, silah ve zirai alet imalatı ile meşgul olmakla birlikte Beni Kaynukâ genellikle ticaret ve kuyumculuk, diğer Yahudiler ise çiftçilikle ve ticaretle uğraştıklarını söyleyebiliriz.¹⁴⁸

Medine'nin kuzey-batı «banliyösü»nde bir orman uzanmaktadır. Bugün de bu orman varlığını devam ettirmektedir. Arazisi olmayanlar geçimlerini sağlamak için buradan temin ettikleri odunları yerleşim bölgelerine götürerek satmaktaydı. Bu civarda birçok kabilenin sürülerine yetecek kadar otlak alan bulunmaktaydı. Nakî'ul-hayl tabiri, burada sadece koyun ve develerin değil, atların da otlatıldığını göstermektedir.¹⁴⁹

Arap kabileleri de genellikle toprakla geçimlerini temin etmekteydi. Her aile kendi arazisinde aile fertleriyle ve varsa kölelerinin yardımıyla çiftliklerde çalışıyordu. Ticaret ile uğraşanlar olmakla birlikte Suriye pazarlarına gidilmekte ve ithal mallar da getirilmekte idi. Nabatîler zaman zaman Medine'ye yiyecek maddeleri, tahıl ve zeytinyağı getiriyorlardı. Ayrıca çeşitli Arap kabileleri, ticaret için ihtiyaç duydukları maddelerle takas etmeyi düşündükleri at, deve, zambak, değerli

---

¹⁴⁷ İbn Hişâm, *Siretun Nebeviyye*, s. 413, 727.; Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Târîhü't-Taberî: Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, çev. M. Faruk Gürünca, İstanbul: Sağlam Yay. t.y. c. I, s. 1511.

¹⁴⁸ İbrahim Sarıçam, "Hicret Öncesinde Medine", *Diyanet Aylık Dergisi*, Ankara: 115, 2000, s. 40.

¹⁴⁹ Hamidullah, "Asr-ı Saadet Öncesi Medine de Sosyo-Ekonomik Hayat", s. 144.

taşlar gibi mallarını şehre getiriyorlardı. Yabancı tüccarlarla alış-veriş yapan simsarlar da bulunmaktaydı.¹⁵⁰

Medine’de hurma ziraatı çok gelişmişti. Çünkü Medine hurma bahçeleri ile ünlüydü. Hurmanın yıl boyunca çürümemesi ve taze kalması için konserve endüstrisi vardı. İklimin uygun olması sebebiyle hurmanın yanı sıra buğday ve arpa da üretilmekteydi. Dokumacı kadın ve erkekler, terziler, kasaplar, demirciler, gıda maddeleri satıcıları, marangozlar, oduncular, parfüm satıcıları başlıca meslek gruplarıdır. Arapların kendilerine ait bir para birimi bulunmamaktaydı. Bizans’ın para birimi olan dinar ve İran’ın para birimi olan dirhem kullanılmaktaydı. Dirhem, dinarın onda birine tekabül etmekteydi.¹⁵¹

2. İnsan Faktörü

Yeryüzünün halifeleri ve varlıkların en saygını olan insanlar, dilleri, dinleri, renkleri ve cinsiyetleri farklı olsa da hepsi Âdem ve Havva’nın çocuklarıdır. Her toplumda her inançtan insanın bulunması tabiidir. Asıl olan insanlara ahlâki esasın aşılmasıdır.

Kur’ân’ı Kerîm nasıl ki Hz. Peygamberin ahlâkını inşa etmiş¹⁵² ise Medine şehri de Kur’ân tarafından inşa edilmiştir. Çünkü Hz. Peygamberin bizzat farklı inanca sahip insanlara karşı davranışı, Kur’ân’ın kendisine kazandırdığı bakış açısından bağımsız veya farklı düşünmek mümkün değildir.¹⁵³

İnsan faktörü açısından bakıldığında ise bunlar, ana hatlarıyla şöylece özetlenebilir:

¹⁵⁰ Sariçam, “Hicret Öncesinde Medine”, s. 40.

¹⁵¹ Sariçam, “Hicret Öncesinde Medine”, s. 41.

¹⁵² İmam el-Hâfız Huccetü'l-İslam Müslim İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri en-Nişaburi, *Sahihi Müslim, Musafirin*, 139.

¹⁵³ Tan, “Kur’ân-ı Kerîm’in Farklı İnanç Guruplarına Ortak Gelecek İnşa Etmek İçin Önerdiği Paradigma”, *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1, 2013, c. XV, s. 50.

a. Müslümanların Durumu:

Medine’de yaşayan Müslümanlar, Evs ve Hazreç kabilelerindendi. Bunlar iki kardeş kabile olup bu iki kabile arasında Arapların seciyeleri icabı ihtilâflar, kavgalar ve çarpışmalar sürekli meydana gelmekteydi. Bu iki kabile arasındaki savaşların sonuncusu olan Buâs Harbi yüz yirmi sene sürmüş ve Hz. Peygamberin Medine’ye hicretinden beş sene kadar önce son bulmuştu. Bu savaşlarda birçok insan ölmüş veya mâlül düşmüşlerdi. İşte Medine’de kendilerine kucak açan ensar böyle zor bir durumda iken efendimizin hicreti gerçekleşmişti.¹⁵⁴ Hicret’in gerçekleşmesi ile yıllarca süren bu düşmanlığın yerini kardeşliğe bırakması şüphe yok ki, Allah’ın Hz. Muhammed (s.a.v.)’ye bir ikramıdır.¹⁵⁵

Hz. Peygamber inanan insanların adaletle bir arada yaşamasını sağlarken daha çok insanın manevî yönünün önplana çıkardı. Medine’de gerçekleştirmiş olduğu manevi kardeşlik, Mekkeli Muhacirler ile Medineli Ensarı kardeşleştirme¹⁵⁶ hadisesidir. Aynı inancı paylaşan insanları birbirlerine bağlayan manevi yönün görünür kılınması şeklinde vuku buldu. Her şeyden önce aynı inancı paylaşan insanlar kendi aralarında yaşamaları daha sonra da başka inanç mensupları ile ortak zeminde buluşarak birlikte yaşama imkânı elde ettiler. Daha önce Medine’de hayatlarını devam ettiren hatta birbirlerine akraba bağı ile bağlı olmalarına rağmen fakat uzun zamandan beri birbirlerini düşman belleyen Evs ve Hazreçliler İslamı tercih ettikten sonra kalplerinde var olan düşmanlık duyguları yerine muhabbet ve sevgi duyguları ikame edilmiştir.¹⁵⁷ Bu toplumsal gerçeklik Kur’ân’da şöyle anlatılır: *“Onların yüreklerini Allah kaynaştırdı; eğer sen yeryüzünün bütün servetini harcasaydın, onların yüreklerinin arasını kaynaştıramazdın, ama Allah onları birleştirdi; çünkü her işinde mükemmel olan, her hükmünde tam isabet kaydeden yalnızca O’dur”*¹⁵⁸ buyrulur maddi varlık ile fertler arasında kardeşlik, sevgi ve

¹⁵⁴ Zeynü’ d Din Ahmed b. Ahmedb. Abdi’ l Lâtifi’ z Zebîdi, *Sahihi Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tecemesi ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras, Ankara: DİB, 1972, c. X, s. 123.

¹⁵⁵ Zebîdi, *Sahihi Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tecemesi ve Şerhi*, s. 123.

¹⁵⁶ Buhârî, “Menâkıbül-Ensâr”, 3; Müslim, “Fedâilü’s-Sahabe”, 204, 205.

¹⁵⁷ Hayreddin Karaman, vd. (Komisyon), *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yay., 2006, c. II, s. 705.

¹⁵⁸ Enfal, 8/63

muhabbet gerçekleştirilemez. Güçlü toplumun oluşturulmasında en büyük güç insanlar arasındaki “gönül bağı”dır.

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır bu âyetin tefsirinde şöyle der: “*Eskiden onların aralarında öyle ayrılık, birbirlerine karşı öyle nefret, kin, düşmanlık ve intikam hissi vardı ki, yeryüzündeki servetin tamamını harcamış olsaydın, onların kalplerini böylesine birleştirip kaynaştıramazdın, o ülfeti, o anlaşmayı ve yakınlaşmayı meydana getiremezdin. “Kalplerin arasını” sözüyle bilhassa şuna işaret ediyor ki, böyle bir servet harcamakla birçok insanı zahiren bir araya getirmek mümkün olsa da kalplerini, vicdanlarını barıştırıp yakınlaştırmak bununla mümkün olmaz. Ama Allah, aralarını böylesine kaynaştırdı. Kalpleriyle ve kalıplarıyla onları birbirlerine dost etti, kudreti sayesinde aralarındaki açıklığı kapattı, tevhid imanı ile öyle bir muhabbet verdi ki, hak ve hakikat açısından içleri ve dışları tek bir şahıs gibi kaynaşmış bir hâl aldı, muhkem bir kale gibi bir içtimai bünyeye sahip oldular. Bunlar Resûlüllaha biatten önce aralarında öfke, kin, haset ve düşmanlık duyguları içinde yüzüyorlardı. Birbirlerini öldürüp, mallarını yağma eden ve sürekli kan davalarıyla bir araya gelemeyen, anlaşılamayan ve uzlaşamayan insanlar idi. Özellikle Ensarın iki ayrı kolu olan Evs ve Hazreç kabileleri arasında pek çok düşmanlık konusu cereyan etmiş ve öyle olaylar olmuştu ki tarafların büyüklerini kırmış geçirmiş, boyunlarını iğne ipliğe çevirmişti. Ne zaman ki Allah Teâlâ onlara bütün o eski düşmanlıkları unutturdu, o kin ve öfkeyi gönüllerinden sildi ve yerine bir kardeşlik sevgisi ve karşılıklı dostluk duygusu koydu işte o zaman tam anlamıyla dost ve kardeş oldular. Allah ve Resûlüllah sevgisiyle birbirlerine kenetlendiler. Hepsi tek yürek, tek bilek haline gelip huzura erdiler ve nihâyet Ensar oldular, Muhacirin ile kardeş oldular. Allah Resûlünün arkasında hakkın tek vücut halindeki desteği oldular.”¹⁵⁹*

Hz. Peygamber, Mekke’de farklı düşünceye saygı duymayıp, farklılığı bir tehdit unsuru görenlerin baskısı nedeniyle Medine’ye hicret etmek zorunda kalmıştı. Medine’de de durum pek farklı olmamakla birlikte Medine’deki Müşrikler, Müslümanlara karşı Mekke’deki dindaşlarına benzer bir muhalefette

¹⁵⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. IV, s. 248, 249.

bulunamadılar.¹⁶⁰ Çünkü Hz. Peygamberin kurduğu şehir, çoğunluğun azınlığa “hâkimiyet” esası üzerine değil, Medine’de yaşayan farklı inanca sahip tüm grupların “katılımı” üzerine kuruldu.¹⁶¹

Sahibi oldukları olanakları bir bütün geride bırakarak Yüce Allah’ın rızasını talep ederek doğup büyüdüleri toprakları terk ederek Medine’ye sığınan Müslümanların durumu hakkında Kur’ân’ı Kerîm şöyle buyuruyor: “*Onlar, Allah’tan korkanlar, gayba iman ederler, namazı kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcarlar. Onlar, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler. Âhirete de kesinlikle onlar iman ederler. İşte Rablerinin doğru yolunda olanlar bunlardır. Kurtuluşa erenler de bunlardır.*”¹⁶²

b. Müşriklerin Durumu:

Müşrikler Allah’a inandıklarını iddia eden, bir taraftan da çeşitli varlıkları veya elleriyle yapa geldikleri şeyleri Allah’a ortak koşan kimselerdi. Bu gibi nesnelere Allah ile kendileri arasında aracı kabul ediyorlardı. Böylece Allah’a şirk koşuyorlar ve bu şirk koşmalarına da güya meşrûiyet kazandırıyorlardı. Hicaz bölgesinde halkın büyük çoğunluğu müşrikti. “*Hz. İbrahim ve İsmail’in oğullarıyız*” demelerine rağmen, onların getirdiği Tevhid akidesini bırakmışlar, Haniflikten ayrılmışlardı, inançlarında Tevhid düşüncesinin belli izleri görülmesine karşı, başka ilahlar, ara Tanrı ve Tanrıçaları kabul etme düşüncesi ağır basıyordu. Akla gelebilecek hemen her şeyi Allah’a ortak koşarlardı. Şirk düşüncesi, Câhiliyye Araplarında, onların çok sayıda put edinmelerine sebep olmuştur. Müşrik Arapların bu karışık inançları şöyle sınıflandırabilir:¹⁶³

1- Gök Cisimlerini Allah’a Ortak Koşanlar:

Araplar içinde ilahe diye ifade edilen, güneşe tapan, onu ta’zim eden bir kısım insanlar vardı. Meselâ bunlara örnek olarak el-A’şa’nın şu mirası gösterebilir:

¹⁶⁰ Abdurrahman Demirci, “Medine Vesikası: Oluşum Süreci ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi”, Konya: İSTEM, 19, 2012, s. 254.

¹⁶¹ Halil İbrahim Bulut, “Ümmet”, İstanbul: DİA, 2012, c. XXXXII, s. 308.

¹⁶² Bakara, 2/3, 4, 5

¹⁶³ Ali Çelik, “Asrı Saadette Halk İnançları”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, İstanbul: 2006, c. V, s. 331-332.

“Ona yakın bir şekilde ilahenin (güneşi kastederek) önünde eğildiğimde duyduğum korku gibi bir korku duymadım.”¹⁶⁴

Bir kısım Araplar da şöyle diyorlardı: “Güneş, bir melektir Onun nefsi ve aklı vardır. Bütün yıldızlar ve ayın nurunun aslı güneştir. Dünyaya ait bütün varlıkların hepsi güneşten olmuştur. Güneş, felek meleşinin yanındadır. Öyleyse ibâdet edilmeye, secde edilmeye ve dua edilmeye layık odur.”¹⁶⁵ Güneşe karşı üç vakitte ibâdet ediyorlardı. Bu vakitler: Güneşin doğduğu, istiva (tepe noktasına geldiği) ve güneşin battığı vakitlerdi.¹⁶⁶ Bu üç vakitte ibâdet etmek, işte bu sebepten yasaklanmıştır. Çünkü onlara benzeme söz konusudur.

2- Melek-Cin-Şeytan Gibi Rûhânî Varlıkları Allah’a Ortak Koşanlar:

İslâm’ın ortaya çıktığı dönemde, Hicaz bölgesinde, Araplardan bir takım insanlar Melek-Cin ve Şeytan gibi rûhânî varlıklara ibâdet ediyorlardı. Meleklerin Allah katında saygın bir yere sahip olduğuna, eğer onlara ibâdet eder, saygı gösterirlerse kendilerine Allah katında şefaate edeceklerini düşünüyorlardı. Câhiliyye Araplarına göre melek, Tanrıdan bir parça, cinden üstün olan bir varlık olarak görmekte ve tapılmaya layık gözle görülmezdi. Fakat tabiatüstü varlıklar içerisinde meleşin yeri belirlenmişti. O da: “Bazen melek, Allah ile insanlar arasında bir şefaateci ya da aracı idi. Çok kere de kendisi tapınma objesi olarak kabul edilirdi.”¹⁶⁷ Ayrıca Hıristiyanların putperestliği andıran tutumlar içine girmeleri, yani meleklerin ve bazı peygamberlerin resimlerini yapıp onları kutsama hususunda aşırı gitmelerine işaret edilmiş olabileceği belirtilmiştir.¹⁶⁸ Kur’ân’ı Kerîm’de bu husus dile getirilerek reddedilmiştir: “Ve size: (Allah) melekleri ve peygamberleri ilahlar edinini diye emretmez.”¹⁶⁹

¹⁶⁴ Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim İbn Kuteybe, *Tevlû Muhtelifi'l-Hadis*, thk. Muhammed Muhyiddîn el-Asfar, Beyrut: 1999, s. 154.

¹⁶⁵ Cemalüddin Mahmud Şükri b. Abdillâh b. Mahmud el Alusi, *Bülûğu'l-Ereb Fî Ma'rifeti Ahvâlil-'Arab*, Bağdat: 1314, c. II, s. 215-216

¹⁶⁶ eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ahmed Fehmî Muhammed, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992, c. XI, s. 258.

¹⁶⁷ Al-i İmran, 3/80; İbn Kesîr Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed Selâme, Riyad: Dâru Taybe, 1420/1999, c. IV, s. 377.

¹⁶⁸ Muhammed et-Tahîr İbn Âşur, *et-Tahrîr ve't Tenvîr*, Tunus: 1984, c. III, s. 296.

¹⁶⁹ Al-i İmran, 3/80

Melek-Cin ve Şeytan gibi rûhânî varlıkları, Güneş, Ay ve Yıldızlar gibi gök cisimlerini Allah'a ortak koşmayı reddeden Kur'ân ve Sünnet çeşitli şekillerde ortaya çıkan tabiat varlıklarını put edinmeyi de yasaklamıştır. Hz. peygamber Mekke'nin fethini müteakip putların, tağutların (puthane-tapmak) yıkılması için seriyyeler (küçük birlikler) göndermiş, onları yok etmiştir. Mesela, Halid bin Velid, Uzza'yı; Said bin Ubeyd el-Eşheli, Menât'ı; Amr bin el-As da Suva'yı yıkmaya gönderilmişti.¹⁷⁰

3- Tabiat Varlıklarını Allah'a Ortak Koşanlar:

Bir kısım Araplar da kendilerinden çok uzaklarda kabul ettikleri Allah'tan ilâhî bir gücün yeryüzünde bulunan taş, kaya, ateş, ağaç, tepe gibi bir takım tabiat varlıklarına indiğine, onların içinde oturduğuna, onlara kutsiyet verdiğine, dolayısıyla onlara kutsal tanımak ve tazimde bulunmak suretiyle, uzaklarda kabul ettikleri Allah'a ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Bu varlıklar, tabiatta bulunan taş-ağaç cinsinden varlıklar olabileceği gibi bazen de Kâbe taşları, Harem bölgesi taşları gibi eskiden beri kutsal bildikleri yerlere ait şeyler de olabiliyordu. Ayrıca kendilerinin hayal edip şekil verdikleri cisimler de bunlar arasında idi.

Genel itibariyle Müşriklerin durumu ile ilgili olarak Hz. Peygamber Medine'ye hicretinin ilk günlerinde Ensar ve Muhacir arasında kardeşlik bağı kurmuş ve ilk Anayasa'yı hazırlayarak Medine Site Devletini tesis etmiştir. Ayrıca farklı toplum ve inançtan olan kabileleri bir araya getirerek ortak yaşam alanı oluşturmak üzere antlaşmalar yapmıştır. Şüphesiz Allah Resülü (s.a.v) bu antlaşmaları birçok gayeyi hedefleyerek yapmıştır.¹⁷¹

Kureyşliler, gönderdikleri mektuplarla gerek Yahudileri gerekse Medine'de yaşayan kâfirleri Müminler aleyhine kışkırtıyor, bu hususta onlara bile hakaret ederek Müslümanlara zarar vermeye çalışıyorlardı.¹⁷²

¹⁷⁰ Çelik, "Asrı Saadette Halk İnançları", s. 337.

¹⁷¹ M. Ali Kapar, "Hz. Peygamberin Müşriklerle Yaptığı Antlaşmalar", *Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Konya: 2, 1986, s. 3.

¹⁷² Sarıçam, "Hicret Öncesinde Medine", s. 41.

Hız. Peygamber, Müslümanlar aleyhine yapılan çalışmalar karşısında kayıtsız kalmayıp, gerekli tedbirleri almıştır. Enes b. Mâlik (r.a.) der ki: “*Ne zaman bir feryad kopsa, Resûlullahı, atla oraya yetişmiş bulurduk!*”¹⁷³

İnkârcıların durumu ile alakalı olarak insanlara irade, tercih gibi kabiliyetleri veren Allah'tır. Onları cehenneme sürükleyecek olan amaller ve fiiller yapmaya zorlayan Yüce Yaratıcı değildir. İnsan kendi hür iradesiyle O'nun rızası veya gazabı yönünde kullanmaktadır. Dünyadan ayrılırken ya cennetin anahtarını ya da cehennemın ateşini almıştır. Kendisi için âhirette vukua gelecek olan bu iki yoldan birisini hazırlayan bizzat insanın kendisidir.¹⁷⁴ İşte Bakara Sûresinde de İnanan insanların özelliklerini anlatan âyetlerden hemen sonra bu sefer de inkârcı insanların özelliklerini anlatan âyeti kerîmeler anlatılır. Aslı itibariyle anlatılan özellikler inkâr eden insanların bütününe kapsayan özelliklerdir. Özelde ise bu özellik ve sıfatlar İslamın ilk döneminde Mekke ve Medine'de İslam dinine karşı çıkan insanların ortak özellikleridir. “*Ey Muhammed, şüphe yok ki, kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler. Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de perde vardır. Ve onlar için büyük bir azap vardır*”¹⁷⁵ gibi âyetler bu gerçeği anlatmaktadır.

c. Münafıkların Durumu:

İslam'ın yayılması karşısında açıktan bir şey yapamayanların hile ve desise yoluna saptıkları bilinmektedir. Bunların başında Yahudilerin geldiği ve hatta “Münafıklar Zümresi”ni gizliden gizliye bunların oluşturduğu ileri sürülmektedir. İman edenlere karşı düşmanlıkta en ileri gidenlere bunlar arasında rastlanmaktadır. Çünkü Tevrat'ta Allah'ın en seçkin kavmi oldukları işlenmekte, kendilerinden başkasına bir fazilet tanınmamakta, Hz. Musa'dan sonra kimseye Peygamberlik verilmemektedir.¹⁷⁶ Onlar, yurtlarından çıkarıldıktan sonra, hileden başka çıkar yol bulamamakta; İslam'ın yayılmasına mani olmak ve onu yok etmek için en süfli vasıtalara başvurmaktadırlar. İçlerinden birçokları, bir gün “Müslüman” olmakta,

¹⁷³ Ebu Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. M.Abdülkadir Ata, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410-1990, c. I, s. 373.

¹⁷⁴ Hayreddin Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 77.

¹⁷⁵ Bakara, 2/6, 7

¹⁷⁶ Tensiye, VII; Yeremya, II/14, V/119-20, VII/19-10, XVI/11-13; Daniel, X; Hoşea, IX/17, XI/14

ertesini gün “Müslümanlık”tan dönmekte ve bu suretle herkesi şaşkırtmak, İslam’ı herkesin gözünden düşürmek istemektedirler.¹⁷⁷ Ancak Müminlere karşı hile kuranların Ehli Kitap olduğu âyette ifade edilmekte ve bunların içinden hangi grubun anlatıldığı ve komplonun şekli açıklanmamış, bu konu hakkında gelen farklı rivâyetler ise başka şekillerde açıklanma cihetine gidilmiştir.¹⁷⁸ Kur’ân’ı Kerîm; “*Kitap Ehlinden bir tıfpe (Yahudiler) şöyle dedi: Kendilerine indirilene (Kur’ân’a) iman edenlerle gündüzün evvelinde iman edin, âhırinde inkâr edin. Olur ki (Müminler dinlerinden) dönerler*”¹⁷⁹ dediklerini, onların bu dönekliğı alışkanlık haline getirdiklerini,¹⁸⁰ pek azı müstesna iman etmeyeceklerini¹⁸¹ beyan buyurmaktadır.

Ahmet Çelebi, İslamiyet’in ilk devirlerinde görünüşte “Müslüman” olan, fakat aslında “Münafık” olan Yahudilerin ismini vermekte; bunların İslam kisvesi altında Yahudiliğe hizmet edip İslam’ı yıkmayı amaçladıklarını kaydetmektedir.¹⁸² Böyle olunca, Yahudiler ile Münafıklar arasındaki ittifakın kolay sağlanmasında bu kişilerin rolü olduğu hatıra gelmektedir. Yahudi ve Müşriklerin temasları neticesinde Münafıkların bir kısmının peygamberin emanete hâle getirdiğini ileri sürerek ve Hz. Peygamber ile konuşmalarında “Bu işten bize yarar var mı?” gibi ifadelerle çıkarları olmayan meselelerde yanaşmamaları Müslümanlar arasına şüphe sokmaya,¹⁸³ Uhud Gazvesinde nifak çıkarmaya uğraştıkları, bunları Cenab-ı Hakk’ın açığa çıkardığı,¹⁸⁴ Mureysi ve Hendek Gazvesinde yalan haber yayarak Müminler arasına fitne sokmaya çalıştıkları,¹⁸⁵ Tebuk Seferi’ne giderken alay ettikleri ve bu durumları sorulunca yalandan yemin ettikleri, kritik anlarda peygamberi zor durumda bırakmaya gayret sarf ettikleri görülmektedir.¹⁸⁶

¹⁷⁷ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, s. 51.; Abdurrahman Küçük, *Dönmeler ve Dönmelik Tarihi*, İstanbul: Aziz Andaç Yay., 1979, s. 23, 26.

¹⁷⁸ Bkz. Taberî, *Câmiü’l-Beyân fi Tefsiri’l-Kur’ân*, Nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir, Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire: Dârul Hıcr, 1955-1969, c. III, s. 311-312; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed Kurtubi, *el Câmi’ li-ahkâmi’l Kur’an*, Musahhah: Ebu İshak İbrahim, Kahire: , Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabi, 1966-1967, c. IV, s. 111.

¹⁷⁹ Al-i İmran, 3/72

¹⁸⁰ Bakara, 2/51, 63-64, 83, 92-93

¹⁸¹ Bakara, 2/88

¹⁸² Ahmet Çelebi, *Yahudilik*, çev. A. M. Büyükçınar, Ö. F. Harman, İstanbul: Kalem Yay., 1978, s. 336, 339.

¹⁸³ Al-i İmran, 3/155-161; Muhammed b. Ali eş-Şevkâni, *İrşâdü’l Fuhûl*, Beyrut: 1992, c. I, s. 436.

¹⁸⁴ Al-i İmran, 3/160-168

¹⁸⁵ Ahzab, 33/12-18, 48, 60, 73

¹⁸⁶ Tevbe, 9/38, 39, 41, 48, 49, 65, 78, 81, 83, 90, 96

Medine’de İslam’ın güçlenip üstün duruma gelmesi ile farklı bir insan grubu ortaya çıktı ki bunlar da münafıklardı. Çünkü Mekke döneminde, iman ve inkâr meselesi açıktı. İman eden, imanını açıklıyor inkâr eden de açıkça İslam’a karşı çıkıyordu. Kendilerini imanlı kimseler olarak gösteren aslında iman etmeyen insanların durumları ayrıntılı olarak anlatılmaktadır: “*Bir kısım insanlar vardır ki, Biz, Allah’a ve âhiret gününe iman ettik. derler. Hâlbuki onlar, mümin değildir. Allah’ı ve iman edenleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar. Fakat bunun farkında değildirler. Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah, bu hastalıklarını daha da artırmıştır. Yalan söylediklerinden dolayı, onlar için can yakıcı bir azap vardır.*”¹⁸⁷

d. Yahudi ve Hıristiyanların Durumu:

Hz. Peygamber ilâhi bir emirle¹⁸⁸ Rebû'l-Evvel ayının 12. günü¹⁸⁹ Yesrib’e hicret ettiğinde şehirde yaşayanların hemen yarısına yakını Yahudi idi.¹⁹⁰ Yahudiler, Hz. Peygamberin hicretini kalelerine çıkararak gözlemişler ve onun gelişini Araplara haber verirken¹⁹¹ kendileri de merak içinde bekleyip, onun gerçekten bir peygamber olup olmadığını anlamak istemişlerdi. Biz onların bu durumunu Safiyye bintü Huyey’in bir rivâyetinden anlamaktayız. Safiyye, Hz. Peygamberin hicreti esnasında, Beni Nadir Yahudilerinin reisi olan babası Huyey b. Ahtab ile amcası Ebû Yâsir b. Ahtab’ın onu karşılamaya gittiklerini, sabahın erken saatlerinde çıkmalarına rağmen çok geç döndüklerini ve babası ile amcası arasında şu konuşmanın geçtiğini anlatır:

Amcam Ebû Yâsir, babama: “O, o mu?” diye sordu.

Babam: “Evet, vallahi o odur.” dedi.

Amcam:”Onun o olduğundan emin misin?” diye sorduğunda,

Babam: “Eminim” diye cevap verdi.

Amcam bu sefer babama; “Ona karşı içinde uyanan nedir?” dedi.

---

¹⁸⁷ Bakara, 2/ 8-9-10

¹⁸⁸ İsrâ, 17/80

¹⁸⁹ Belâzurî, “Ensâb”, s. 263; Mes’udî, “Mürûc”, c. II, s. 286.

¹⁹⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 614.

¹⁹¹ Belâzurî, “Ensâb”, s. 262; Leona Caetani, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul: Tanin Matbaası, 1925, c. II, s. 71.

Babam: “Vallahi eski halimde kalacağım, nefsimde uyanan ise, ona düşmanlık hisleridir”¹⁹² dedi.

Medine’ye İslam dininin gelmesinden evvel Yahudiler, Beni Kurayza, Beni Kaynuka, Beni Nadir kabilelerinden oluşmaktadır. Ehli kitap, Araplardan dinî, ticarî ve sosyal hayat bakımından üstün durumdaydı. Fakat İslamiyet’in gelip de onları Müslüman olmaya davet edince bu üstünlüklerinin ellerinden gitmesi ve elde ettikleri menfaatlerin yok olması¹⁹³ sebebiyle, bu dinin hak olduğunu bildikleri halde inkâr ettiler. Onların bu anlamsız davranışları şöyle ifade edilmektedir: “*Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın. Benim ahdimi yerine getirin ki, ben de sizin ahdinizi yerine getireyim. Ve ancak benden korkun. Elinizdeki Tevrat’ı tasdik edici olarak indirdiğim Kur’ân’a iman edin. Onu ilk inkâr edenlerden olmayın. Âyetlerimi basit bir değere değişmeyin. Ve yalnız benden korkun.*”¹⁹⁴

Hz. Peygamber, kendi başkanlarından başka hiçbir kimseyi dinlemeyen¹⁹⁵ Yahudileri, Medine’de bulunan diğer kabileler ile birlikte anlaşma yapmak için ikna etmeyi başarmıştır. Hicrî I.yılda yapılan¹⁹⁶ ve Medine Anayasası da denilen bu anlaşmanın metni zamanımıza kadar çeşitli kaynaklarda¹⁹⁷ muhafaza edilmiş ve bizlere ulaşmıştır.

Hıristiyanlara gelince; bunların Medine’deki sayıları pek az olup Ebû Amir adında Evs kabilesine mensup Hıristiyanlığı kabul etmiş birinden bahsedilmektedir.¹⁹⁸ Oğlu ise Hanzala’dır. Uhud Savaşında şehit düşen Gasîlü’l-Melâike “Melekler tarafından yıkanmış” unvanını alan kişidir. Ebû Amir, Medine’yi terk ederek İslam’a karşı savaşmak üzere Mekkeliler safında elli kadar müntesibiyle Uhud Savaşı’na katılmış, sonunda tüm ümidini yitirince gidip Bizans topraklarına yerleşmiştir. Resûlüllah (s.a.v.) Bizans’a karşı Tebük Seferi’ne girişince Ebû Amir

¹⁹² İbn Hişâm, *Siretun Nebeviyye*, c. II, s. 165-166

¹⁹³ Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzi, *Tefsiri Kebir Mefâtihu’l Gayb*, Beyrut: Dâru’l Kütübi’l İlmîyye, 1411/1990, c. III, s. 42.

¹⁹⁴ Bakara, 2/40-41

¹⁹⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c. I, s. 201.

¹⁹⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c. I, s. 206; Sâlih Tuğ, “Hicret’le Gelen Devlet ve Anayasa Nizâmı”, *Nesil Dergisi Hicret Özel Sayısı*, İstanbul: 1979, s. 36-38.

¹⁹⁷ İbn Hişâm, *Siretun Nebeviyye*, c. I, s. 147-150.

¹⁹⁸ İbn Hişâm, *Siretun Nebeviyye*, s. 561-562.

Medine’de bulunan Münafık arkadaşlarına haber göndererek Kuba mescidi yakınlarına mescit inşa etmelerini ve burada toplanmalarını istemişti. Ayrıca Bizansın da Medine’yi istila edeceği güvencesini kendilerine vermişti.¹⁹⁹ Ancak Resûlullah’a (s.a.v.) yapılan mescidin maksat ve niyetinin bildirilmesi²⁰⁰ ile nifak merkezi yıkılıp ateşe verilmiştir. Bu hadiseden iki yıl sonra Ebu Amir, Bizans İmparatoru Herakliyus’un yanında ölmüştür. Kaynaklarda Medine’de Hıristiyanlık ile ilgili başka bir olaya rastlanılmamaktadır.²⁰¹

B. ÂYETLERİN SİYAK-SİBAK İLİŞKİSİ

Siyâk ve sibak Kur’ân’ın doğru anlaşılmasında kullanılan önemli metotlardan birisidir. Kur’ân’ı Kerîm harfleri, kelimeleri, cümleleri, âyetleri ve hatta sûreleri arasında eşsiz bir ahenk ve bütünlük bulunan, fesahat ve belâgatın zirvesinde olan bir kitaptır. Kelime, cümle ve âyetler Kur’ân’ın bütünlüğü içinde değerlendirilmek zorundadır. Genellikle kelime ve cümleler, içinde buldukları metin bağlamından farklı mana ifade ederler. Âyeti veya herhangi bir cümleyi bağımsız olarak tek başına anlamlandırmak yanlış anlamayı beraberinde getirebilir. Bu sebeple her olayın ve her sözün kendi bağlamında değerlendirilmesi gerekir.²⁰²

Siyâk-Sibâk kavramlarının anlamına gelince Siyâk, sözlükte *sâka - yesûku - sevkân ve siyâkan* fiilinden gelen *fi ’âl* vezninde bir mastar olup “göndermek, sürmek, sevk etmek, salmak” gibi anlamlara gelmekte ıstılâhî olarak ise “bir ifadenin etrafındaki birimler” diye tanımlanabilir.²⁰³

Arapçada çarşıya “*es-Sûk*” denilmesi de, muhtemelen malların satılması için buraya sürülmesi ve sevk edilmesinden dolayı olmalıdır. Yine Arapçada orduyu sevk etmesinden dolayı komutana “*es-Sâik*” denir. Siyâk kavramı ıstılâhî olarak “sözün gelişi, ifade tarzı, üslup, tarz, anlatım biçimi” gibi manalarda kullanıldığı gibi, bir terkip olarak “*siyâku’l- kelâm* da sözün gelişi, sevk edilişi” anlamına gelmektedir.

¹⁹⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c. XI, s. 18.

²⁰⁰ Tevbe, 9/107

²⁰¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c. I, s. 162-163.

²⁰² Ali Bakkal, “Kur’ân’ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi”, *Tarihten Günümüze Kur’an İlimleri ve Tefsir Usulü*, İstanbul: 2009, c. I, s. 11.

²⁰³ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, s. 242.

Başka bir ifadeyle siyâk, “sözün kullanılış tarzı ve ortamından yola çıkarak o sözün söyleniş gayesini ortaya koymak” demektir. Dolayısıyla siyâk kavramıyla sözün maksadı ve gayesi arasında sıkı bir ilişki vardır. Siyâk, üslûbundan ve söylendiği ortamdan hareketle “sözün maksadını ve gayesini anlamaya çalışmak” demektir. Nitekim fıkıh usûlcüleri kelimeyi manasının açıklığı itibariyle zâhir, nas gibi kısımlara ayırırken nassı zâhirden ayıran durumun nassın manasının “*mesûkun leh* olması (sözün maksat ve gayesine delâlet etmesi)” şeklinde ifade ederler.²⁰⁴

Sibâk, sözlükte *sebeka-yesbiku/yesbuku-sebkan ve sibâkan* kökünden *fi’âl* vezninde bir mastar olup “yarıшта, savaшта, ilimde, Müslüman olmada, kısaca hemen her alanda ilk, öncü ve birinci olmak” anlamına gelir. Bu kökten gelen kelimeler genelde bütün türevlerinde “öne geçmek, tekaddüm etmek” gibi anlamları ifade etmektedirler. Sibâk kavramı ıstılâhî olarak “bir şeyin geçmişi, öncesi, üst tarafı, başlangıcı, dil açısından bir ifadenin öncesi, yukarısı” gibi manalarda kullanıldığı gibi; bir terkip olarak “*sibâku’l- kelâm*, sözün baş tarafı ile olan bağlantısı, sözün öncesinden gelen mâna, evveliyet” karşılığı olarak kullanılır. Buna göre sibâk kavramının ıstılâhî anlamı, büyük ölçüde lügat anlamını korumuş olmaktadır. Genel olarak *siyâk- sibâk* kavramları birlikte kullanıldığı zaman, “öncesine ve sonrasına bakarak sözün hangi anlamda kullanıldığını tespit etmeye çalışmak anlamına gelir.”²⁰⁵

Tâlut ve Câlut kıssasında âyetlerin siyak ve sibak ilişkisine bakılacak olursa Bakara Sûresinin 243, 244, 245. Âyetlerinin konu ile bağlantısı incelenerek değerlendirilmesi gerekir. Bu âyetlerde mealen şöyle denilmektedir: “*Binlerce kişinin memleketlerinden ölüm korkusuyla çıktıklarını görmedin mi? Allah onlara Ölümleri dedi. Sonra onları diriltti. Allah insanlara bol nimet verir, fakat insanların çoğu şükretmezler. Allah yolunda savaşın; bilin ki Allah işitir ve bilir. Allah’a, kat kat karşılığını arttıracığı güzel bir ödünç takdiminde kim bulunur? Allah hem darlaştırır, hem bollastırır; O’na döneceksiniz.*”²⁰⁶

²⁰⁴ Bakkal, “Kur’ân’ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi”, s. 12.

²⁰⁵ Bakkal, “Kur’ân’ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi”, s. 13.

²⁰⁶ Bakara, 2/ 243-245

Allah'ın İsrailoğullarını, şirk koşmaları, ölümden korkup düşmanla savaştan geri durmaları sebebiyle cezalandırması, onları öldürüp çürümüş kemik haline getirmesi ve sonra da diriltmesi şeklinde Tevrat'ta yer alan anlatımlara işaret söz konusudur. Nitekim Tevrat'ta Hezekiel Peygamber şöyle demektedir;

-*"Rabbin eli üzerimdeydi, Ruhuyla beni dışarı çıkardı, kemiklerle dolu bir ovanın ortasına koydu. Beni onların arasında her yöne dolaştırdı. Ovada her yere yayılmış, tamamen kurumuş pek çok kemik vardı."*

-Rab: *"İnsanoğlu, bu kemikler canlanabilir mi?"* diye sordu.

-Ben: *"Sen bilirsin, ey Egemen Rab"* diye yanıtladım. Bunun üzerine,

"Bu kemikler üzerine peygamberlik et" dedi. Onlara de ki;

-*"Kuru kemikler, Rabbin sözünü dinleyin! Egemen Rab bu kemiklere şöyle diyor: İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. Size kaslar verecek, üzerinizde et oluşturacağım, sizi deriyle kaplayacağım. İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. O zaman benim Rab olduğumu anlayacaksınız."*

Böylece bana verilen buyruk uyarınca peygamberlik ettim. Ben peygamberlik ederken bir gürültü oldu, bir takırtı duyuldu. Kemikler birbirleriyle birleşiyordu. Baktım, işte üzerlerinde kaslar, etler oluşuyor, üstlerini deri kaplıyordu. Ama onlarda ruh yoktu. Sonra bana şöyle dedi:

-*"Rüzgâra peygamberlik et, insanoğlu, peygamberlik et ve de ki, 'Egemen Rab şöyle diyor: Ey Rüzgâr! Gel dört yandan es. Bu öldürülmüşlerin üzerine üfle ki canlansınlar!'"*

Böylece bana verilen buyruk uyarınca peygamberlik ettim. Onların içine soluk girince canlanıp ayağa kalktılar. Çok, çok büyük bir kalabalık oluşturuyorlardı. Sonra bana;

-*"İnsanoğlu, bu kemikler bütün İsrail halkını simgeliyor"* dedi. Onlar:

-*"Kemiklerimiz kurudu, umudumuz yok oldu, bittik"* diyorlar. Bu yüzden peygamberlik et ve onlara de ki;

-*"Egemen Rab şöyle diyor: Ey halkım, mezarlarınızı açıp sizi oradan çıkaracak, İsrail ülkesine geri getireceğim. Mezarlarınızı açıp sizi çıkardığım zaman benim Rab olduğumu anlayacaksınız, ey halkım. Ruhumu içinize koyacağım, canlanacaksınız. Sizi kendi ülkenize yerleştireceğim. O zaman, bunu söyleyenin ve yapanın ben Rab olduğumu anlayacaksınız."* Böyle diyor Rab. Rab bana şöyle seslendi:

-“İnsanoğlu, bir değnek al, üzerine ‘Yahuda ve dostları İsraililer için’ diye yaz. Sonra başka bir değnek al, üzerine ‘Yusufla dostları İsraililer için Efrayimin değneği’ diye yaz. İki değneği yan yana getirerek birleştir. Öyle ki, elinde bir değnek gibi olsun.”²⁰⁷

Burada bu kıssayı hatırlatmak oldukça münasıptir. Çünkü burada hitap, Müslümanların sorularına konu olan özel hayata ilişkin meselelerden, putperest Müşriklere karşı cihada teşvik konusuna intikal edecek, Musa’ya “*git ve Rabbinle birlikte savaş*” diyenlerin kıssasına geçilmiştir.²⁰⁸

Bu kısımda cihada teşvik amacıyla iki kıssa zikredilmektedir. Bunlardan birincisi, ölüm korkusuyla vatanlarını terk eden İsrailoğullarından bir kavmin kıssası. 243, 244 ve 245. Âyetlerde geçen bu kıssada ölümden kaçmanın onları, Allah yolunda cihaddan korkuttuğu anlatılmakta dolayısıyla ölümden korkmanın yanlışlığı teyid edilmektedir. İkinci kıssada ise sayıların azlığı sebebiyle Allah yolunda cihaddan korkan yine İsrailoğullarından bir kavmin durumu Müminlere misal olarak anlatılmaktadır. Bu kıssa da 246. âyetle başlayıp 253. âyette son bulmaktadır. Bu kıssalardan sonra 254. Âyette ise mal ile cihad, infak emredilmekte ve hüsnü tahallus yapılarak tevhid konusuna girilmektedir.²⁰⁹

Mecâzi olarak Müminlere Allah yolunda canlarını vermeye hazır olmaları gerektiği ifade edilmekte olduğunu söyleyebiliriz: Ölüm korkusu toplumların psikolojik olarak yıkıma sebep olacağı, eğer bu korkuyu yenerlerse yeniden doğuşlarının gerçekleşeceği ve yeni kazanımlar elde edecekleri gerçeğinin bir tasviri. Bu durum 246-251. âyetlerde veciz bir şekilde anlatılan Câlut, Tâlut ve Dâvûd kıssalarının da hûlasasıdır.²¹⁰

Müminlerin ölüm korkusunu yenerek ahlâki konumlarını yeniden kazanmaları, saldırıya karşı savunma ve Allah yolunda kişinin hayatını feda etmesi veya O’na adanmasının ifade edilmesinden sonra Tâlut ve Câlut kıssasına geçilmesi manaya bütünlük kazandırmakta ve önemini göstermektedir.

²⁰⁷ Hezekiel, 37/1-18

²⁰⁸ Câbirî, *Fehmû-l Kur’ân*, c. III, s. 99.

²⁰⁹ Mehmet Faik Yılmaz, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet*, Ankara: , DİB, 2009, s. 129.

²¹⁰ Esed, *Kur’an Mesajı Meâl-Tefsîr*, s. 124.

C. KUR'ÂN'I KERÎM'İN TARİHE BAKIŞI

Tarih, toplumları etkileyen olayları, sebep sonuç ilişkisi içerisinde yer ve zaman göstererek anlatan, geçmiş ve gelecek olaylarla bağlantılarını, etkileşimlerini gösteren bir bilim dalıdır. Tarih geçmişin olaylarının, genellikle nedenleri konusunda açıklamalarda bulunur. Tarih, geçmişin olaylarını incelerken eleştirel bakış açısıyla, kronolojik bir tutarlılık içinde değerlendirir ve sebepleri ile ilgili açıklamalarda bulunur. Tarihçi olayları bizzat görme imkânına sahip olmadığından fizik, kimya gibi laboratuvar imkânı bulunmamaktadır. Ancak geride bırakılan belgelere dayanarak bilgi sahibi olunabilmektedir. Geçmiş, insana farklı görünmekte ise de tarihçi eserinde kendi duygu ve düşüncelerine yer vermektedir. Tarihin konusu, tabiatıyla, geçmiş zamandır.²¹¹

Tarih bilinci, insanın yaratılışı ve gönderiliş gayesinin anlaşılması açısından merkezî bir öneme sahiptir. Yaratma eylemi de zaman ve mekândan farklı bir özellikte olması sebebiyle bunların başlangıç noktasıdır. Kendi yaradılışını düşünen insan, zamanın ve mekânın nasıl ve niçin var olduğunu da tefekkür eder.²¹²

Kur'ân'ı Kerîm, tarihte yaşanmış olan hadiselerden bahsederken, bir ders ve ibret olsun diye anlatır. Amaç hikmete ulaşmaktır. Yoksa yaşanan olayları tarihî sıralama yapmak değildir. İbret alınmadığında tarihin bir anlamı olmayacak, bilgi yığını haline gelecektir. Asıl önemli olan kişiler ve eylemler değil bir takım ilkelerdir. Bâtıla karşı hakkın, zulme karşı ve yanlışa karşı doğrunun yanında olduğunu söylemektir. Tarihin de değerli olması bu eylemlerdendir.²¹³

Kur'ân kıssalarına baktığımızda da meselenin sadece hadisenin aktarılmasından ibaret olmadığını görmekteyiz. “Gerçekten tarihî olayların özelliklerini gözeterek Kur'ân kıssalarını incelediğimizde, onların, tarihî olayların vazgeçilmez karakteristik öğelerinden mahrum oldukları görülür. Bilindiği gibi tarihî olayların sadedinde:

²¹¹ [http://turkleronline.net/turkler/tarih_tarih_bilimi/tarih_tarih_bilimi.htm] Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2014.

²¹² Halil Akgün, “Bir Hikmet Kaynağı olarak Tarih”, *Semer kand Dergisi*, Aralık, 180, 2013, , s. 54.

²¹³ Akgün, “Bir Hikmet Kaynağı olarak Tarih”, s. 55.

- 1- Zaman
- 2- Mekân
- 3- Kronoloji
- 4- Şahıslar
- 5- Olayların bütünlüğü önem arz etmektedir ki:
  - Kur'ân'ı Kerîm'in hiçbir kıssasında zaman verilmemiştir.
  - Kur'ân'da öyle kıssalar vardır ki, ne zaman ne mekân ne de şahıs isimlerine yer verilir.
  - Kur'ân kıssalarında olayların meydana geliş sırası (kronoloji) da her zaman dikkate alınmamıştır.
  - Kur'ân'da Yusuf kıssası istisna edilirse hiçbir kıssa bütün olarak verilmemiştir. Aksine parçalar (fragmanlar) halinde serdedilmiştir.
  - Kur'ân kıssalarında bir olayın bütün olarak anlatımı da hedeflenmemiştir. Bazen de bir kıssanın bir bölümü ile diğer bölümü arasında büyük zaman atlamaları görülür.²¹⁴

Kur'ân'ı Kerîm'in hitap tarzı cahiliye arap toplumunun sosyo kültürel anlayışı üzerinden olmuştur. Kur'ân kıssalarında yer almayan zaman mefhumu Kur'ân'dan önce inen semavi kitaplarda da kullanılmamış, pratik fayda sağlayacak olan öğelere yer verilmiştir. Yakın tarihe kadar geçmişte yaşamış toplumlarda tarihsel olarak zaman mefhumu oluşturulmamış ya da kullanılmamıştır. Bu sebeple semavi kitaplarda yer alan kıssalarda zaman unsuruna rastlanılmamaktadır.²¹⁵

Kur'ân, geçmişte yaşamış insanlardan bahsetmesinde medeniyet tarihî açısından dikkat çekici nokta şudur: Peygamberler ve kitaplar aracılığıyla ilahi vahiy tarafından yönlendirilen insan, yeryüzünde yalnız bırakılmamış, Allah'a kulluğa ve tevhid çizgisine davet edilmiş, doğruluk, dürüstlük, yardımseverlik, hak ve adalet gibi yüce değerlere sahip olması için insana imkânlar sunulmuştur.

Kur'ân, ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'ye kadar gelen tüm peygamberlerin insanlığı tevhide davet ettiklerini, özü

²¹⁴Hikmet Zeyveli, "Kur'ân'ın Evrenselliği ve Tarihselliği Üzerine", *II. Kur'ân Sempozyumu*, Ankara: Bilgi Vakfı Yay., 1996, s. 98-99.

²¹⁵Cengiz Duman, *Kur'ân Kıssalarının Tarihselliği*, İstanbul: Ekin Yay., 2011, s. 70.

itibariyle mesajın aynı olduğunu vurgular. Bu yönüyle peygamberler arasında ayırım yapmaz ve kendisinden önce nazil olan kitapları tasdik eder. Böylece ilk insan ve ilk peygamber ile “Hatemü'l-Enbiya”²¹⁶ olan Hz. Muhammed (s.a.v.) arasında bir silsile sağlanmış olur. Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır: *“Biz Allah’a, bize indirilenlere, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve torunlarına indirilene, Musa ve İsa’ya verilene ve Allah tarafından diğer peygamberlere verilenlere inandık, onlar arasında ayırım yapmayız. Biz Allah’a teslim olanlarız deyin.”*²¹⁷

Kur’ân’ı Kerîm, madde ve mana bütünlüğü açısından esas aldığı yöntem toplumları değerlendirmede ortaya çıkmaktadır. Mutlak üstünlük, maddi gücü veya sayısal üstünlüğü elinde bulundurmak anlamına gelmediği gibi manevi veya ruhi ilerleme anlamına da gelmez. Ancak bu iki unsur karşılıklı olarak birbirini destekler ve var olabilir. Kur’ân’a göre maddi açıdan yükselmiş olmak çöküşe mani olamamaktadır. Aksine maddeye bağlanıp kalan ve elindeki zenginliklerden dolayı şımaranların hem kendilerini hem de içerisinde buldukları toplumu yıkılışa götürecekleri haber verilmektedir.²¹⁸ Kur’ân’da *“Biz bir toplumu helak etmek istediğimiz zaman o toplumun zenginlik sebebiyle şımarmış seçkinlerine (iyilikleri) emrederiz. Buna rağmen orada kötülük işlerler. Böylece o toplum helake müstahak olur ve biz de orayı darmadağın ederiz.”*²¹⁹ *“Onlar hiç yeryüzünü dolaşıp kendilerinden önce yaşamış olanların sonlarının ne olduğunu görmediler mi? Onlar kendilerinden daha kudretli idiler; yeryüzünü kazıp alt-üst etmişler ve onu bunların imar ettiklerinden daha iyi imar etmişlerdi.”*²²⁰ buyrulmaktadır.

Tâlut ve Câlut kıssasında da açıkça görülmektedir ki gerçek zafer, maddi güç ve sayısal üstünlükte değildir. Asıl üstünlük Allah’a gerçekten iman edip O’na bağlanmaktan geçmektedir. Maddi güce sahip olup bundan dolayı şımaranların mağlup oldukları da bilinmesi gereken bir gerçektir.

Kur’ân kıssalarından hareketle söylenecek her sözün ve yapılacak her etkinliğin ana yolu, insana sağlam bir tarih bilinci kazandırmak olmalıdır. Eğer bu

²¹⁶ Ahzab, 33/40

²¹⁷ Bakara, 2/136

²¹⁸ Casim Avcı, “Kur’an ve Medeniyet Tarihi”, *Kur’an ve Tefsir Araştırmaları*, 2001, c. II, s. 69-70.

²¹⁹ İsrâ, 17/16

²²⁰ Rum, 30/9; Muhammed, 47/1 3; Kasas, 28/76-81

bilinç kazandırılabilirse her sosyal birey rahatlıkla şu inancı ifade edip yaşayabilecektir: “Peygamberler gibi ahlâklı bir adam olabilirim, dünya ve âhirette kazanırım; eğer aksi bir şey olursam her iki hayatta da kaybederim.”²²¹

D. TÂLUT VE CÂLUT’UN TARİHSEL KİŞİLİKLERİ

Tâlut, İsrâiloğullarının Kur’ân’da adı geçen ilk kralıdır. Kur’ân’ı Kerîm’de İsrâiloğullarının kralı olarak kendisinden söz edilen Tâlut,²²² Ahd-i Atîk’te Şaul (Saul) ismiyle anılır. Tefsirlerde Tâlut isminin İbrânice kökenli olduğu, “uzun” manasındaki “tûl”den geldiği, Süryânice’de Şâ’ul şeklinde telaffuz edildiği, çok bilgili ve iri yapılı olmasından dolayı kendisine bu ismin verildiği biçiminde yorumlar vardır.²²³ İbrânice’de Şaul “istenen, talep edilen” manasındadır. Ahd-i Atîk’te Şaul’ün Bünyamin kabilesinden gelen şeceresi zikredilmekte ve Kîs’in (Kîş) oğlu²²⁴ olduğu bildirilmektedir.²²⁵

Tefsirlerde Ahd-i Atîk’teki anlatımla benzerlik gösteren bazı açıklamalar yer almaktadır: “Kur’ân’da ismi zikredilmeyen ve Ahd-i Atîk’te Şimuel (Samuel) olarak geçen peygamber tefsirlerde Uşmuil b. Bâlî, Şem’ûn veya Yûşa’ b. Nûn adıyla anılır. İsrâiloğulları ondan düşmanları olan Amâlikîlîlere karşı savaşmak için Allah’ın kendilerine bir kral göndermesini isterler. Bir rivâyete göre Allah bu peygambere evinde bir boynuz içinde bir miktar yağ bulunduğunu, evine gidip beklemesini ve içeri biri girip de yağ damlamaya başlarsa o kişiyi bu yağla mesh etmesini söyler. Tâlut, peygamberin evine geldiğinde yağ damlamaya başlar, peygamber de onu kral olarak mesh eder. Diğer bir rivâyete göre ise peygambere uzun bir değnek verilir ve kral olacak kişinin boyunun bu uzunlukta olması gerektiği bildirilir. Peygamber, huzuruna gelen Tâlut’un bütün İsrâiloğullarından daha uzun boylu olduğunu görünce İsrâiloğullarına Allah’ın Tâlut’u kendilerine kral seçtiğini söyler. Ancak İsrâiloğullarının ileri gelenleri Tâlut’un kral soyu Yehûda’dan veya peygamber soyu

²²¹ Eyüpoğlu, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları”, s. 120.

²²² Bakara, 2/246-251

²²³ Taberî, *Câmiü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dârul Hicr, Kahire: 1955-1969, c. II, s. 602; Muhammed b. Ömer Zemahşerî, *el-Kessâf 'an hakâiki't- tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't te'vîl*, Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1995, c. I, s. 288.

²²⁴ I. Samuel, 9/1-2

²²⁵ Ali Osman Kurt, “Tâlut”, İstanbul: DİA, 2010, c. XXXIX, s. 552.

Levi'den gelmediği, ayrıca bir sucu veya derici olduğu gerekçesiyle krallığına itiraz ederler. Peygamber, krallık konusunda ilim ve kudretin soy ve zenginlikten daha önemli olduğunu, Tâlut'a da bu hususta üstünlük verildiğini belirtir.” Âyette geçen “*ilim ve bedence genişlik*”²²⁶ ifadesi Tâlut'un özellikle askerî konularda çok bilgili, aynı zamanda heybetli ve yakışıklı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Fahreddin er-Râzî'ye göre bu ifadede “liderliğin tevarüse değil liyakate bağlı olduğuna işaret”²²⁷ vardır.²²⁸

Câlut, İsrâiloğullarının düşmanlarından olan bir kavmin reisi ve Hz. Dâvud tarafından öldürülen ünlü bir savaşıdır. İsrâiloğulları peygamberlerinden kendilerine bir kral tayin etmesini ve onunla birlikte Allah yolunda savaşacaklarına dair söz vermişlerdi. Ancak Tâlut'un kral olarak seçilmesi üzerine İsrâiloğulları bu duruma muhalefet etmişlerdir. Peygamberleri Tâlut'un kendilerine kral olarak seçildiğini onun farklı özelliklere sahip olduğu yani ilim ve fiziki yönden üstün kılındığı haberini vermiştir. Kral olarak seçilmesinin alâmeti de Tâlut'un geri getirilmesi olduğunu haber vermiştir. İsrâiloğulları, Tâlut komutasında Câlut ve askerleriyle savaşarak onları mağlup etmiş, Dâvud da Câlut'u öldürmüştür.²²⁹

Kur'an'da Câlut adıyla anılan komutanın adı Tevrat'ta Golyat diye geçer. “Golyat, Filistî kavmine mensup olup Gat şehrendir. Fiziki yönden iri cüsseli olması hasebiyle bir dev gibi vasıflandırılmış, fiziki yönden devâsâ yapılarıyla şöhret bulan ve Refaîm adı ile anılan geçmişte yaşamış olan ırktan olduğu kabul edilmektedir.”²³⁰ “Golyat'ın boyunun uzunluğu İbrânice olan Ahd-i Atîk'e göre 6 arşın 1 karış (2,93 m.), Ahd-i Atîk'in Yunanca tercümesine ve Yahudi tarihçisi F. Josephus'a göre ise 4 arşın 1 karıştır. (2,03 m.)²³¹ Kuşandığı zırhın ağırlığı 5000 şekel tunç (yaklaşık 60 kg.), mızrağının ucundaki demirin ağırlığı ise 600 şekeldir.”²³²

²²⁶ Bakara, 2/247

²²⁷ Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefatihü'l-Gayb*, Beyrut: Dâru'l Kütübil İlmîyye, 1411/1990, c. VI, s. 173.

²²⁸ Kurt, “Tâlut”, s. 552.

²²⁹ Bakara, 2/246-251; Küçük, “Câlut”, İstanbul: DİA, 1993, c. VII, s. 38.

²³⁰ Tesniye, 2/11; II. Samuel, 21/19-20; I. Tarihler, 20/8

²³¹ I. Samuel, 17/4

²³² I.Samuel, 17/5-7; Küçük, “Câlut”, s. 38.

Ahd-i Atfık'te Golyat, "Filistî (peliştî-peliştîm)" diye ifade edilirken İslâmî kaynaklarda "Bâbilli, Âd veya Semûd kavimlerinden bir kişi" olarak sunulmakta, hatta "Berberîler'in kralı" olduğu da nakledilmektedir. Tarih ve tefsir kaynaklarında Câlut'un kimliği ve Dâvûd ile savaşmasına dair İsrâiliyyât türünde birçok rivâyet bulunmaktadır. Ayrıca bunlar Ahd-i Atfık'te anlatılanlarla benzerlik göstermektedir.²³³

E. KUR'ÂN MESAJININ ÖRTÜLMESİNDE İSRÂİLİYYÂT

İsrâiliyyâtın manası: "İsrâiliyyât" isrâiliyye kelimesinin çoğuludur. "Hâdisе veya kıssa" manasındadır. İsrâil kelimesi Hz. Yakup (a.s.)'nin adı veya lakabıdır.²³⁴ Kur'ân'da anlatıldığı üzere Yakup (a.s.) Yahudi kabilelerinin atasıdır.²³⁵ Kur'ân'ı Kerîm Yahudilerden ekseriya "Beni İsrâil" İsrailoğulları şeklinde bahseder. İbranice olan İsrâil kelimesi, "kul" manasına gelen (İsrâ) ile "Allah" manasına gelen (îl) den mürekkeptir ve "Allah kulu" anlamındadır.²³⁶

İsrâiliyyât, başta "Yahudi kültüründen olmak üzere Hıristiyan, Fars, Hind, Orta Asya ve hatta Çin kültüründen İslam kültürüne geçmiş bilgilerin genel adıdır." Bu bilgiler daha çok İsrailoğulları diye bilinen Yahudilerden geçtiği için "İsrâiliyyât" diye isimlendirilmiştir. Ancak İslam'ın ortaya çıktığı bölge olan Orta Doğu'ya yakın olan diğer kültürlerden de önemli miktarda bilgi akışı olmuştur. Bilhassa bölgenin önemli bir dini olan Hıristiyanlıktan ve yine o zamanlar Hıristiyan bir toplum olan Bizans/Grek kültüründen de önemli miktarda bilgi ve haber İslam kültürüne girmiştir. Bunun yanında yine bölgenin önemli bir medeniyet ve kültür havzası olan İran kültürü, dünyanın en eski kültürlerinden birini oluşturan Hind ve Çin kültürü ve özellikle de Orta Asya bölgesinde yaşayan Türk/Şaman kültürüne ait bazı kültürel unsurlar da bir ölçüde İslam kültür hazinesi arasındaki yerini almıştır.²³⁷

²³³ Küçük, "Câlut", s. 38.

²³⁴ Ebu Tahir Muhammed Bin Yakub Fîrûzâbâdî, *el-Okyanus'ul Basîd*, çev. Asım Efendi, İstanbul: Bulak Matbaası, ty. c. IV, s. 1006; Abdülhamit Birışık, "İsrâiliyyât", İstanbul: DİA, 2001, c. XXIII, s. 195.

²³⁵ Bakara, 2/136, 140; Ali İmran, 2/84; Nisa, 4/163

²³⁶ İsmail Karagöz, "İsrâiliyyât", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB, 2007, s. 328.

²³⁷ Hidayet Aydar, "Kültürlerarası Bir Bilgi Köprüsü Olarak İsrailiyat ve Osmanlı Hal Kültüründeki Yansımaları = Isra'iliyat as an Intercultural Knowledge Bridge and Reflections on the Ottoman Folk Culture, *The Journal of Academic Social Science Studies*", 2013, c. VI, s. 94-95.

İsrâiliyyât kelimesinin ıstılâhî anlamına gelince; bu kelime tefsirlere girmiş olup her ne kadar Yahudi kültürünü ifade etse de sadece Yahudi kültürüne aittir denilemez. Çünkü İsrâiliyyât kelimesi özellikle tefsir alanında geniş yer bulan Yahudi, Hıristiyan ve diğer dinlerden alınan kültür kalıntılarını da içine almaktadır. Hatta Hz. Peygambere, sahabeye ve onlardan sonraki nesillere izafe edilen her türlü haber manasına gelmektedir. Öz itibari ile İslama yabancı olan her şey bu kelimenin bünyesinde değerlendirilmelidir.²³⁸

İslamî eserlerde yer alan bu tür bilgilerin İsrâiliyyât kelimesiyle ifade edilmesi her ne kadar Yahudilik, Hıristiyanlık veya diğer dinlere ait olanları içerse de daha fazla ağırlık teşkil eden Yahudilere ait olduğundan İsrâiliyyât diye nitelendirilmektedir. Bununla beraber İslamı karalamak maksadıyla aslı astarı olmayan şeyleri tefsir ve hadis kitaplarına dâhil etmeleri de İsrâiliyyât kapsamına girmektedir. Bunlar genellikle İslam düşmanlarının Müslümanların inançlarını bozmak gayesiyle kötü niyetli olarak uydurduğu haberlerdir. Garanik hadisesi, Zeynep binti Cahş kıssası ve peygamberimizin onunla evlenmesi ile ilgili aslı olmayan konular bu uydurma haberlerin birkaç örneğini teşkil etmektedir. Birçok dinden tefsir ve hadis kitaplarına dâhil olan bilgilere İsrâiliyyât denmesi, rivâyet edilen bilgilerin çoğunun asıl olarak Yahudi kaynaklarına dayanmasından dolayı olduğu gibi, Yahudilerin de Müslümanlarla daha çok münasebet kurmasından ve Yahudi kültürün diğer kültürlerden daha geniş ve baskın olmasındandır.²³⁹

Kur'ân'ı Kerîm ile tahrif edilmemiş haliyle İncil ve Tevrat arasında özellikle inançla ilgili bölümlerinde pek fazla bir farklılık yoktur. Ahkâmda ise bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bugün İncil ve Tevrat'ın orijinal metinlerine sahip değiliz. Bugün elimizde olan bu kitaplarda, konumuz açısından en büyük farklılık ise peygamber kıssalarında bulunmaktadır. Kur'ân'ı Kerîm, kıssaları anlatırken ince ayrıntılara gitmez, O olayların tarihini, meydana geldiği ülke ya da şehirlerin ve olay kahramanlarının isimlerini çoğu zaman zikretmez. Çünkü Kur'ân'ın bu kıssaları

²³⁸ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, s. 29.

²³⁹ Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *el-İsrailiyyat fi't-Tefsir ve'l-Hadis*, Dimaşk: 1985, s. 4-15.

anlatılmadaki amacı, tarihsel bilgiler vermek değil, öğüt vermektir. Tevrat ve İncil’de ise bu konuda ayrıntıya girildiği görülmektedir.²⁴⁰

İsrâiliyyâta dair rivâyetler tefsir ilminin önemli konularından biridir. Tefsir ilmi açısından asıl problem, âyetlerin tefsirinde İsrâiliyyât kullanılırken nassa dayalı olup olmadığıdır. Bu konuda yapılan incelemeler Kur’ân ve Sünnet’teki delillerin lehte vealeyhte yorumlanabileceğini göstermekte, lehte yorumlandığı takdirde dinin özüne zarar verilmemesinin temel prensip olduğunu ortaya koymaktadır. Kur’ân da ihtilâf edilen konularda Tevrat’a başvurulmasını ve Yahudi âlimlerinden bilgi alınmasını tavsiye etmiş, bazı dinî hakikatlerin -tahrife uğramış olmakla birlikte- Tevrat ve İncil’de de bulunduğunu,²⁴¹ Yahudi ve Hıristiyanların işlerinde kendi kitapları ile de hükmedilebileceğini²⁴² haber vermiştir. Ancak Tevrat ve İncil, Kur’ân’da geçmeyen veya ayrıntılı biçimde anlatılmayan bazı konularda doğru bilgiler verirken bazı konularda çelişkili ifadeler içermekte, bir kısım bilgilerin ise doğru veya yanlışlığını belirleme imkânı bulunmamaktadır.²⁴³

Hiz. Peygamberin çok açık yasağına rağmen, müfessirlerden bazıları Ehli Kitap’ta buldukları şeyleri, sıhhatlerini kontrol etmeden eserlerine almışlardır. Ehli Kitabın rivâyetlerini nakletmede izlenecek yol bellidir: İslamî esaslarla çatışan şeyleri reddetmek; doğru mu, yanlış mı olduğunu bilmediklerimizi ne tasdik ne de tekzip etmek; muvafıkları kabul etmek.²⁴⁴

İslamî kaynaklarda yer almayan, yabancı meseleler karşısındaki Müslüman’ın takınacağı tavır, bizzat Hiz. Peygamber tarafından, muhtelif vesilelerle, makul ve hakimane bir tarzda şöylece tespit edilmiştir:

a) Eğer Ehl-i Kitap size bir şey anlatacak olursa onu ne kabul edin ne de reddedin. Eğer batıl bir şey söylerlerse, asla tasvip etmeyiniz.²⁴⁵

b) Beni İsrail hikâyelerinden anlatın, bunda bir beis yok.²⁴⁶

²⁴⁰ Atilla Yargıcı, “Tefsirlerde İsrailiyyat Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 15, 2006, c. XI, ss. 54.

²⁴¹ Âl-i İmrân, 3/93; A’râf, 7/157; Tevbe, 9/111; Feth, 48/29; Sâf, 61/6

²⁴² Mâide, 5/43-45, 47, 66, 68

²⁴³ Birşık, “İsrâiliyyat”, s. 200.

²⁴⁴ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, s. 382.

²⁴⁵ İbnu Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 136.

²⁴⁶ İbnu Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 39, 46.

Bu tavsiyeler, safça her söyleneni kabul etmeyip Hıristiyan ve Yahudi kaynaklarından direk araştırma yapmayı tazammun etmektedir. Bilhassa günümüzde, ister Kur’ân tefsirlerinde olsun, ister gayr-i dinî tarih kitaplarında olsun her çeşit İslamî eserlerde rastlanan “İsrâiliyyât” karşısında duydukları istihkar, kitaplarında bunlara yer veren eski müelliflerin, bu husustaki dedikodularla yetinip, rastgele ne buldularsa almış olmalarından ve gayr-i müslimlere karşı mübalağaya düşmek ve hatta alay konusu etmek zaafına düşmüş olmalarından ileri geliyordu. Buharinin anlattığına göre;²⁴⁷ “Halife Hz. Muaviye, Yahudi asıllı bir Müslüman olan Ka’bul-Ahbar hakkında: “Biz onun yalanlarını yakalıyorduk” demiştir. Fakat Müslümanların ilmi metotları daima öyle bir mihraka oturmuştu ki bu mübalağa ve hatta yalan hadisesi, rahatsız edici bir duruma meydan vermiyordu. Zira Müslüman müellifler her bir hadise için ayrı kaynaklar zikrederler. Böylece hangi hadise kimden geliyor bilinir. Bizzat hadisenin görgü şahidi bilindiği gibi, müellife intikal edinceye kadar araya giren nakiller de bilinir. Bu usül sayesinde sadece gayr-i müslim raviler değil, karakterinin sağlamlığı herkese ittifakla kabul edilmemiş olan zayıf raviler bile temyiz edilebilir. Hadis râvilerinin hayatlarını inceleyen kitaplar (kütüb-i rical) İslamda çok erken bir devirde ortaya çıktılar ki bunların benzeri, bir başka medeniyette mevcut değildir. Bir başka deyişle, her kaynaktan gelen her bir rivâyet, her çeşit peşin hükümden azade olarak, nazarı itibara alınır, gerek râvi ve gerekse mervi tamamen ilmi ve objektif ölçülere vurulduktan sonra, kabul veya reddedilir. Mesela gayr-i müslim, mağlub bir düşman: “Biz kuşatma yüzünden öyle bir gıda darlığına düştük ki kedi ve köpekleri bile yedik” demiş olsa, aynı savaşı tasvir eden İslamî kaynağın noksanlıklarını tamamlamakta bu hikâyeden niçin faydalanılmasın? Müfritlerden kaçınmak gerek, ne çok saf, ne de çok şüpheli olmalı, aksine farklı kaynakların her birinde mevcut malumattan istifade etmeli, hepsine değerine göre haklarını vermelidir.”²⁴⁸

Tâlut ve Câlut kıssasının İsrâiliyyât ile bağlantısına gelince meselenin Tevrat kaynağında ayrıntılı bir anlatım tarzına sahip olduğu görülmektedir.²⁴⁹ Kur’ân, kıssa

²⁴⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. b. İbrahim b. El-Muğire b. Berdizbeh el- Cufi el-Buhari, *El-Camiu's-Sahîh Müsnedul-Muhtasar min Ümüri Rasulillah ve Eyyâmihî*, Beyrut: Daru İbn Kesir, 1987/1407, s. 96, 26.

²⁴⁸ Hamidullah, “İslâmî İlimlerde İsrâiliyyât Yâhut Gayr-ı İslâmî Menşeli Rivâyetler”, çev. İbrahim Canan, *Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fak. Dergisi*, Erzurum: 2, 1977, s. 316-317.

²⁴⁹ I.Samuel, 10/17

ile ilgili ders alınacak hususlardan bahseder ve gereksiz ayrıntılara girmez. Tevrat'taki anlatıma dikkat edilirse, Tâlut fiziksel olarak farklı bir özelliğe sahip olduğu, yani gücünü ön plana çıkardığı görülmektedir. Hâlbuki savaş zamanında ise bu görev Hz. Dâvud'a verilmektedir. Câlut'un gücü herkes tarafından bilinmektedir. Böyle bir durumda üstün özelliği ile nitelenen Tâlut, Câlut'un karşısına çıkmayıp yerine daha küçük ve güçsüz olarak nitelenen Dâvud (a.s.) çıkarılır. "Benjaminli Kiş sözünü geçen biriydi. Saul (Tâlut) adında genç, yakışıklı bir oğlu vardı. İsrail halkı arasında ondan daha yakışıklısı yoktu. Boyu herkesten bir baş daha uzundu." "Filist ordugâhından Gatlı Golyat (Câlut) adında usta bir dövüşçü ortaya çıktı. Boyu altı arşın bir karıştı"²⁵⁰ "(Tâlut) Saul, 'Öyleyse git, RAB seninle birlikte olsun' dedi. Sonra kendi giysilerini Dâvud'a verdi; başına tunç miğfer taktı, ona bir zırh giydirdi. Dâvud giysilerinin üzerine kılıcını kuşanıp yürümeye çalıştı. Çünkü bu giysilere alışık değildi. Saul'a, 'Bunlarla yürüyemiyorum' dedi, 'Çünkü alışık değilim.' Sonra giysileri üzerinden çıkardı."²⁵¹

Bu da şunu göstermektedir: Tevrat'ın Tâlut'un seçimi konusunda ön plana çıkardığı hususlar Kur'an'da anlatılan "ehliyet ve liyakata" nazaran önemsiz ayrıntılar olarak kalmıştır.

---

²⁵⁰ I.Samuel, 17/4

²⁵¹ I.Samuel, 17/37-39

İKİNCİ BÖLÜM:

TÂLUT VE CÂLUT KISSASINDA GEÇEN TEMEL KONULAR

Kur'ân kıssalarının doğru anlaşılmasını engelleyen asıl unsur metodolojinin geliştirilememesi ve bu alanda İsrâiliyyâta dayalı aslı araştırılmadan gerçek olmayan rivâyetler yapılmasından kaynaklanmaktadır.²⁵² İşte bu noktada Kur'ân perspektifinden hareketle Tâlut ve Câlut kıssasındaki temel konuların değerlendirilmesi gerekir.

A. DİSİPLİN

Latince “disciplina” kökenli bir sözcüktür. Sözlükte “yol, yöntem, yordam, sıkı düzen, eğitime, güdüleme ve yola getirme; kural, yasa ve toplum düzenine uygun davranma niteliği” anlamına gelir. Hukuki bir terim olarak disiplin, “yapılması istenilmeyen bir fiilin sonucu olarak yüklenilen bir ceza türüdür.”²⁵³

Disiplin, önceleri eğitim-öğretim manasındayken daha sonra ilk olarak Büyük Frederik disiplin kavramını “ceza” manasında kullanmıştır. Osmanlı döneminde ise “zaptu rapt” deyimi (askeri zapt etmek, göreve bağlı hale getirmek ve bireyler arasında manevi bir bağ sağlamak) bugün kullanılan disiplin kavramı anlamındadır. Dilimizde ise cezai bir müeyyide olmaktan öte eğitim-öğretim anlamı esas alınarak kullanılmaktadır. Başarının esası ise ister eğitimde, ister askerlikte olsun yapılan işte disiplinli olmaya bağlıdır. Disiplin denince akla her şeyden önce ordu gelir. Ordudaki disiplin ise şahsi bir meseleden de öte silahlı kuvvetleri ayakta tutan ortak bir inanış ruhudur. Çünkü disiplin ordunun ruhudur. Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliği'ne göre disiplin: “Kanunlara, nizamlara ve emirlere mutlak bir itaat ve astının ve üstünün hukukuna riâyet”²⁵⁴ demektir.

²⁵² Duman, *Kur'an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, İstanbul: Pınar Yay., 2013, s. 15.

²⁵³ Karagöz, *İnceleme ve Soruşturma Rehberi*, Ankara: DİB, 2013, s. 46.

²⁵⁴ Cihan Koç, *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği*, Ankara: Cihan Koç Yay., 2015, s. 799.

Askeri manada disiplin, “düzen, hâkimiyet ve verilen emri sorgulamadan ne olursa olsun koşulsuz itaati meydana getiren bir çeşit eğitim biçimidir.” Disiplinde asıl olan gaye bireyin veya bir bütün olarak askerın hareket tarzını ve düşünüş biçiminin tayin edilmesidir. Bundan dolayı “*Disiplinli bir bölük disiplinsiz alaydan daha iyidir!*” kavramı kullanılmıştır. Disiplinin amacı en zor şartlarda dahi kayıtsız ve şartsız itaat etmeyi, verilen görevin kesin bir biçimde ve de tam zamanında yapılmasının temin edilmesidir. İcra edilen hiçbir meslekte emredildiği zaman hayatın feda edilmesi söz konusu değildir. Oysa askerlik mesleğinde bir komutan emrindeki görevlilerden herhangi birisinden yerinde ve zamanında verdiği bir emirle hayatın feda edilmesini isteyebilmektedir.²⁵⁵

Kur’ân, disiplin kavramı ile insanların topluca Allah’a ve Resûlüne inanmalarını,²⁵⁶ eskiden yapmış oldukları fenalıklardan tevbe etmelerini,²⁵⁷ günün belirli vakitlerinde namaz kılmalarını,²⁵⁸ yılda bir ay oruç tutmalarını,²⁵⁹ mallarının belirli bir kısmından zekât vermelerini,²⁶⁰ şartlarını taşıyanların hacca gitmelerini²⁶¹ Allah’a bir kulluk görevi olarak yerine getirmelerini emretmektedir. Bu ibâdetlerin her birinin sosyolojik, psikolojik ve pedagojik yönlerinin olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak burada biz Tâlut ve Câlut hadisesindeki askeri disiplin konusuna değineceğiz.

Bilindiği gibi İsrailoğullarının kral istekleri²⁶² “Kenan” ülkesi yönetiminde bulunan idari boşluğun doldurulması ve Müşrik “Kenan” topluluklarının İsrailoğullarına saldırılarını önlemeye yönelik askeri amaçlı yapılanma gereğesiyledir. Tevrat’ta, Tâlut’un askeri ve siyasî organizasyonlarına detaylı bir şekilde yer vermektedir. Şöyle ki, Peygamber Samuelin Tâlut henüz kral seçilmeden önce bildirmiş olduğu organizasyon, Tâlut’un kral tayin edildikten sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

²⁵⁵ <http://www.ımlakilavuzu.net/index.html> Erişim Tarihi 01/05/2015

²⁵⁶ Nisa, 4/136

²⁵⁷ Nur, 24/31

²⁵⁸ Hud, 11/114

²⁵⁹ Bakara, 2/183

²⁶⁰ Bakara, 2/43; Tevbe, 9/103

²⁶¹ Al-i İmran, 3/96

²⁶² Bakara, 2/246

Tâlut'un amacı savaş için organize olamayan ve dağınık bir halde yaşayan İsrailoğullarını Müşrikler karşısında organize olmuş bir topluluk haline getirmektir. Peygamberleri de onlara bunu şöyle izah etmektedir: “Oğullarınızı alıp savaş arabalarında ve atlı birliklerinde görevlendirecek. Onun savaş arabalarının önünde koşacaklar. Bazılarını biner, bazılarını ellişer kişilik birliklere komutan atayacak. Kimisini toprağını sürüp ekinini biçmek, kimisini de silahların ve savaş arabalarının donatımını yapmak için görevlendirecek. Kızlarınızı itriyatçı, aşçı, fırıncı olmak üzere alacak. En seçme tarlalarınızı, bağlarınızı, zeytinliklerinizi alıp hizmetkârlarına verecek. Tahıllarınızın, üzümünüzün ondalığını alıp saray görevlileriyle öbür hizmetkârlarına dağıtacak. Erkek, kadın kölelerinizi, en seçkin boğalarınızı, eşeklerinizi alıp kendi işinde çalıştıracak. Sürülerinizin de ondalığını alacak. Sizler ise onun köleleri olacaksınız.”²⁶³

Tâlut'un her şeyden önce savaşabilecek olan birlikler seçtiği görülmektedir. Tâlut, savaşma mahareti yüksek şövalyeleri de yanına alıp eğitmekte ve İsrailoğullarından savaş kabiliyeti olanları düzenli birlik haline getirmekteydi. “Saul, İsrail’de iki yıl krallık yaptıktan sonra halktan üç bin kişi seçti. Bunlardan iki binini Mikmas ve Beyt-El’in dağlık bölgesinde yanına aldı. Binini de Benyamin oymağına ait Giva Kenti’nde Yonatan’ın yanına bıraktı. Halktan geri kalanları evlerine gönderdi. Yonatan Giva’daki Filist birliğini yendi. Filistliler bunu duydular.”²⁶⁴ “Saul yaşamı boyunca Filistlilerle kıyasıya savaştı. Nerede yiğit, güçlü birini görse kendi ordusuna kattı.”²⁶⁵ “Saul, Dâvud’u çok sevdi ve ona silahlarını taşıma görevini verdi.”²⁶⁶ “Silahşör olarak seçip yetiştirdiği kişilerden birisi de kendisinden sonra kral olacak olan Hz. Dâvud’tur. Bu da onun isabetli görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. İsrailoğullarını birlikler halinde organize eden Tâlut, ordusunun savaşma gücündeki eksikleri tespit ederek bunları telafi etmiştir.” “Bütün İsrail ülkesinde bir tek demirci yoktu. Filistliler, İbraniler kılıç, mızrak yapmasın, demişlerdi. Bu nedenle bütün İsraililer saban demirlerini, kazma, balta ve oraklarını biletmek için Filistlilere gitmek zorundaydılar. Saban demiriyle kazmanın bileme fiyatı, şeklin üçte ikisi kadardı. Beller, baltalar, üvendireler için istenilen fiyat ise

---

²⁶³ I.Samuel, 8/10-17

²⁶⁴ I.Samuel, 13/1-3

²⁶⁵ I.Samuel, 14/52

²⁶⁶ I.Samuel, 16/21

şekelin üçte biriydi. İşte bu yüzden, savaş sırasında Saul ile Yonatan dışında, yanlarındaki hiç kimsenin elinde kılıç, mızrak yoktu.”²⁶⁷

Tevrat'ta yer alan askeri disiplin bilgilerinin yanı sıra disiplin kelimesinin bağlılık ve sadakatle de bağlantısı bulunmaktadır. Hz. Peygamber, Bedir'de Müşrik ordusuyla karşılaşma ve kervana yönelme konusunda ashabıyla istişare toplantısında Mekke Müslümanlarından Mikdat b. Amr şöyle bir konuşma yapar: “Ey Allah'ın Resûlü! Allah sana ne emrettiyse onu yap. Biz İsrailoğullarının Hz. Musa'ya dedikleri gibi ‘*Git Rabbin ve sen savaş; biz burada oturup bekleyeceğiz*’²⁶⁸ demeyiz. Biz deriz ki; ‘*Git Rabbin ve sen onlarla savaş; fakat biz de sizinle birlikte orada savaşacağız.*’ Seni hak olan bir kitapla gönderen Allah'a yemin ederim ki, sen bizi Birkül'l Gımad'a²⁶⁹ kadar yürütecek olsan, seninle birlikte oraya kadar yürür, senin sağında, solunda, önünde, arkanda çarpışırız.”²⁷⁰

Disiplinin sağlanabilmesi için hitap ettiğin topluluğun tam bir inanca ve sarsılmaz bir bağlılığa ihtiyacı bulunmaktadır. Böyle bir topluluğun az da olsa çoklara galip gelebileceği muhakkaktır. Tâlut kıssasının Bedir savaşından önce Müslümanları yüreklendirmek için nazil olduğu, hatta savaş atmosferinde nazil olduğu anlaşılan, “Ey Peygamber! Müminleri savaş hususunda cesaretlendir. İçinizden çıkacak dirençli ve cesur yirmi kişi iki yüz kâfiri yenebilir. Yine içinizden çıkacak yüz dirençli yiğit, kâfirlerden bin kişiyi yenebilir. Çünkü o kâfirler Allah yolunda savaşıp can vermenin anlamını bilmeyen bir gürühtür.” mealindeki âyette konu olan teşvike Tâlut kıssasıyla zemin oluşturduğu söylenebilir.²⁷¹ Kur'ân'ı Kerîm'de Bedir'de az sayıda topluluğun galip gelmesi, Tâlut ve Câlut hadisesinde de orduya disiplin ruhu verilmek üzere nehrele imtihan edilmesi ve akabinde başarının kemiyetle değil keyfiyetle alakalı olduğunu gösteren “*Nice az topluluk çok topluluğa*

---

²⁶⁷ I.Samuel, 19/22

²⁶⁸ Maide, 5/24

²⁶⁹ Mekke ile sahil arasında Medine'ye 5 günlük mesafede bir yer. Burada uzaklık ifadesi olarak kullanılmıştır.

²⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Megazî*, Beyrut: 1984, c. I, s. 34; İbni Sa'd, *et Tabakâtü'l-Kübrâ*, s. 162; İbni Kesîr, *el Bidaye ve'n Nihaye*, thk. Ali Şîrî, Beyrut: 1988, c. III, s. 320.

²⁷¹ Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, İstanbul: Kuramer, 2016, s. 371.

Allah'ın izniyle üstün gelmiştir, Allah sabredenlerle beraberdir”²⁷² ifadesi yer almaktadır.

B. SABIR

Sözlük anlamı “engellemek, hapsedmek; güçlü ve dirençli olmak”²⁷³ manalarına gelmektedir. Ahlâki terim olarak da “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi manalara geldiği, karşıtının “cezea (telâş, kaygı, yakınma)” olduğu belirtilmektedir.²⁷⁴

Kur’ân, hayatta insanın başına gelen musibetlerin bir imtihan olduğunu, bu imtihanı sabırlı olanların kazanacağını bildirir.²⁷⁵ Sabrın ehemmiyetinden olsa gerektir ki Kur’ân’da sabırdan bahseden yüzden fazla âyet vardır.²⁷⁶ Bu sebeple Müslümanlar Allah’tan sabır dilemeli²⁷⁷ ve kendileri sabırlı davrandığı gibi birbirlerine de sabrı tavsiye etmelidir.²⁷⁸ Kur’ân’da Allah’ın sabredenlerle beraber olduğu²⁷⁹ zikredilmektedir.²⁸⁰

Sabırlı az sayının sabırsız çok sayıya üstün olduğu kabul edilmiştir. Bundan dolayı zafer, az sayısına rağmen çok sayıdaki sabretmeyenin aksine sabreden tarafın olmaktadır.²⁸¹

*“Ey Peygamber! Mü’minleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir kavimdir.”*²⁸²

²⁷² Bakara, 2/249

²⁷³ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c. II, s. 458-459.

²⁷⁴ Çağrııcı, “Sabır”, İstanbul: DİA, 2008, c. XXXV, s. 337.

²⁷⁵ Furkan, 25/20

²⁷⁶ Muhammed Fuad Abdülbaki, *el-Mu’cemul Mufehres li-el Fazil Kur’âni’l Kerim*, S-B-R mad., İstanbul: El Mektebül İslamiyye, 1984

²⁷⁷ Bakara, 2/250; A’râf, 7/126

²⁷⁸ Beled, 90/17; Asr, 103/3

²⁷⁹ Bakara, 2/153, 249; Enfâl, 8/46, 66

²⁸⁰ Çağrııcı, “Sabır”, s. 338.

²⁸¹ Muhammed Behiy, *İnanç ve Amelde Kur’ani Kavramlar*, çev. Ali Turgut, İstanbul: Yöneliş Yay., 1988, s. 242.

²⁸² Enfal, 8/65

Sıkıntı, güçlük ve problemlere çözüm bulmanın en uygun yolu sabırdır. Bu yüzden Kur'ân, Hz. Peygamberin İslam davetini iki esasa oturtmasını istemiştir. Birincisi gece namazını kılması ve inen Kur'ân'ı okumaya gönül huzuru içinde koyulmasıdır. İkincisi de karşı çıkanlar ve inkârcılara karşı güzel ve insani davranışla sabırlı olmasıdır.²⁸³

Sabır kavramı geçmişten günümüze toplumların ve bireylerin hayatında büyük bir öneme sahip olduğu için Tâlut ve Câlut kıssasında da vurgu yapılmaktadır. İslâmî kaynaklara göre Allah'ın emriyle Samuel tarafından İsrailoğullarının başına hükümdar tayin edilen Tâlut, Allah yolunda cihâd için hazırladığı büyük ordusunun başına geçtiğinde, askerlerine moral vermek maksadıyla cihâdın faziletinden bahsettiği konuşmalar yaptı. Rivâyete göre, Tâbût geri geldiği için zaferden ümitlenmişler ve orduya büyük bir katılım olmuştu. Ardından ordusuna hareket emrini verip uzun bir mesafe kat etti. Ancak o, düşmanla karşılaşmadan önce, vereceği emirlere itaat hususunda askerlerini bir denemeye tâbi tutmak istedi. Yorgun düşen askerlerinin susuzluk çektikleri bir sırada, onlara az sonra yollarının üzerindeki bir ırmakla imtihan edileceklerini haber verip, imtihan kurallarını ve neticesini açıkladı.²⁸⁴

Kur'ân'ı Kerîm'e göre Tâlut, bahsedilen nehirden su içmelerini yasakladığını; bununla birlikte, nehrin suyundan bir avuç alıp içmenin mubah kılındığını; ancak bundan fazla su içenlerin, verdiği emre itaatsizlikleri yüzünden kendisinin askeri olmaktan çıkacaklarını ve bunun Allah tarafından konulmuş bir imtihan olduğunu söylemiştir. Irmağa varıldığında, onun bu kesin talimatına rağmen, askerlerin ekseriyeti sabretmeyerek oradan kana kana su içtiler. Askerlerin ancak küçük bir kısmı sabrederek Tâlut'un sözünü dinledi; onlardan bazıları hiç su içmemiş, bazıları da bir avuç suyla yetinmiş, buna rağmen Allah'ın lütfuyla suya kanmışlardı.

Kendisine bağlı kalarak imtihanı kazanmış olan bu grupta cepheye doğru giden Tâlut, düşmana yaklaşıldığında, yeni bir itiraz ile karşılaştı. Düşman ordusunun kalabalık olduğu öğrenilince, yanında kalanların bir kısmı da, ordudan

²⁸³ Behiy, *İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar*, s. 242; Müzzemmil, 73/5-6, 10

²⁸⁴ İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yay., 2004, s. 502-503.

ayrılmak için bahane aramaya başlamıştı. İtirazcılar, bu kadar küçük bir orduyla Câlut'un kalabalık ordusuna güç yetiremeyeceklerini söylediler. Samimi bir şekilde inanmış olanlar ise düşmanın çokluğuna aldırmadılar. Allah'ın kendilerine yardım edeceğine inanmanın rahatlığı içinde Tâlut'a bağlı kaldılar ve şöyle dediler:²⁸⁵ *"Nice az sayıdaki askerî birlik, Allah'ın izniyle nice çok sayıdaki birliği yenmiştir. Zira Allah, güçlülere karşı sabredenlerle beraberdir."*²⁸⁶

Tâlut'un mahiyetinde olan İsrailoğulları ordusunun su ile olan imtihanlarında askerler iki kısma ayrılmıştır. Emre itaat edip su içmeyenler ile emre isyan ederek su içenler arasındaki bu durum Kur'ân'ın indiği dönemde Müslümanların savaşta sabır göstermeleri hususunda meydana gelen benzerliğin örneklik teşkil ettiği görülmektedir. Tâlut kıssasının bu pasajında, Kur'ân'da anlatılan kıssaların temel özelliklerinden bir diğerine daha şahit olmaktayız. Kur'ân'ı Kerîm'de geçen kıssalar, geçmiş durumu anlatırken şimdiki zaman ve geleceğe ait olan durumlara da örneklik etmektedir. Ayrıca bu kıssalar ile inananların kalplerindeki imanı kuvvetlendirerek inkâr eden kimselerin de yanlış davranışlarını kınamaktadır.

İsrailoğulları ordusu içerisinde emre itaat edenlerin bu özelliklerini devam ettirdiklerini görmekteyiz. Kur'ân'da geçtiği üzere *"Câlut ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler."*²⁸⁷ Allah'ın emrine su içmemekle boyun eğen savaşçılar, su içmek suretiyle emre karşı gelen savaşçılara Allah'ın izni ve yardımıyla galip gelineceği inancını açıklayarak bir başka itaati daha sergilemişlerdir. Savaşta düşman askerleri ile karşılaştıkları zaman da yine kendi inançlarının gereğini yaparak Allah'a dua etmek şekliyle ondan yardım talep etmişlerdir. İşte kıssada geçen Allah'a itaat ve isyan konusundaki davranışlar, Kur'ân muhatabı olan Müzminler için her biri ayrı değerinde örneklik teşkil eden davranış biçimleri olarak sergilenmektedir.²⁸⁸

²⁸⁵ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 503.

²⁸⁶ Bakara, 2/249

²⁸⁷ Bakara, 2/250

²⁸⁸ Duman, *Kur'an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 34-35

C. DUA

Dua kelimesi, “seslenmek, istemek, çağırarak: yardım talebinde bulunmak”²⁸⁹ anlamındadır. İsim olarak da “Aşağıdan yukarıya, küçükten büyüğe, meydana gelen talep ve niyaz” manasında kullanılmaktadır. Yine Allah’tan talep edilenlerin yazılı veya sözlü olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslamî literatürde “Allah’ın azameti karşısında kulun kendi acziyetini itiraf etmesini, hürmet ve tazim duygularıyla lütuf ve yardımını dilemesini” ifade eder. Duanın asli gayesi kulun “Allah’a durumunu arz etmesi ve O’na niyazda bulunması” olduğuna göre; Dua Allah ile kul arasında bir diyalog anlamı da taşır. İşte bunun da gerçekleşebilmesi için her şeyden önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan ise varlığını benimsemiş olduğu bu yüce kudret karşısında duyduğu sevgi, saygı, hürmet ve ümit hisleri sebebiyle kendisinden daha üstün olanla irtibat ihtiyacını duymuştur. Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telafisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua sınırlı, sonlu ve aciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır.²⁹⁰

İnsan muhtaç bir varlık olarak yaratılmıştır. Çok çeşitli ihtiyaçları ve arzuları vardır. İnsan imtihan dünyasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. İşte bu durumda insanın, yegâne sığınağı olan Rabbine müracaat etmesidir dua. Bu anlamda dua, “kulun Rabbinden inâyet ve yardım talep etmesidir.”²⁹¹

Tâlut ve Câlut kıssasında da Tâlut’un ordusu nehirle imtihana tabî tutulduktan sonra imtihanı başararak Tâlut’tan ayrılmayan askerlerin oluşturduğu küçük ordu, galip geleceklerine inanarak ve Allah’tan yardım dileyerek yoluna devam etti.²⁹²

Savaş alanında Câlut ve eğitimli ordusu ile karşılaştıkları zaman, zafere kavuşacaklarını gösteren şu dualar ile Allah’a yalvardılar: “Sabır, sebat ve yardım.

²⁸⁹ İbn Manzur, *Lisanü ’l-Arab*, “d’av”, md.

²⁹⁰ Osman Cilacı, “Dua”, İstanbul: DİA, 1994, c. IX, s. 529.

²⁹¹ Râzi, *Tefsiri Kebir Meftâihu ’l-Ğayb*, s. 104- 105.

²⁹² Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 504.

Ya Rabbi! Bizim hepimize çok sabırlar ihsân et, özellikle nefislerimize sabır ver ki düşmanlarımıza karşı savaşmak için kendimizde kuvvet bulalım. Bizi harp meydanında sâbit kıl, kalplerimize, savaştan kaçma düşüncesinin gelmesine fırsat verme. Sana inanan ve peygamberlerini yalanlayan Câlut ve ordusuna karşı bize yardım et.”²⁹³ Bu inanmışlar ordusu, yapılan savaşta, Cenabı Hakk’ın yardımıyla, kendilerinden kat kat fazla olan Câlut ordusuna karşı kesin bir zafer kazandı.²⁹⁴

Tâlut ve Câlut kıssasındaki iki ordunun çarpışması esnasında yaşanan hadise ile Hz. Peygamberin Bedir savaşında yaşadıkları benzerlik göstermektedir. Şöyle ki; Allah Resûlü kendi ordusuna bir konuşma irad etti:

-“Ey Müslümanlar! Ben Allah’ın emirlerini bildiriyor, teşvik ettiği şeylere teşvik edip, sizi yasakladığı şeylerden uzak tutmaya çalışıyorum. Şüphe yok ki şanı yüce olan Allah, hak ve gerçek olanı emreder, doğruluğu sever. Hayır sahiplerine sevap verir, onları mükâfatlandırır. Sabredin. Sabrederek zahmet ve zorluklardan kurtulur, gam ve kederlerinizi dağıtırsınız, Allah’ın felahına ulaşırsınız. Bugün burada O’nun görmesini istemediği, utanacağınız şeyleri yapmaktan kaçının. Ben aranızda Allah’ın bir peygamberi olarak O’nun azabından sakınmanızı istiyor, O’nun azabıyla korkutuyorum. Biliniz ki Allah’ın gazabı, sizin birbirlerinize olan öfkenizden daha büyüktür. O hâlde Allah’ın kitabında size emrettiği şeyleri hatırlayın. Allah size zilletten sonra izzet ve şeref verdi. Öyle ise kitabına ve emirlerine sımsıkı sarılın ki Rabbiniz de sizden razı olsun. Bugün burada Allah’ın sizlere rahmet ve affıyla vaad ettiği şeye ulaşmak için çabalayın ve imtihanı kazanın. Bilin ki onun sözü hak ve azabı çetindir. Ben ve sizler Hayy ve Kayyum olan Allah’a bağlıyız. O’na sığındık, O’na tutunduk. O’na güvenip dayandık. Dönüşümüz O’nadır. Allah’ım beni ve bu mümin kullarımı bağışla.”²⁹⁵

Sonra askerlerinin önünde yürüyerek, tespit etmiş olduğu eksikleri giderecek olan taleplerini sıralamaya başladı. Bir ara büyük bir itaat üzere kendisini takip eden ve aynı zamanda vereceği hücum emrini yerine getirmek için sabırsızlanan ordusuna baktı ve:

²⁹³ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, Beyrut: Mektebetül Asriyye, 2008, 1995, c. I, s. 133.

²⁹⁴ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 504.

²⁹⁵ Vakıdî, *Megazî*, c. I, s. 42, 43.

-“Siz bugün, burada Tâlut’un suyu geçen arkadaşları kadarsınız. Tâlut ile beraber nehri ancak müminler geçmişti” dedi.²⁹⁶

Bu hem büyük bir övgü, büyük bir müjde ama aynı zamanda bu bir uyarıydı. Övgü yönüyle; Bedir’deki müminleri, Tâlut’un komutasında Müşrik Câlut’un ordusuna karşı savaşa çıkan ve bu sırada gerçekleşen imtihanları başaran müminlere benzetiyordu. Müjde yönüyle de; Tâlut’un az sayıdaki mümin askerleri kendilerine göre çok kalabalık bir müşrik ordusuna karşı giriştikleri savaşta Allah’ın yardımıyla zafere ulaşmışlardı. O hâlde Bedir’deki müminler de zafere ulaşacaklardı. Bir uyarıydı; Tâlut’un az sayıdaki mümin askerleri itaat, sabır gibi şartlara uyararak ve Allah’a sığınarak zafere ulaşmışlardı. O hâlde Bedir’deki müminler de savaşı kazanmanın şartlarından olduğu üzere, verilen emirlere itaat, zorluklara sabretmek gibi şartları yerine getirmeliydiler.²⁹⁷

Resûlullah sürekli dua ediyor ve dualarında sık sık “Allah’ım! Eğer şu bir avuç Müslüman helak olursa, sana yeryüzünde ibâdet edecek kimse kalmayacak. Sen onları galip kıl” diyordu.²⁹⁸

İsrailoğulları da küfrü temsil eden Câlut’un ordusu karşısında Allah’tan sabır istemiş, hatta öyle ki ‘Efriğ’ ifadesinden anlaşıldığı üzere yağmurun sağanak sağanak yağması gibi bir yakarıшта bulunmuşlar, ayaklarının sabit kalması ve kâfir topluluğa karşı yardım dilemişlerdir.²⁹⁹

D. ÜMİT, KORKU VE BAŞARI

Kur’ân kıssaları, peygamberi ve inananları teselli etmekte ve sebat vermektedir. İnsanları hakka davet etmek meşakkatli bir yoldur. Bu davete onların verdiği olumsuz karşılık davet sahibini ümitsizliğe sürükleyebilir. Bu nedenle teselli amaçlı olarak kıssalar sunulmuştur.³⁰⁰ Kur’ân’da “*Biliyoruz ki onların söyledikleri seni üzüyor. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler Allah’ın âyetlerini*

²⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, c. V, s. 355.

²⁹⁷ Celaleddin Vatandaş, *Hız. Muhammed’in Hayatı ve İslam Daveti Medine Dönemi*, İstanbul: Pınar Yay., 2007, s. 108.

²⁹⁸ İbn Sa’d, *et Tabakâtü'l-Kübrâ*, c. III, s. 601; Taberî, *Tarihu'r-Rusül vel-Mülük*, c. II, s. 280.

²⁹⁹ Bakara, 2/ 250

³⁰⁰ Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, s. 73.

inkâr ediyorlar. Andolsun senden önce de peygamberler yalanlanmıştı. Fakat onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler. Sonunda yardımımız onlara yetti. Allah'ın yasalarını değiştirecek kimse yoktur. Sana elçilerden haberler gelmiştir.”³⁰¹ buyrulmaktadır.

İnsanın ruhsal özelliklerinden olan ümit ve korku, kıssalarda da yer almaktadır.³⁰² İşte ilâhî mesaja bu yönüyle kayıtsız kalanlar korku, duyarlı davranışlar sergileyenler için ise ümit söz konusudur.

İnsanı Allah'a yaklaştırıp cennet isteği ile yoğunlaştıran ümit ile Allah'a saygısızlık etmek ve azaptan çekinmek anlamına gelen korkunun da ibâdette önemli bir yeri vardır. Çünkü ümide dayanmayan bir ibâdet eyleminde yeterince arzu ve istek olmaz. Korkunun hiç yer almadığı bir ortamda da insan, olabildiğince ümitle yoğunlaşacağı için yine ibâdetten beklenen fonksiyon elde edilemez. Kur'ân'ın bu noktada bize gösterdiği yol, “beyne'l-havf ve'r-recâ” (korku ile ümit arası) diye formüle edilen prensipte gizlidir. Bu prensibin Kur'ân'î dayanakları şu âyetlerdir.

*“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”*³⁰³

*“O gün kim azaptan kurtarılsa, gerçekten Allah ona rahmetini bağışlamıştır. İşte apaçık kurtuluş budur.”*³⁰⁴

*“(Resûlüm) Kullarıma, benim çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da (onlara) bildir.”*³⁰⁵

Görüldüğü gibi bu âyetlerde yer alan rahmet ümidin, azap da korkunun kaynağıdır. Ümidin ve korkunun temelinde de sevgi vardır. Ancak Allah sevgisi ve ümidi ile O'na karşı duyulan korku duygusu, diğer varlıklara karşı hissedilen sevgi

³⁰¹ En'âm, 6/33-34

³⁰² Nurettin Turgay, “Kur'an Kıssaları”, *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 4, 2000, c. II, s. 70.

³⁰³ Zümer, 39/53

³⁰⁴ En'âm, 6/16

³⁰⁵ Hicr, 15/49-50

ve korkudan çok farklıdır. Çünkü herhangi bir varlığı sevmek, ona karşı ümit beslemek ondan korkmayı, korkmak da onu sevmeyi ve ümitlenmeyi gerektirmez. Hâlbuki Allah'a yönelik sevgi ve korku bir arada bulunmaktadır.³⁰⁶ Gazzalî de "herkes korktuğundan kaçır, yalnız Allah'tan korkan O'na yaklaşır"³⁰⁷ der. Çünkü Allah'a karşı duyulan bu korku zarar görmeye yönelik bir korku değildir.³⁰⁸ Belki bu korku, sevgiliye kavuşma arzusu içerisinde bulunan birisinin, söz konusu arzusunun gerçekleşmeyeceği ya da sevgilisine kavuşmuş birinin onu kaybetme endişesiyle duyduğu korkuya benzemektedir.³⁰⁹ Demek ki Allah'a karşı duyulan korku ve sevginin beslediği ümit, sonucu itibariyle esasen aynı şeydir ve bu da, ibâdet için vazgeçilmez bir unsur niteliği taşımaktadır.³¹⁰

Tâlut ve Câlut hadisesinde ise konumuzla ilgili olan bölümde şu bilgiler yer almaktadır:

Kenan kavimlerinden olan Filistî kavmi çok güçlü bir düşmandı. Câlut (Golyat) adında son derece güçlü ve aynı zamanda iri cüsseli komutanları vardı. İsrailoğulları düşman ile karşılaşınca daha önceki gibi yine gevşeme ve cayma belirtileri meydana geldi. Fakat onların içinde iman ve cesaret bakımından çok güçlü savaşçılar da vardı. Ama sayıları pek azdı. Bu insanlar iki yöntemle ordunun moralini yükseltmeye çalıştılar.

a) Allah'ın yolunda cihad edenlerin Allah'ın nusretine layık bir hale gelecekleri ve Yüce Allah'tan yardım talep etmeleri gerektiği salık verilir.

b) Aynı zamanda onlar savaş tarihinden de istifade ettiler; başarının her zaman sayı bakımından üstün olanlar için değil, maddî ve manevî yönden yeterliliğe sahip kimseler içindir.³¹¹

Hız. Peygamberi ve tüm Müminleri teselli etmek, sıkıntılara karşı dayanma gücünü arttırmaktır. Kıssalar anlatılırken, sıkıntıya maruz kalanların sadece kendileri değil onlardan önce yaşayan birçok peygamber ve müminin aynı sıkıntılara göğüs

³⁰⁶ Hâbil Şentürk, "İbâdetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu", *Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, İzmir: 4, 1985, s. 224.

³⁰⁷ İmam Gazzâlî, *İhyâu Uulûmi'd-Dîn*, thk. Seyyid İbrahim, Kahire: 1414/1994, c. IV, s. 241.

³⁰⁸ Ertuğrul İsmail Fenni, *Hakikat Nurları*, İstanbul: Sebil Yay., 1975, s. 35.

³⁰⁹ Zekeriyâ Pak, *Kur'an'da Kulluk*, İstanbul: Kayıhan Yay., 1999, s. 169.

³¹⁰ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Temel Konuları*, İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak.Yay., 2003, s. 222-224.

³¹¹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 390.

gerdiği hatırlatılır. Ayrıca Kur’ân kıssalarında samimi iman edip gereğini yerine getirenleri Allah’ın mutlaka başarıya ulaştıracağı mesajı açıkça verilir.³¹²

Hz. Peygamberin yaşamış olduğu Hendek Savaşı öncesi hendek kazılırken kayanın kırılması esnasında Hz. Peygamberin söylediklerinde ümidin var olduğu Allah’a dayanmanın önemini göstermektedir. Şöyle ki; Münafıklar, kişiliklerinin gereğine göre davranmaktan hendek kazımı sırasında geri kalmadılar. İşten kaytarmakla kalmayıp, kazı işleri sırasında yaşanan olayı dillerine dolayarak, gizli düşmanlıklarının gereğini yerine getirdiler. Yaşanan olayı, Resûlullahla ve Resûlüllaha inanıp güvendikleri için Müslümanlarla alay etmenin malzemesi olarak kullandılar. Alaylarına konu olan şey şu idi: Gruplardan birisi kazı işi sırasında büyük bir kayaya rastladı. Ne kadar uğraşılsa kayayı bir türlü parçalayamadılar. Hendeğin yönünde küçük bir değişiklik yapmanın uygun olacağını düşündüler. Grubun üyelerinden Selman-ı Farisi Resûlullahın yanına gelerek kazma ve küreklerinin kırıldığını, fakat buna rağmen kayayı kıramadıklarını, izni olursa hendeğin güzergâhında değişiklik yapmayı düşündüklerini bildirdi.

-“Şu kayayı bir de ben göreyim” diyen Resûlullah, kayanın bulunduğu yere gitti ve hendeğe girerek kendisine bir balyoz verilmesini istedi. Balyozu alınca;

-“Bismillah” deyip oldukça sert bir şekilde kayaya vurdu. Kayadan bir parça koptu. Resûlullah:

-“Allahu Ekber! Bana Şam’ın anahtarları verildi. Buradan Şam’ın kızıl köşklerini görüyorum” dedi. Balyozu ikinci kez vurup kayadan bir parça daha kopardı ve bu sefer de;

-“Allahu Ekber! Bana Fars’ın anahtarları verildi. Buradan Medain’i ve onun beyaz köşklerini görüyorum” dedi. Balyozu üçüncü kez vurdu ve kayadan bir parça daha koptu. Bu sefer de;

-“Allahu Ekber! Bana Yemen’in anahtarları verildi. Buradan San’a’nın kapılarını görüyorum” dedi. Sonunda kayayı tamamen parçaladı ve Resûlullah hendekten çıkarken;

-“Ey Müslümanlar! Sevinin! Sizler yardım ve zafere sahip olacaksınız!” dedi.³¹³ Müslümanlar sevindiler. Çalışma şevkleri bir kat daha arttı. Bütün yorgunluklarına

---

³¹² Osman Arpaçukuru, “Kur’ân Kıssaları Ne Anlatıyor?“, *Kurani Hayat Dergisi*, İstanbul: 2, 2010, s. 58-59.

rağmen daha büyük bir gayretle işlerine döndüler. Ancak, Resûlullahın kayayı parçalarken ve hendekten çıkarken söylediği sözler Münafıklar için dedikodularında kullanacakları bir malzeme oldu. Kendi aralarındaki konuşmalarında veya fırsatını buldukça Müslümanlara;

-“Canımızı kurtarmak için hendekler kazıyoruz. O ise bize Fars’ı, Rum’u vaad ediyor, bugün tuvalet ihtiyacımızı karşılamak için giderken dahi sağ dönüp dönmeyeceğimizi bilmiyoruz. Korku her yanımızı sarmış. O ise ancak vaatlerde bulunuyor veya Muhammed herkesi aldatıyor, bütün vaatleri sadece yalan” demeye başladılar. Bazı Müslümanlar da bu dedikodulardan etkilenmeye başladılar. Ama çoğunun bu dedikodudan haberi yoktu. Vahyolunan bir âyet bu dedikoduyu açığa çıkarıp, hem Müslümanları uyardı ve hem de Münafıkların içyüzünü bir kez daha ortaya çıkardı:

“O zaman, Münafıklar ile kalplerinde hastalık bulunanlar: Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar!” diyorlardı.³¹⁴

Münafıklar bilmiyorlardı ki Resûlullahın söyledikleri kendi aklının ürettiği şeyler veya sırf çalışanların şevkini artırmak için söylenmiş sözler değildi. O, o an için imkânsız görünen bir ilâhî müjdeye aracı olmuş ve onu seslendirmişti. Dediği gibi de oldu. Hatta o kazı işinde çalışanlardan birçoğu bu en zor zamanlarında kendilerine verilen müjdenin gerçekleştiğini bizzat gördüler. Selman-ı Farisî bunlardan birisiydi. O demiştir ki;

-“Vallahi ben Resûlullahın söylediklerinin tamamen gerçekleştiğini yaşayarak gördüm”³¹⁵ dedi.

İsrailoğullarının düşman ile karşılaşma esnasında her ne kadar nehir imtihanını geçen kişilerden oluşsa da korkuya kapılanlar olduğu görülmektedir. Bu imanı noktada insanların sınıflara ayrıldığını göstermektedir. Ancak gerçek manada teslimiyet gösterenler ümitle zaferin kendilerine verileceğine inanmaktadır. Çünkü Kur’ân’da *“Nice az sayıdaki askerî birlik, Allah’ın izniyle nice çok sayıdaki birliği yenmiştir. Zira Allah, güçlülere karşı sabredenlerle beraberdir.”* buyrulmaktadır.

---

³¹³ İbnu Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 303; Ibn Sâ’d, *et Tabakâtü’l-Kübrâ*, c. III, s. 83-84; Taberî, *Tarihu’r-Rusûl vel-Mülûk*, c. I, s. 45-46.

³¹⁴ Ahzap, 33/12

³¹⁵ Vakıdî, *Megazî*, c. II, s. 450

E. DÜNYAYA BAĞLILIK

Kur'ân, insanın dünyadan nasibini alması konusunda uyarırken, diğer yandan onun mala-mülke karşı bir zaafının da bulunduğuna işaret ederek dünya ve âhiret terazisindeki dengeyi, dünya hayatına dalmak suretiyle bozduğunda, âhiretteki azabı satın almış olacağını vurgulamış ve böylece insanı uyarmıştır.³¹⁶ Günlük hayatın içinde mal sevgisinin insanı ne kadar kötü durumlara sürüklediği bilinen bir gerçektir.³¹⁷ Yüce Allah insanın bu yönünü: “Gerçekten insan mala pek düşkündür”³¹⁸ buyurmak suretiyle eleştirmektedir.

Tâlut ve Câlut hadisesindeki dünyaya bağlılık konusunu anlayabilmek için öncelikle o dönemde yaşanan olayların ve yönetim sisteminin bilinmesi gerekir.

Hız. Musa'nın ardından yerini alan Yuşa, İsrailoğullarını Filistin'e sokmayı başarmış ve yönetim biçimini değiştirerek ülkeyi şehirlere bölmüş ve her bir şehre de vali yani yönetici göndermişti. Bu yönetim biçiminde peygamberin dışında başka bir yönetici de yoktu. İşte bu yapı tam 356 sene sürdü³¹⁹ Ahdi-i Atik İsrailoğullarının o günkü vaziyetlerini şöyle belirtmektedir: “O sırada İsrail'de kral yoktu...”³²⁰ “İsrail'in kralsız olduğu o dönemde...”³²¹ “O dönemde İsrail'de kral yoktu. Herkes dilediğini yapıyordu...”³²²

Peygamberlerin gönderilmediği dönemlerde İsrailoğullarının tevhid inancından uzaklaşmaları dünyevi ve shevi arzulara kapılarak dünya için iç çekişmelere dalmış, sürekli savaş durumunda oldukları Kenanlılar karşısında değerlerinden uzaklaşarak, savaşmayarak boyun eğmeleri İsrailoğullarının çöküşünü daha da hızlandırmıştır. Samuel Peygamber zamanında İsrailoğulları tevhide davet edildiği şirkten uzaklaşmaları bildirildiği halde kavmi peygambere itaat etmemekte ve yanlışlıklarında direnmekteydiler. Aynı Hız. Musa ile Hız. Harun'un kavmindeki

³¹⁶ Bakara, 2/86; Âl-i İmrân, 3/10, 116; Nisâ, 4/10

³¹⁷ Şevki Saka, *Yabancılaşma Karşısında Kur'ân*, Ankara: Fecir Yay., 1997, s.119.

³¹⁸ Âdiyât, 100/8

³¹⁹ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 386.

³²⁰ Hakimler, 18/1

³²¹ Hakimler, 19/1

³²² Hakimler, 21/25

gibi.³²³ “*Ey Musa! Onlar orada buldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız*” dediler.”³²⁴

İsrailoğullarının ilk hükümdar istemelerinin arkasında da dünyaya olan bağlılıkları söz konusudur. Zira onların bu bağlılıklarına dair Kur’ân’ı Kerîm’de şu ifade yer almaktadır. “*Musa’dan sonra İsrailoğulları’nın ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım. demişlerdi. Ya savaş size farz kılındığında gitmeyecek olursanız? demişti. Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımızı göre niye Allah yolunda savaşmayalım? demişlerdi. Ama savaş onlara farz kılınca, az bir kısmı müstesna yüz çevirdiler.*”³²⁵

İmam Kuşeyrî; bu noktada demiş ki: “fakat iyi niyetlerine mal ve evlat endişesini karıştırarak hareket etmiş ve sırf Allah yolunda tam bir samimiyetle ilâhî emre boyun eğmeyip, yiğitlik göstererek harbe coşturmak için ayaklanmış bulduklarından, maksatları tamam olmamış ve çoğunlukla rahata alışmış kimselerin âdeti olduğu üzere başlangıçta intikam duygusuyla yiğitlik göstermişler ve sonra iş sıkıya gelince davranışları sözlerine uymamıştır.”³²⁶

F. EHLİYET VE LİYÂKAT

Toplumların istenilen manada yapılandırılması ve yönlendirilmesi çaba gerektiren bir durumdur. Peygamberler bile inşa etmiş oldukları toplumlarda engellerle karşılaşmışlardır. Ancak olumlu manada gelişmenin olabilmesi için ehliyet ve liyâkat önem arz etmektedir.

Tâlut ve Câlut kıssasının ilgili bölümünde de Samuel Peygamber, kavminin ileri gelenlerine, Allah’ın onların Kral isteğini kabul ederek başlarına Tâlut isimli şahsı hükümdar tayin ettiğini bildirmişti. Bu şahıslar, Allah’ın kendileri için yapmış olduğu tayini reddederek, soylu bir aileye mensup olmadığı bahanesiyle Bünyamin

³²³ Duman, *Kur’an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 21-22.

³²⁴ Maide, 5/24

³²⁵ Bakara, 2/246

³²⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. II, s. 139-140.

oğullarından olan Tâlut'un hükümdarlığına itiraz ettiler. Onlara göre hükümdarlık hakkı, bu şahıs gibi halk tabakasından sıradan bir insana ait olamazdı. Bu makam, ancak içlerinden soylu ve zengin birine yakışırdı.³²⁷

Yükselen itirazlar üzerine Samuel Peygamber, İsrailoğullarının Tâlut'u hükümdar kabul etmemek için öne sürdüğü iddiaları şu dört delille reddetmiştir. Birincisi, bu seçim Allah'ın takdîridir. Nitekim Allah sizin için en hayırlı olanı seçmiştir. İkincisi, hükümdarlıkta iki şey lazımdır. Birisi millet memleket işlerini yönetmek için ilim, diğeri de güçlü ve cesur olmak. Tâlut'ta bu iki sıfat da, yerine önerilen kişilerden daha ziyade mevcuttur. Üçüncüsü, mülk Allah'ın olduğuna ve onu dilediğine verdiği göre kimsenin itiraz hakkı yoktur. Dördüncüsü de Allah fazlu kereminden fakiri zengin edip ihtiyaçtan kurtarır, kâmil bir ilme sahip olduğundan hükümdarlığa kimin layık olduğunu sizden daha iyi bilir.³²⁸

Allah, Tâlut'a fizik ve ilim bakımından üstünlük vermişti. Son derece güçlü aynı zamanda iri cüsseli ve fiziki yapısı düzgün, aynı zamanda kendisine dinî, siyâsî ve askerî ilimlerde üstün bir özellik vermişti. Ayrıca şefkat, merhamet sahibi olup yoksulların dertleriyle dertlenir, sıkıntılarını gidermeye çalışırdı. Komutanlık ve amirlik için bunlar önemlidir.³²⁹

Kur'ân'ı Kerîm'de de şu şekilde ifade edilmektedir: *“Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut'u size hükümdar olarak gönderdi. dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâyük olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir. dedi.”*³³⁰

Kur'ân'ı Kerîm, o günün İsrailoğullarının Kral Tâlut'un krallığına muhalefet etme sebebini bildirmemektedir. Fakat bu konuda çok önemli olan bir hususa değinmek gerekir. Şöyle ki “Tevrat, Saul'ün fiziki yönü ve etnik durumu hakkında

³²⁷ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 501.

³²⁸ Kâdı Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003, c. I, s. 130-131.

³²⁹ Turgay, “Tâlut”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000, c. V, s. 383.

³³⁰ Bakara, 2/247

bilgi verirken, Kur'ân O'nun daha farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. “...*ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir.*” Kur'ân beden olarak Tevrat'ın verilerini tasdik ederken; Tevrat'ın üstünde durmadığı önemli bir hususa dikkat çekmektedir. “...*ilimde...*” Yani Kur'ân, Tâlut'un kral seçilirken muhataplarının dikkat etmesini istediği çok önemli bir ayrıntı vermektedir. O da görev verilen kişinin ehil yani “ilim” sahibi olma yönünü öne çıkarmaktadır. Oysa Tevrat, fiziksel yapısını ve etnisite gibi ayrıntılar vermektedir. Bu da Kur'ân ve Tevrat arasındaki genel ayrımın karakterini göstermektedir. Tevrat'ta bahsedilen bu durum İsrailoğulları etnik ayrımcılığı yaparken aynı zamanda İsrailoğulları içinde ikinci bir etnik ayrımcılığı körüklemektedir. Zira Tevrat'ta “Ben İsrail oymaklarının en küçüğü olan Benyamin oymağından değil miyim? Ait olduğum boy da Benyamin oymağının bütün boylarının en küçüğü değil mi? Bana neden böyle şeyler söylüyorsun?” Tâlut'un, Samuel Peygambere bu serzenişinden anlaşılmaktadır. Bu da Tevrat'ın Tâlut'un ağzından kendi bakış açısını vermektedir. Görevde etnik aidiyet ön plana alınmakta ehliyet ise geride kalmaktadır veya böyle yansıtmaktadır. Tıpkı Hz. Muhammed (s.a.v.) sonrası Müslümanlar arasındaki Hilafetin Kureyşiliği meselesindeki ayrımcılık gibi.³³¹ Hz. Peygamber dönemi sonrası bile Tâlut kıssasının iyi anlaşılmasının en iyi göstergesi herhalde peygamber sonrası Hilafet makamında ehliyet ve liyakat aranmayıp; nesebe önem verilmesidir.”

Bu hadisede önemli bir konuya daha değinmek gerekir. Tâlut ve Câlut kıssasının İsrâiliyyât ile bağlantısına gelince meselenin Tevrat kaynağında ayrıntılı bir anlatım tarzına sahip olduğu görülmektedir.³³² Kur'ân, kıssa ile ilgili ders alınacak hususlardan bahseder ve gereksiz ayrıntılara girmez. Tevrat'taki anlatıma dikkat edilirse, Tâlut'un fiziksel yönden farklılığını, gücünü ön plana çıkarmaktadır. Hâlbuki bu bedensel gücün işe yarayacağı bir yer ve zamanda ise vazifeyi Hz. Dâvud'a vermektedir. Tâlut ordusu karşısına çıkan Müşrik Câlut'un (Golyat) azametine rağmen fiziksel olarak üstün özelliği ile nitelenen Saul onunla savaşa çıkmaz yerine güçsüz bir savaşçı olarak gördükleri Hz. Dâvud çıkarılır. “Benyaminli Kiş sözü geçen biriydi. Saul (Tâlut) adında genç, yakışıklı bir oğlu vardı. İsrail halkı arasında ondan daha yakışıklısı yoktu. Boyu herkesten bir baş daha

³³¹ Mehmet Said Hatiboğlu, Müslüman Kültürü Üzerine, Ankara: Kitâbiyât, 2004, s. 29.

³³² I.Samuel, 10/17

uzundu.” “Filist ordugâhından Gatlı Golyat (Câlut) adında usta bir dövüşçü ortaya çıktı. Boyu altı arşın bir karıştı”³³³ “(Tâlut) Saul, Öyleyse git, RAB seninle birlikte olsun. dedi. Sonra kendi giysilerini Dâvud’a verdi; başına tunç miğfer taktı, ona bir zırh giydirdi. Dâvud giysilerinin üzerine kılıcını kuşanıp yürümeye çalıştı. Çünkü bu giysilere alışık değildi. Saul’a, Bunlarla yürüyemiyorum. dedi, Çünkü alışık değilim. Sonra giysileri üzerinden çıkardı.”³³⁴

Bu demektir ki, Tevrat’ın Tâlut’un seçimi ile ilgili ön plana çıkardığı hususlar Kur’ân’da serdedilen “ehliyet ve liyâkate” nazaran önemsiz ayrıntılar olarak kalmıştır.³³⁵

Toplumu sevk ve idare ederken lider vasfını üzerinde bulunduran kişinin bazı temel özelliklere sahip olması gerekmektedir. Konumuzla alakalı olan hususlardan âyette ifade edildiği gibi bazı maddelere değinmek suretiyle izah etmeye çalışalım.

1. Bilgi

İslam dininin ilk emrinin “Oku”³³⁶ olması ilme, bilgiye verilen değeri göstermekte ve bu konuda rivâyet edilen pek çok âyet ve hadis, her Müslümanın ilim sahibi olmak konusunda sorumlu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. “Âlimler nebîlerin varisidir.”³³⁷ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri öğüt alırlar”³³⁸ ifadelerinden ilim sahibi olmanın gerekliliğini anlamış olmaktadır.

Tâlut’a ilmin yanı sıra başta hükümdarlık olmak üzere pek çok nimetler verilmiştir. Fakat söz konusu âyette krallık, mal-mülk ve fiziksel güç ile ilmin zikredilmiş olması, ilmin önemine yapılmış bir vurgu olsa gerektir.

---

³³³ I.Samuel, 17/4

³³⁴ I.Samuel, 17/37-39

³³⁵ Duman, *Kur’an Perspektifinde Üç Kral İki Peygamber*, s. 24-25.

³³⁶ Alak, 96/1

³³⁷ Ebû Dâvûd, “İlim” 1; Tirmizi, “İlim” 19; Ayrıca bk. Buhâri, “İlim” 10; İbni Mâce, “Mukaddime”,

17

³³⁸ Zümer, 39/9

Kur'ân İsrailoğullarının Tâlut'un kral seçilmesine karşı çıkanların sebebini vermemektedir. Fakat burada çok daha farklı olan başka bir meseleye bakalım. Tevrat, Saul'un şekli, şemali, aidiyeti ile ilgili bilgi sunarken, Kur'ân ise O'nun bir başka yönüne dikkatleri çekmekte. "...ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir."³³⁹ Kur'ân fiziki olarak Tevrat'ın verilerini tasdik ederken; Tevrat'ın çok önem vermediği önemli bir hususa dikkat çekmektedir. "...ilimde..."³⁴⁰ Yani Kur'ân Tâlut'un kral olarak tayin edilirken daha çok seçilecek olan şahsın şu özelliğine dikkat çekmektedir. Görev verilenin ehil yani "ilim" sahibi olma özelliğini öne çıkarmaktadır. Hâlbuki Tevrat, fiziki ve irki aidiyete değer vermektedir. Bu yönüyle Kur'ân ve Tevrat arasındaki farkı göstermektedir.³⁴¹

2. Fiziki Yapı

Toplum kendisine lider olacak insanın fiziksel özelliğinin de başkalarına nazaran daha güçlü ve gösterişli olmasını ister. Çünkü o kendi şahsında bütün toplumu temsil etmektedir. Tarih boyunca gerek peygamberlere ve önde gelen hükümdarlara bakıldığında fiziksel olarak farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Tâlut ve Câlut hadisesinde de iki komutanın güçlü kuvvetli oldukları ifade edilmektedir. "*Şüphesiz Allah, onu (Tâlut'u) sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı. Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*"³⁴²

Tevrat daha çok fiziksel ve etnik aidiyet olan detaylar vermektedir. İşte bu Kur'ân ile Tevrat arasındaki farkın temel esasını göstermektedir. Tevrat İsrailoğullarına ait etnik ırkçılığı yaparken aynı zamanda İsrailoğullarının içinde var olan ikinci bir etnik ayrımcılığı da körüklemektedir. "Ben İsrail oymaklarının en küçüğü olan Benyamin oymağından değil miyim? Ait olduğum boy da Benyamin oymağının bütün boylarının en küçüğü değil mi? Bana neden böyle şeyler söylüyorsun?" Tâlut'un, Samuel Peygambere bu serzenişinden anlaşılmaktadır ki, Tevrat; Tâlut'un ağzından kendi bakış açısını da vermektedir. Görevde ehliyet değil

³³⁹ Bakara, 2/247

³⁴⁰ Bakara, 2/247

³⁴¹ Duman, *Kur'ân Perspektifinde üç kral İki Peygamber*, s. 23.

³⁴² Bakara, 2/247

etnik aidiyet aramaktadır ya da böyle yansıtmaktadır. Daha önce geçtiği üzere tıpkı Hz. Muhammed (s.a.v.) sonrası Müslümanlar arasındaki ayrımcılık gibi. Hilafetin kureyşliliği meselesi gibi! Hz. Peygamber dönemi akabinde bile Tâlut kıssasının iyi tefsir edilemediğinin en iyi göstergesi herhalde peygamber sonrası Hilafet makamında ehliyet ve liyakat aranmayıp; soya sopa önem verilmesi gibi!³⁴³

Tâlut kıssasında İsrailoğullarının Tâlut'un kral olarak tayin edilmesine olan itirazları anlatılarak gerek Tâlut'un gerekse Hz. Muhammed'in seçilmesine olan muhalefetler tüm zamanlarda geçerli olması gereken liyakat ve ehil olma değil de maddiyat, nesep ve birtakım dünyevi ölçülere dayanarak yapılan itirazlar ve bu itirazların Allah nezdindeki geçersizliği gündeme getirilmektedir. Tâlut'un seçilmesinde verilen temel kıstas aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.v.)'ye risalet görevinin verilmesi hususunda itirazlar getiren Mekkeli Müşriklere ve zımnen Medineli Yahudilere bir cevaptır. Aynı zamanda bu durum Kur'ân kıssalarının yaşama nasıl örneklik teşkil ettiğini de göstermektedir.³⁴⁴

G. İMTİHAN

Tâlut ve Câlut kıssasında, Tâlut'un İsrailoğullarına kral tayin edilmesi ile birlikte İsrailoğulları derlenip toparlanarak kendilerine karşı savaştan Müşrik "Kenan" kavimlerine karşı büyük bir güç oluşturdu. İsrailoğulları Tâlut'un kral seçilmesi ile birlikte sahip oldukları bu yeni eskiye oranla daha bir üst olan konumda Yüce Allah'a karşı olan tutum ve davranışlarında denemeleri gündeme gelmiş ve Tâlut komutasındaki İsrailoğullarının Müşrikler ile savaşmaya giderlerken başlarından geçen bir vaka anlatılmaktadır.

Bu olay Kur'ân'ı Kerîm'de şöyle açıklanmıştır: *"Tâlut askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut'a ve askerlerine karşı koyacak hiç*

³⁴³ I.Samuel, 17/37-39

³⁴⁴ Duman, *Kur'ân Perspektifinde üç kral İki Peygamber*, s. 24-25.

gücümüz yoktur, dediler. Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.”³⁴⁵

Tâlut'un komutasındaki İsrailoğulları ordusunun sınıdığı ırmak,³⁴⁶ İslamî kaynaklarda ve Tevrat'ta çeşitli isimler ile anılmış olsa da bunun çok da önemi olmadığı âşikârdır. Zira olayda aslolan, nehirden su içilmemesi ya da dayanamayacak kadar gücü olmayanların elleriyle bir avuç müstesna içilmesi şartı vardır. Yüce Allah'ın bu kesin emri olmasına rağmen çok sayıda askerinin buna uymadığı anlaşılmaktadır.³⁴⁷

İsrailoğullarından Allah'ın emrine uymayarak su içenler, vicdan muhasebesinde isyan derecelerini daha da ileri götürdükleri anlaşılmaktadır. Akli ve vicdani olarak zaten mağlup olacaklarına inanan bu grup Câlut ordusunu da gözlerinde büyütürken geri dönme yönünde; Allah'a itaat edip su içmeyen Müminler ise imanların gereği olarak Allah'a tam bir teslimiyetle ittiba ettiklerini şöyle belirtmektedirler: *“Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.”*³⁴⁸

Kıssanın bu kısmında ise, Kur'ân kıssalarının temel özelliklerinden bir tanesine daha şahit olmaktayız. Bu özellik ise, maziyi anlatırken şimdiki ve gelecekteki durumlara ışık tutmaktadır. Anlatılan bu kıssa aynı zamanda Müminlerin gönüllerini kuvvetlendirirken, inkâr edenlerin olumsuz davranışlarını yermektedir. Tâlut'un ordusunda bulunan askerlerin nehirden su içmeme emrine bağlı kalanlar ile su içerek emre karşı gelenlerin içinde buldukları bu hal Hz. Muhammed (s.a.v.)'ye risalet görevinin verildiği esnada inkârcılar ve Münafıklar ile yapılan savaşlarda Müminlere sabır ve sebat konusunda örnek olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir.

---

³⁴⁵ Bakara, 2/249

³⁴⁶ İbni Kesîr, *Muhtasar Kur'ân-ı Kerîm tefsiri*, İstanbul: 1990, c. I, s. 209.

³⁴⁷ Duman, *Kur'ân Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 33.

³⁴⁸ Bakara, 2/249

İsrailoğulları ordusundan emre itaat edenlerin bu itaatkâr davranışlarını sürdürdükleri görülmektedir. Kur'ân'da “*Câlut ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler.*”³⁴⁹ buyrulmaktadır.

Tâlut ve ordusunun imtihan edilmesinin Tevrat versiyonu şöyledir: “Kur'ân'ı Kerîm'de açıklanan Tâlut'un ordusunun sınanması kıssası Tevrat'ta iki farklı biçimde ifade edilmektedir. Savaşın sonunda yorgun düşen ordunun, akan baldan yemenin yasaklandığı ve bu yasağa itiraz eden Tâlut'un oğlunun anlatıldığı birinci kısma Kur'ân'ı Kerîm'de anlatılan Tâlut kıssası ile aynı içerikte olmadığı âşikârdır. “Böylece RAB İsrail'i o gün zafere ulaştırdı. Savaş Beyt-Aven'in ötesine dek yayıldı. O gün İsraililer bitkindi. Çünkü Saul (Tâlut):

-“Ben düşmanlarımdan öç alıncaya kadar, akşama dek kim yemek yerse lanetli olsun!” diye halka ant içirmişti. Bu yüzden de kimse bir şey yememişti. Derken, her yanı bal dolu bir ormana vardılar. Askerler ormana girince toprakta akan balları gördüler. Ne var ki, içtikleri anttan korktukları için hiçbiri bala dokunmadı. Yonatan babasının halka ant içirdiğini duymamıştı. Elindeki değneği uzatıp ucunu bal gümecine batırdı. Biraz bal tadar tatmaz gözleri parladı. Bunun üzerine oradakilerden biri, Yonatan'a;

-“Baban askerlere, “Bugün kim yemek yerse lanetli olsun, diye ant içirdi” dedi. “Askerlerin bitkin düşmesi de bundan.” Yonatan:

-“Babam halka sıkıntı verdi” diye yanıtladı, Bakın, bu baldan biraz tadınca gözlerim nasıl da parladı!”³⁵⁰

İsrailoğullarının su içmeme ile denenmesi ve yine bal yeme yasağı kronolojik olarak iki ayrı zaman diliminde vuku bulmuştur. Ancak su içmeme ile denenme Tevrat'ta zikredilmekte, bal yeme yasağı ise “Hâkimler” kitabında yer almaktadır. Oysa Tevrat'ın “Hâkimler” kitabı Tâlut öncesi İsrailoğulları dönemini anlatan bir kitaptır. Tâlut'un seçilmesi ise bu dönemden sonra gerçekleşmiş ve ırmaktan su

---

³⁴⁹ Bakara, 2/250

³⁵⁰ I.Samuel, 14/23-29

içmeme sınavı Tâlut zamanında olmuştur. Dolayısı ile bal yememe yasağı ile bu dönemin ilgisi bulunmamaktadır.³⁵¹

Bu durumu yorumlayan bazı kaynaklar, Tevrat'taki Tâlut kıssasında "...su imtihanına temas etmemiş bunun yerine Tâlut'un, "Düşmandan intikam alıncaya kadar bugün ekmek yiyen mel'undur" sözünü anlatmıştır.³⁵² Fakat Hakimler kitabında bir başka savaşta su ile imtihan da³⁵³ geçmektedir. Ve öyle anlaşılıyor ki bu su ile olan imtihanı birkaç defa tekrarlanmış, Tevrat ise bunlardan sadece birkaç tanesini zikretmiştir"³⁵⁴ demektedirler.

"Yerubbaal (yani Gidyon) ve onun ile beraber olan halk erken bir vakitte kalkıp hep beraber Harot Pınarı'nın yanı başında bir ordugâh kurdular. Midyan halkının ordugâhları ise onların hemen kuzey yönünde ve More Tepesi'nin yanında bulunan vadideydi. RAB ise Gidyon'a şöyle dedi: "Senin ile beraber fazla adam var; Midyan'ı onlara teslim etmem. Aksi halde İsraililer, 'Bizler kendi gücümüz ile kurtulduk' diyerek bana karşı övünebilirler. Sen şimdi halkına dön ve de ki: 'Korkudan tirtir titreyen dönüp, Gilat Dağı'ndan geri dönsün.'" O'nun bu sözlerinden sonra halkından olanların yirmi iki bin tanesi geriye döndü, on bin kişi ise orada kaldı. RAB Gidyon'a, tekrar "Adamlarının sayısı yine fazladır" dedi, "Kalanları topla ve suyun başına götür, işte onları o suyun başında senin için sınavayım. Bu seninle gidecek dediğim adam seninle gidecek; Bu seninle gitmeyecek dediğim gitmeyecek." Gidyon halkını toplayarak suyun başına götürdü. RAB Gidyon'a, "Köpek gibi diliyle su içenleri bir yana, su içmek için dizleri üzerine çökenleri öbür yana ayır dedi. Ellerini ağızlarına götürerek dilleriyle su içenlerin sayısı üç yüzü buldu. Geri kalanların hepsi su içmek için dizleri üzerine çöktüler." RAB Gidyon'a, "Sizi diliyle su içen üç yüz kişinin eliyle kurtaracağım dedi. Midyanlıları senin eline teslim edeceğim. Öbürleri yerlerine dönsün." Gidyon yalnız üç yüz kişiyi alıkoyarak geri kalan İsrailileri çadırlarına gönderdi. Bu üç yüz kişi, gidenlerin kumanyalarıyla borularını da aldılar. Midyanlıların ordugâhı Gidyon'un aşağısında, vadideydi."³⁵⁵

³⁵¹ Duman, *Kur'an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 36.

³⁵² I.Samuel, 14/24

³⁵³ Hakimler, 7/4-7

³⁵⁴ İbn Âşur, *et-Tahrîr ve't Tenvîr*, c. II, s. 497.

³⁵⁵ Hakimler, 7/1-8

Bilgilendirme amacı ile vermiş olduğumuz bu alıntılarda kısaca son derece karmaşık bir ortamda verilmektedir. İmtihan edenin kimliği karışık, yine kişilerin akidevi durumları kapalı, imtihan sebepleri tam belli değil ve imtihanın sonucu da hedefi tam olarak yansıtmamaktadır. Oysa Kur'ân'ı Kerîm'de Tâlut'un ordusunun nehirden su içmeme ile imtihan edilmesi özet olarak sunulmasına rağmen sebep ve sonuçları gâyet açık ve sade olarak anlatılmakta ve verilmek istenen mesajlar da nettir. Şu da unutulmamalıdır ki İmtihan meselesinde her yasak yararlı-yararsız bağlamında değerlendirilmemelidir. Kimi yasaklar vardır ki sırf teslimiyeti sınama amaçlıdır.³⁵⁶

H. SAVAŞ AHLÂKI

Tâlut ve Câlut kıssasında savaş ahlâkı meselesine geçmeden önce Hz. Peygamberin ordu hazırlanıp savaşa çıkacağı esnada, ordunun komutanına şu tavsiyelerde bulunması gâyet manidardır. *“Müşrik düşmanlarıyla karşılaştığın zaman onlara şu üç seçeneği sun. Bunların hangisinde sana olumlu cevap verirlerse kabul et ve onları bırak: onları İslama çağır; kabul ederlerse bunu kabullen ve onları serbest bırak. Onları kendi yurtlarından muhacir diyarına göç etmeye çağır. Eğer bunu yaparlarsa muhacirlerin haklarına ve sorumluluklarına sahip olacaklarını haber ver. Ama yurtlarından göç etmeyi kabul etmezlerse Müslüman bedeviler gibi olacaklarını, Allah'ın onlar için belirlediği hükümlerin kendileri için de geçerli olacağını söyle. Bu durumda ancak Müslümanlarla cihada katılırlarsa ganimet ve fey elde edebileceklerdir. Şâyet bunu da reddederlerse cizye vergisi vermelerini teklif et. Eğer cizye vermeyi olumlu karşılırlarsa bunu kabullen ve onlara dokunma. Son olarak bunu da reddederlerse Allah'tan yardım dileyerek onlarla savaş...”*³⁵⁷

Tâlut ve Câlut kıssasında savaş ahlâkı ile ilgili olarak güç ve caydırıcılık ile nefsi müdafaa konuları ele alınmıştır.

³⁵⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, İstanbul: Düşün Yay., 2013, c. I, s. 214.

³⁵⁷ Müslim, “Cihad ve Siyer”, 3.

1. Güç ve Caydırıcılık

İslam'a göre savaş gücüne sahip olmak, her bakımdan insanların hem kendilerine hem de başkalarına zarar vermelerini engellemektir. Yoksa savaş için hazırlık yapmaktan amaç, dinleri başka da olsa fiili olarak savaşıp insanları öldürmek değildir. Bu ise, ancak düşmanından güç olarak daha üstün olmakla mümkündür. Sağduyu meziyetine sahip olan topluluklar, zaruret bulunmadan kendilerinden daha güçlü bir topluluğa saldırmazlar. Barış ancak caydırıcı güce sahip olmakla gerçekleşebilir.³⁵⁸ Kur'ân'ı Kerîm'de de şöyle denilmektedir: *“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.”*³⁵⁹

Tâlut ve Câlut kıssasında Tevrat'ta Tâlut'un siyasî ve askerî organizasyonları detaylı olarak anlatılmaktadır. Tâlut'un her şeyden önce savaşma kabiliyeti olan birlikler meydana getirdiği görülmektedir. Yine İsrailoğullarının içinde savaşacak olanları düzenli birlikler haline getirerek savaşabilme kabiliyeti yüksek olan kişileri de yanına alıp eğitmekteydi. “Saul, İsrail'de iki yıl krallık yaptıktan sonra halktan üç bin kişi seçti. Bunlardan iki binini Mikmas ve Beyt-El'in dağlık bölgesinde yanına aldı. Binini de Benyamin oynağına ait Giva Kenti'nde Yonatan'ın yanına bıraktı. Halktan geri kalanları evlerine gönderdi. Yonatan, Giva'daki Filist birliğini yendi. Filistliler bunu duydular.”³⁶⁰ “Saul yaşamı boyunca Filistlilerle kıyasıya savaştı. Nerede yiğit, güçlü birini görse kendi ordusuna kattı.”³⁶¹ “Saul Dâvud'u çok sevdi ve ona silahlarını taşıma görevini verdi.”³⁶² Savaşçı olarak seçip yetiştirdiği kişilerden birisi de kendisinden sonra Kral olacak olan Davud'tur. Bu da onun isabetli görüşlerinin olduğunu göstermektedir.

Tâlut'un amacı dağınık bir halde ve savaş için organize olamayan İsrailoğullarını Müşrikler için savaşa hazırlamaktır. Samuel onlara bunun nasıl

³⁵⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. II, s. 702-703.

³⁵⁹ Enfâl, 8/60

³⁶⁰ I.Samuel, 13/1-3

³⁶¹ I.Samuel, 14/52

³⁶² I.Samuel, 16/21

olacağını şöyle açıklar: “Oğullarınızı alıp savaş arabalarında ve atlı birliklerinde görevlendirecek. Onun savaş arabalarının önünde koşacaklar. Bazılarını biner, bazılarını elişer kişilik birliklere komutan atayacak. Kimisini toprağını sürüp ekinini biçmek, kimisini de silahların ve savaş arabalarının donatımını yapmak için görevlendirecek. Kızlarınızı itriyatçı, aşçı, fırıncı olmak üzere alacak. En seçme tarlalarınızı, bağlarınızı, zeytinliklerinizi alıp hizmetkârlarına verecek. Tahıllarınızın, üzümünüzün ondalığını alıp saray görevlileriyle öbür hizmetkârlarına dağıtacak. Erkek, kadın kölelerinizi, en seçkin boğalarınızı, eşeklerinizi alıp kendi işinde çalıştıracak. Sürülerinizin de ondalığını alacak. Sizler ise onun köleleri olacaksınız.”³⁶³

Ordusunu savaşa hazır bir hale getiren Tâlut, ordusunun savaşma hususunda var olan bir noksanlığını da fark etmiş ve bunu halletme yoluna gitmiştir. İsrailoğulları ülkesinin tamamında tek bir demirci yoktu. Filistliler, “İbraniler kılıç, mızrak yapmasın” demişlerdi. Bundan dolayı İsraililerin tamamı Filistlilere muhtaçtı.³⁶⁴

Şu da unutulmamalıdır ki savaş konusunda hazırlık nasıl önemli ise sebat da caydırıcılık açısından büyük önem arz etmektedir. Tâlut ve ordusunun savaşta sebat göstermesi zaferi elde etmek için önemliydi. Yine Hz. Peygamberin Bedir savaşı da dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Mekkeli müşriklerden oluşan ordu Bedir’de kendilerini bekleyen Müslümanlar ile savaşmak üzere ilerliyorlardı. Fakat onlar İslâm ordusu hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değillerdi. Mekkeli Müşrik liderler bilgi toplamaya çalıştılar. Aralarından birkaç kişiyi, İslâm ordusunu gözetlemekle görevlendirdiler. Orduyu gözetleyenlerin getirmiş oldukları haberlerle düşmanları hakkında bilmeleri gereken bilgileri elde etmiş oldular. Onların içinden birisi şöyle diyordu: “Vallahi, ne teçhizat, ne zırhlar, ne de atlar gördüm.” Bu sevindirici bir haberdi. Anlaşılan o ki, sayı olarak az ve teçhizat olarak son derece zayıf bir grupla karşı karşıya geleceklerdi. Ancak ne var ki aynı sözcü şunu da söylemişti: “Vallahi, öyle bir

---

³⁶³ I.Samuel, 8/10-17

³⁶⁴ I.Samuel, 19/22

topluluk gördüm ki, onlar, ailelerine dönüp gitmek istemiyorlar. Ölmeye karar vermişler. Ölümden hiç korkmuyorlar, önlerinde kılıçlarından başka ne bir koruyucuları var ne de herhangi bir sığınakları. Buna rağmen zırhlar altında kavga ve belâ tüten gök gözlerden başka bir şey görmedim” dedi.³⁶⁵

2. Nefs-i Müdafaa

Bir kişinin hukuk tarafından korunan haklarına yönelik haksız saldırılara karşı koyabilme hakkı demek olan ve dilimizde “*meşru müdafaa*”³⁶⁶ terimiyle ifade edilen kavram İslâm hukukunun klasik kaynaklarında genel olarak “*Sıyâl*”³⁶⁷, “*Def’u’s-sâil*”³⁶⁸ ve “*Savlü’l-fahl*”³⁶⁹ terimleriyle ifade edilmektedir. Arap dilinde yapılan günümüzdeki İslâm hukuku çalışmalarında ise daha çok “*ed-Difâu’ş-şer’î*”³⁷⁰ terimi kullanılmaktadır.

Bu kavramların varlığı ve kullanılması, meşru olan müdafanın İslâm hukukunda çok özel bir yerinin ve kullanım alanının bulunduğunu ve var olan bu müessesenin, toplumun ortak değerlerini haksız saldırılara karşı savunmayı ifade eden “*genel meşru müdafaa (ed-difâ’u’-şer’iyyi’l-âmm/ed-def’u’l-münker)*” ayrıldığını göstermektedir. Çünkü meşru müdafaa kavramıyla ifade ettiğimiz müessesede haksız saldırının mağduru, ilk etapta hakkı zarara uğrama tehlikesi içinde bulunan kişidir.³⁷¹ İslâm hukukçuları bu kavram ile cana, mala veya ırza yönelik olan haksız saldırıları kastetmişler, hukuka aykırı olmayan saldırıları ve bir devletin diğer bir devlete saldırmasını sıyâl teriminin dışında değerlendirmişlerdir.³⁷²

³⁶⁵ Vakıdî, *Megazî*, c. I, s. 45.

³⁶⁶ Cevat Akşit, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul: Gümüşev Yay., 1976, s. 45.; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013, s. 296.

³⁶⁷ Nevevî, *Ravdatü’l-tâlibîn*, Beyrut: Darül Marife, ty. c. V, s. 391.

³⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Daretü’l-Melik Abdülaziz, Riyad: 1992, c. X, s. 531; Züheyli, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve Edilletühü*, Beyrut: Darul Fikr, 1989, c. V, s. 51.

³⁶⁹ Müzenî, *el-Muhtasar*, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998, s. 350; Beğavî, *et-Tehzîb fî fıkhi’limâmi’ş-Şâfiî*, Beyrut: 1997, c. VII, s. 431.

³⁷⁰ Abdülkadir Udeh, *et-Teşrîu’l-cinâiyyi’l-İslâmî mukâraneten bi’l-kânûni’l-vad’î*, Beyrut: Daru’l-Kitabi’l-Arabî, 1994, c. I, s. 473; Abdülkerim Zeydan, *Mecmûatü buhûsi’l-fikhiyye*, Beyrut: Hâletu’d-Darûra fi’ş-Şerîatil İslâmiyye, 1986, s. 184.

³⁷¹ Udeh, *et-Teşrîu’l-cinâî*, c. I, s. 473; Zeydan, *Mecmûatü buhûsi’l-fikhiyye*, s. 184.

³⁷² “Sıyâl” kelimesinin mutlak anlamı “saldırmak” olduğuna göre insanın, hayvanın veya devletlerin gerçekleştirdiği saldırıları bu kelimeyle ifade etmek mümkün gibi görünse de, devletlerarası ilişkilerde “cihad” teriminin kullanılmış olması bu ihtimali zayıflatmaktadır. Modern ceza hukuku mantığı açısından mutlak kullanıma itibar edildiği takdirde, bir saldırının sıyâl kelimesiyle ifade edilebilmesi için haklı veya haksız olarak nitelendirilmesine bakmaya gerek yoktur. Saldırının hukuka aykırılığını

İnsanların yaşadıkları yurtlarından kovulması, mallarına el konulması ve çocuklarından uzaklaştırılması gibi haksız eylem yapanlara karşı haklarını korumak savaş sebebidir. Bu durumdaki insanın savaşmak hakkı vardır. Bu yönüyle böyle bir savaş müdafaa savaşdır ve meşrûdur.

Tâlut ve Câlut kıssasında İsrailoğullarının kral talepleri “Kenan” ülke yönetiminde bulunan idari boşluğun doldurulması ve aynı zamanda Müşrik olan “Kenan” kavimlerinin İsrailoğullarına yönelik saldırıların önlenmesi amaçlı askeri yapılanma gerekçesiyledir.³⁷³

Daha önce de anlatıldığı gibi Filistinli putperestlerin saldırılarına karşı Tâlut, ordusunu düzenli birliklerden oluşan kuvvetler haline getirmekle kalmayıp gerekli olan lojistik destekleri temin etmekle zulme karşı kendilerini muhafaza yoluna gitmişlerdir. Çünkü bir toplum barış ve güven ortamında yaşamak istiyorsa savaşa sürekli hazır bulunmalıdır.³⁷⁴

I. ŞEKİL VE MANA İLİŞKİSİ

Tâlut’un kral seçilmesi ve İsrailoğullarının muhalefet etme olayı şekil ve mana ile alakalı olması nedeniyle Kur’ân’da şöyle ifade edilmektedir: *“Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut’u size hükümdar olarak gönderdi, dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâayık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? Dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir, dedi.”*³⁷⁵

Kur’ân’ı Kerîm Tâlut’un melik olarak gönderilmesine dikkat çekerken özellikle sahip olması gereken özelliği olan ilme dikkat çekilir.³⁷⁶ İlim, toplumları sevk ve idare etmenin ilk vasfı olarak zikredilir.³⁷⁷

---

ifade etmek ayrıca “haksız” deyiminin kullanılması gerekmektedir. Bk.Yûsuf Kâsım, *Nazariyyetü’l-difâi’şer’iyyi fi’l-fikhi’l-cinâiyyi’l-İslâmiyyi ve’l-kânûni’lcinâiyyi’l-vad’iyyi*, Beyrut: 1985, s. 34.

³⁷³ Duman, *Kur’ân Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 32.

³⁷⁴ Enfal, 8/60

³⁷⁵ Bakara, 2/247

³⁷⁶ Ebu Hicr Ahmed Ömer, *et-Tefsîru’l-İlmi Li’l-Kur’ân*, Beyrut: Daru Kuteybe, 1991, s. 72.

Kur'ân'ı Kerîm, o günün İsrailoğullarının Kral Tâlut'un krallığına muhalefet etme sebebini bildirmemektedir. Fakat bu konuda çok önemli olan bir hususa değinmek gerekir. Şöyle ki: “Tevrat Saul’ün fiziki yönü ve etnik durumu hakkında bilgi verirken, Kur’ân O’nun daha farklı bir yönüne dikkat çekmektedir.” “...*ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir.*” Kur’ân beden olarak Tevrat’ın verilerini tasdik ederken; Tevrat’ın üstünde durmadığı önemli bir hususa dikkat çekmektedir. “...*ilimde...*” Yani Kur’ân, Tâlut’un kral seçilirken muhataplarının dikkat etmesini istediği çok önemli bir ayrıntı vermektedir. O da görev verilen kişinin ehil yani “ilim” sahibi olma yönünü öne çıkarmaktadır. Oysa Tevrat, fiziksel yapısını ve etnisite gibi ayrıntılar vermektedir. Bu da Kur’ân ve Tevrat arasındaki genel ayrımın karakterini göstermektedir. Tevrat’ta bahsedilen bu durum İsrailoğulları etnik ayrımcılığı yaparken aynı zamanda İsrailoğulları içinde ikinci bir etnik ayrımcılığı körüklemektedir.³⁷⁸

Nitekim Velid b. Muğire sahip olduğu toplumsal karizmayı dikkate alarak şöyle demişti: “Şâyet Peygamberlik bir hak olsaydı, ben senden daha çok bunu hak ederdim. Çünkü ben yaşça senden daha büyüğüm. Malım da seninkinden çoktur.” Ebu Cehil de; “Ona geldiği gibi bize de vahiy gelmediği sürece hiçbir zaman ondan hoşnut olmayacağız, ona uymayacağız.”³⁷⁹

“Tâlut kıssasındaki İsrailoğullarının Tâlut’un kral olarak tayin edilmesine olan itirazları anlatılarak gerek Tâlut’un gerekse Hz. Muhammed’in seçilmesine olan muhalefetler tüm zamanlarda geçerli olması gereken liyakat ve ehliyete değil de maddiyat, nesep ve farklı dünyevi ölçütlere dayanılarak yapılan itirazlar ve yine bu itirazların Allah’ın indinde herhangi bir öneminin olmadığı gündeme getirilmesidir. Tâlut’un kral olarak tayin edilmesinde verilen temel kıstas aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.v.)’ye peygamberlik görevinin verilmesi konusunda ona itirazlar getiren Müşrikler ve inkârcılara yine zımnen Medine’de bulunan

---

³⁷⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. II, s. 140; Konyalı Mehmed Vehbi, *Hülasatü'l Beyan Fi Tefsiril Kur’ân*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, ty. c. I, s. 445.

³⁷⁸ Duman, *Kur’an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 24-25.

³⁷⁹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, c. XIII, s. 175.

Yahudilere de bir cevaptır. Yine bu durum Kur’ân kıssalarının hayata nasıl örneklik teşkil ettiğini de göstermektedir.”³⁸⁰

İ. “BENDEN DEĞİLDİR” SÖZÜNÜN MANASI

Tâlut’un kral seçilmesi ile birlikte İsrailoğulları Müşrik “Kenan” kavimlerine karşı bir güç elde etti. İsrailoğullarının elde ettikleri bu üstün konumda iken denemeleri gündeme gelmektedir. Tâlut komutasındaki İsrailoğullarının Müşriklerle harbetmek üzere yola koyulduklarında yolculuk esnasında yaşamış oldukları bir vaka haber verilmektedir.

Bu vaka Kur’ân’ı Kerîm’de şöyle anlatılmaktadır: *“Tâlut askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut’a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler. Allah’ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.”*³⁸¹

“Tâlut’u kendilerine komutan kabul eden İsrâiloğulları, yenilginin sonunda kaybetmiş oldukları topraklarını geri almak için Tâlut’un komutasında sefere çıktılar. Gececekleri güzergâhta ise bir akarsu olan Ürdün nehri vardı, Tâlut ve ordusu bu nehre yaklaşınca Tâlut ordusuna Ürdün nehrinden su içmeyi yasakladı. Böylece O, ordusunun kendisine olan bağlılığını ve yine savaşta hayati bir değere sahip olan irade güçlerini denemek istedi. Fakat ordunun büyük bir kesimi bu sınavda başarılı olmadı. Bununla birlikte Tâlut bu deneme ile ordusuna büyük bir ders vermek suretiyle onların savaş eğitimlerini geliştirmiş oldu. Tâlut’un ordusunun yeteneğini ve eğitimlerini geliştirmek için yapmış olduğu bu denemeyi Allah’a izafe etmesi ise yani “Allah sizi deneyecek” demesi, komutana, Ulül-emre yöneticiye, itaatin Allah

³⁸⁰ Duman, *Kur’an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 38.

³⁸¹ Bakara, 2/249

emri olmasındandır. Farklı olan diğer bir anlayışa göre de peygamber komutana bunu Allah'ın emri olarak tebliğ etmiş, o da yeri ve zamanı gelince bunu uygulamıştır.”³⁸²

Razi bu konuda Yüce Allah'ın “*Kim ondan (kana kana) içerse, benden değildir. Ondan tatmayan ise, bendendir*” buyruğu ile ilgili “*Benden değildir*” sözü men etmek gibidir. Yani, “Benim dinim ve taâtıme uyanlardan değildir” anlamına gelmektedir. Yine bunun bir benzeri âyette “*Mümin erkek ve mümin kadınlar, birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten nehyederler*”³⁸³ âyetidir. Sonra yine bu âyetten önce de Yüce Allah “*Münafık erkek ve münafık kadınlar, birbirlerinin parçasıdır. Kötülüğü emrederler, iyilikten nehyederler*”³⁸⁴ buyrulmuştur. Hz. Peygamber (sav)'nin şu hadis-i şerifinde de: “Küçüklerimize merhamet etmeyen ve büyüklerimize saygı duymayan kimse bizden değildir.”³⁸⁵ Yani, “Bizim dinimiz ve yolumuz üzere değildir” demektir. Allah en iyi bilendir.³⁸⁶

J. YOL ARKADAŞLIĞI

İnsanoğlunun yaşamış olduğu sosyal hayatın tabii akışında Yüce Yaratıcının bırakmış olduğu fitrî ve tabii bir kanun (sünnetullah) vardır. Bu fitrî ve tabii olan kanunun doğal bir sonucu olarak İnsanoğlu sevdiği, yakınlık hissettiği ve beğendiği şeylere karşı müspet; sevmediği, beğenmeyip hoşlanmadığı şeylere karşı da olumsuz bir eğilim taşır. İşte bu fitri ve tabii yapısı gereği, sosyal hayatta karşı fikirler, tavırlar ve fiiller meydana gelir ve bütün bunlarda hayatın tabii akışında yerlerini alır.³⁸⁷

Kıssada Kral Tâlut'un son derece güçlü ve savaşma yeteneği günün şartlarında çok ileri bir düzeyde olan Câlut'un ordusu ile karşılaşmadan önce, ordusunda sezmiş olduğu bir noksanlığı gidererek aksayan o yönlerini güçlü kılmak için belki de onları son bir imtihandan geçiriyor. Nehir ile imtihan; bu ordunun hem sabır melekesini denemek, hem nefsanî istek ve arzulara göre değil de akli melekeleri

³⁸² Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 389.

³⁸³ Tevbe, 9/71

³⁸⁴ Tevbe, 9/67

³⁸⁵ Tirmizi, “Bir”, 15.

³⁸⁶ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, c. V, s. 352.

³⁸⁷ Muhammed Hüseyin Fadlullah,, *Min vahyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-melâk, 1998, c. IV, s. 210-211.

ile hareket etmeleri gerektiği, hem de ordunun ordu komutanına mutlak itaatlerini teyit etmek için yapılan bir sınamadır. Şöyle ki; uzun yollar kateden, yorgun ve bitkin, savaş melekesini henüz elde edemeyen, ordu komutanının ordu için olan kıymetini ve önemini iyice kavrayamayan ordunun büyük bir kısmı o nehirden su içerek imtihanı kaybetmişlerdir.

Ordunun içinde olan fakat zaferin sadece silah ve askeri yönden üstün olmak ile elde edilemeyeceğini bilen, bunların yanı sıra asıl zaferin savaş aletlerinin yanı sıra insani melekelerden olan sabır, akıl, cesaret, birlikte hareket etme kabiliyeti, orduda da yer alan askerlerin birbirlerine olan güven ve itimatları aslında sayıca üstünlük kadar elzem olduğu hatta kimi zaman bundan daha kıymetli ve gerekli olduğunu, yine ordu komutanının en az ordunun tamamı kadar değerli olduğu, onun vereceği emir ve yasakların bütün bir ordu için hayati bir değere sahip olduğu ve harfiyen bunlara uyulması gerektiğini kavrayan küçük bir grup o sudan içmemişlerdir.

Bu küçük ama dirâyetli grubun Câlut'un ordusu ile karşılaştığı zaman da bütün bir ordunun dizlerinin bağı çözülüp de: “Biz mi bunları yeneceğiz?” dedikleri bir anda onlar Kral Tâlut'a tam teslim olmuş, onun vermiş olduğu emirleri tartışmasız bir biçimde kabul ederek hayata aksettiren ve zafere inanmış olan bu küçük grup o gün yerlerinden ayrılmamış ve belki de onların bu kararlı davranışları zaferi getiren davranış biçiminin başlangıç noktasıdır. Zira bunlar komutan Tâlut gibi olmayıp orduda yer alan sıradan askerlerdi. Bu yönleri ile de savaşın gerçek manasını kavrayamayan diğer askerler için hem bir örnek hem de itici güç konumundaydılar.

Kral Tâlut'un ordusunu su ile imtihan ederken belki de gayelerinden birisi de ordu içinde kendilerine savaşın en zor anında dayanabilecek bir grup tayin etmektir ki bunlar onun için sadık bir yol arkadaşlığı yapsın. Onun bu düşüncesi sonuç vermiş bütün ordunun içinden sınavı başarı ile geçen bu sadık yol arkadaşları, tam da ordunun manevi güçlerini kaybettikleri bir anda ortaya atılmışlar ve ordunun zafere olan inançlarını tazeleyerek onları bir kez daha savaşa ve zafere hazır bir hale getirmişlerdir.

Tâlut ve Câlut kıssasında da Tâlut'un ordusu nehirle imtihana tabi tutulduktan sonra imtihanı başararak Tâlut'tan ayrılmayan askerlerin oluşturduğu küçük ordu, yoluna devam etti.³⁸⁸

Toplumlara herhangi bir şekilde saldırılar yapıp haksızlık yapıldığı zaman, toplumların bu saldırılar neticesinde yitip giden izzet, haysiyet ve şereflerini geri getirebilmelerinin yegâne yolu adâletli, cesaret sahibi olan kahraman bir komutanın ya da liderin komutasında saflarını birleştirip sık bir hale getirmektir. Yine toplum herhangi bir tehlike ile karşı karşıya geldiği zaman durumun farkına varan kimseler, o toplumun temel dinamikleri olan ilim erbabı, havas kesimi, fazilet ve şeref sahibi olan kimselerdir.

İnsanların böyle liderler etrafında toplanıp yardımcı olması için de şahsın sadece ilim ve fiziki donanımla kalmayıp bunu insanlara hissettirmesi gerekir. Yani toplumun onu kendinden biri olarak görüp sahiplenmesidir. Bu da halka tepeden bakmakla değil halkın içinden olmakla olur.

Yol arkadaşlarının gerekliliği ve vazgeçilmezlikleri bütün insanlar için en büyük ihtiyaçlardan bir tanesidir. İslam tarihinde de Allah Resûlü (s.a.v.)'nin hayatının her bir aşamasında yanında mutlaka bir yol arkadaşının olduğu görülmektedir. İslam daveti için Taife giderken yanında Zeyd b. Harise (r.a.), hicret esnasında Hz. Ebubekir (r.a.) bunun gibi onlarca örnek verilebilir. Bir diğer örnek ise daha samimi ve içten olan şu örnektir.

Zatü'r Rika harekâtı olarak geçen bu askeri harekât sonrasında Medine'ye dönerken yaşanan bir olay dikkat çekici özellikleriyle hafızalara kaydoldu.

Câbir bin Abdullah'ın anlattıkları,³⁸⁹ Resûlüllahı bizlere tanıtmaları açısından son derece önemli şeylerdir. Bu yol sohbetinde Resûlüllahı, genelde düşünüldüğü ve kabul edildiği üzere toplumu yöneten bir kral veya orduları yöneten bir komutan özellikleriyle değil; sadece ve sadece bir insan, bir dost, bir arkadaş olarak buluruz.

³⁸⁸ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 504.

³⁸⁹ Buhari, "Buyu", 34; İbnu Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 375, 376; İbn Sâ'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, c. XI, s. 61.

O, karşımıza disiplin adına emirler veren, düzen adına kurallar koyan ve kuralları katı bir yöntemle uygulayan, toplumsal veya askerî statü farklılıklarını gözeten birisi olarak çıkmaz. Onda “Ben bir devlet başkanım, liderim, komutanım” havası yoktur. Müslümanlardan birisiyle olan bu sohbetindeki samimiyet, ifadelerde açığa çıkan ince ruh hali ve zarif nükteler Resûlüllahın kişilik özelliklerini olanca netliğiyle açığa çıkarır. Zorlukla yolculuk eden bir Müslüman’a eşlik etmesi, onunla hoş sohbeti, fakat sohbetini anlamsız şekilde sürdürmeyip ufak girişimlerle yol arkadaşının ekonomik durumunu, aile durumunu anlamaya çalışması ve bütün bunları hiç kırmadan tatlı, hoş bir sohbet ortamında gerçekleştirmesi, bir insan olarak Resûlüllahın kişiliğini olanca güzelliğiyle gözler önüne serer, ihtiyaç içinde bulunan Müslüman’a yardımcı olurken, onu rencide etmeden yardımını gerçekleştirmesi; aslında satın almayı hiç düşünmediği deveye son derece düşük bir bedel teklif edip, itiraz üzerine yol arkadaşının razı olacağı orana kadar çıkararak yardımını ticarî bir ilişki görünümü altında gerçekleştirmesi; yol arkadaşına ekonomik sıkıntısının geçici olduğunu söylemesi; Medine’ye herkesten önce girme isteğini doğrudan kabul etmemesine karşılık, dinlenme bahanesiyle orduyu bir müddet durdurup onun bu isteğini yerine getirmesi; yol arkadaşını ziyaret ederek onu ve ailesini sevindirip şerefleştirmesi; bedelini ödediği deveyi sanki beğenmemiş gibi iade etmesi ama bedelini de ödemesi... bütün bunların hepsi bir dostun, samimi bir arkadaşın yapacağı şeylerdir. Ve Resûlüllah (s.a.v.) tüm bunları en güzel ve en hoş biçimiyle yapmıştır. O tüm bu özellikleriyle de, tüm insanlar için en mükemmel 'örnek şahsiyet' oluşunu, sıradan bir ilişki içerisinde dahi açığa çıkarmıştır.³⁹⁰

K. ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK

Genel olarak öğrenilmiş çaresizlik bireyin davranış ve hareketlerinin kendi durumunu değiştirme gücü olmadığına inanmasından kaynaklanan apatik (kayıtsız) bir tutum olarak göze çarpmaktadır. Psikoloji sözlüklerinde öğrenilmiş çaresizlik, engellenemeyen, itici olaylara maruz kalınca ortaya çıkan durum ve bu durumun olumsuz etkisiyle kaçma veya kaçınmanın mümkün olabildiği sonraki koşullarda öğrenmeyi engelleyen veya geciktiren durum olarak tanımlanmaktadır. Türkçede

³⁹⁰ İbn Sa’d, et Tabakâtül Kübrâ, c.II, s. 61; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. III, s. 375; Vatandaş, *Hız Muhammed’in Hayatı ve İslam Daveti Medine Dönemi*, s. 243.

“Öğrenilmiş Çaresizlik” kavramı ile karşılanan Learned Helplessness yerine Cüceloğlu “Öğrenilmiş Acizlik” terimini tercih etmektedir.³⁹¹

Tâlut ve Câlut hadisesindeki öğrenilmiş çaresizlik meselesine geçmeden önce o dönemde yaşananları genel olarak bilmek gerekir.

Tâlut, henüz doğmadan önce İsrailoğullarının peygamberi Samuel idi. Kur’ân da zımmen değinilen Samuel Peygamber; İsrailoğullarındaki şirk eğilimlerini engellemeye çalışan ve aynı zamanda tevhid inancının getirmiş olduğu hayattan uzaklaşmamaya davet eden bir peygamberdir. Henüz Samuel Peygamber olarak gönderilmeden çok daha önce başlayan bu süreçte İsrailoğulları, Hz. Musa ile Yeşu Peygamberin davetinde sabır gösterememişler ve sürekli olarak da isyan etmişlerdir. Tevrat’ın “Hâkimler” kitabında Kenan’da bulunan İsrailoğullarının, tevhidi yaşamdan iyice uzaklaşmaları ve onların müşrikane davranışlarını şöyle anlatmaktadır: “Rabbe vefasızlık ederek başka ilahlara tapındılar. Rabbin buyruklarını yerine getiren ataları gibi davranmadılar, onların izlediği yoldan çabucak saptılar.” “Ne var ki hâkimleri ölür ölmez yine başka ilahlara bağlanıyor, onlara kulluk edip tapınıyorlardı. Bu yolda atalarından beter oldular. Yaptıkları kötülüklerden ve inatçılıktan vazgeçemediler.”³⁹² “İsraililer yine Rabbin gözünde kötü olanı yaptılar; Baallar’a, Aştoretler’e, Aram, Sayda, Moav, Ammonoğulları ve Filistlilerin ilahlarına kulluk ettiler. Rabbi terk ettiler, O’na kulluk etmediler.”³⁹³

Tevrat, İsrailoğullarına, “Hâkimler” denilen ve Yehova tarafından desteklenen ruhbanların görevlendirildiğini açıklarken, İsrailoğullarının on iki boyunu (kabilelerini) aynı gaye etrafında onları bir arada tutacak ve o gün Kenan’ın Müşrik olan kavimlerine karşı savaşıacak olan liderlerin olmadığını bildirmektedir. “Hz. Musa’dan sonra peygamber seçilerek onun yerini alan Yuşa Peygamber, o gün İsrailoğullarını Filistin’e sokmayı başarmış, İsrailoğulları ülkesini şehirlere ayırmış ve her bir şehre de bir vali tayin etmiştir. Peygamberlerden farklı bir otorite olan kral yoktu. Bu düzen tam 356 yıl devam etti.”³⁹⁴ Tevrat İsrailoğullarının durumunu şöyle

³⁹¹ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1991, s. 317.

³⁹² Hakimler, 2/17-19

³⁹³ Hakimler, 10/6

³⁹⁴ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I., s. 386.

belirtmektedir. “O sırada İsrail’de kral yoktu...”³⁹⁵ “İsrail’in kralsız olduğu o dönemde...”³⁹⁶ “O dönemde İsrail’de kral yoktu. Herkes dilediğini yapıyordu...”³⁹⁷

Peygamberlerin gönderilmediği dönemlerde İsrailoğullarının tevhid inancından uzaklaşmaları dünyevi ve şehvi arzulara kapılarak dünya için birbirleri ile çekişmeleri ve sürekli kendileri ile savaş halinde olan kenan kavimlerine karşı değerlerinden uzaklaşarak, savaşmayarak boyun eğmeleri İsrailoğullarının çöküşünü daha da hızlandırmıştı.³⁹⁸

İsrailoğulları uzun yıllar boyunca Filistililerin hâkimiyeti altında yaşamaktaydılar. Onların hâkimiyetine boyun eğmiş, onların vermiş oldukları kararları kabullenmiş ve hayatlarını bu istikamette sürdürmüşlerdir. Filistililer İsrailoğullarına zulümler yapmış ve her iki taraf arasında meydana gelen onlarca savaşı hep Filistililer kazanmış ve onların zaferi ile sonuçlanmıştır. Filistililerin savaşlarda elde etmiş oldukları bu başarılar İsrailoğulları üzerinde büyük bir baskı meydana getirmiş hem psikolojik olarak hem de ellerinde bulunan maddi imkânlar ve insani güç ile Filistilileri yenemeyecekleri kanaatine varmış olmaları öğrenilmiş çaresizlik olarak ifade edilebilir.

Neticede Peygamberlerine müracaat ederek kendilerine, içlerinden herhangi birisini kral olarak tayin etmesini ve kendisine görev verilen bu kralın arkasında savaşa katılacaklarını söylemeleri bu çaresizliği kırma çabasından ibaret olduğunu söyleyebiliriz.

L. KISSADA GEÇEN ESMÂ-İ HÜSNA’NIN KISSA İLE İLİŞKİSİ

1. Allah

Allah lafzının etimolojisi üzerinde Arap dili uzmanları, İslâm bilginleri ve İslam dinî üzerine çalışmalar yapan şarkiyatçılar tarafından birbirinden farklı

---

³⁹⁵ Hakimler, 18/1

³⁹⁶ Hakimler, 19/1

³⁹⁷ Hakimler, 21/25

³⁹⁸ Duman, *Kur’an Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 21.

görüşler ileri sürülmüştür. Allah kelimesinin herhangi bir kökten gelmeyip ve sözlük manası taşımadığı, gerçek olan Yüce Yaraticının özel adını teşkil ettiği veya sözlükte bir anlamı olmuş olsa dahi Yüce Yaraticıya özel isim olunca bu manayı kaybettiği genel kabul görmektedir.³⁹⁹

Bununla birlikte Allah lafzının farklı köklerden de türemiş olabileceğini söyleyenler vardır. Bu görüşler ise şöyle özetlenebilir:

a) Allah lafzı İlâh kelimesinden türetilmiş, başına da harf-i ta'rif getirilmiş, bir yandan da el-İlâh şeklindeki kullanım biçimi de dilde yerini almış diğer taraftan kullanımı sırasında dile kolaylık sağlaması için asli kelimenin hemzesi silinmiş ve lâmlar birleştirilmek (idğam) suretiyle yücelik, azamet ve ululuk ifade eden kalın bir ses tonu da verilerek Allah biçiminde kullanılmıştır. İlâh kelimesi ise “ibâdet etmek, kulluk etmek, boyun eğmek” manasındaki elehe-ye'lehu veya “gönülden bağlanıp sığınmak, şaşkınlık ve hayret içinde kalmak ” manasındaki elihe-ye'lehu ve velihe-yevlehu kökünden ism-i mef'ul manasından masdar olup “gönülden bağlanılıp sığınılan, tapınılan, yüceliği karşısında hayrete düşülen,” mânalarını ifade eder. Fakat ilâh kelimesi gerçek ve hak olan mâbud için kullanıldığı gibi hak olmayan bâtil ilahlar için de kullanılmıştır.⁴⁰⁰

b) “Gizlenmek, duyu idrakinin fevkinde olmak” anlamındaki lâhe-yelîhu kökünden leyh-lâh kelimesinden türemiş olup “duyu idrakinin ötesinde bulunan” demektir. Lâh kelimesinin başına harf-i ta'rif getirilerek lâmlar birleştirilmiş ve Allah kelimesi elde edilmiştir.

c) Şarkiyatçılarda var olan bir diğer genel kabule göre ise; Allah lafzı, câhiliye dönemindeki Arap toplumunun putlarından birisi olan ve el-Lât (اللات) ya da Ârâmîce elâhâ (الاهة) kelimelerinden alınmıştır.⁴⁰¹

“İşte bunlar sana gerçek olarak okumakta olduğumuz Allah'ın âyetleridir ve sen şüphesiz Allah'ın elçilerinden birisin.”⁴⁰²

³⁹⁹ Bekir Topaloğlu, “Allah”, İstanbul: DİA, 1989, c. II, s. 471.

⁴⁰⁰ Geniş Bilgi İçin Bkz. Yavuz, “İlah”, İstanbul: DİA, 2000, c. XXII, s. 64.

⁴⁰¹ Topaloğlu, “Allah” s. 471.

Allah lafzı Yüce Yaratıcının özel adını teşkil ediyor yine bu lafız ile tevhid inancı arasında da büyük bir bağlantı olduğu için Kur'ân'da en çok kullanılan kelimelerden bir tanesidir.

Allah ismi, âlemlerin mutlak ve aşkın yaratıcısına “alem” olmuştur. Esmâ-i hüsnâyı oluşturan öteki isimlerin hepsi delâlet ettiği mana ile Allah'ı tanıtır. Fakat Allah ismi, tüm diğer isim-sıfatların muhtevasını kendinde cem eder. Allah ismi dışındaki esmâ-i hüsnânın hepsi Allah ismini niteler. Tüm esmâ Allah ismi celilinin sıfatıdır.⁴⁰³

Tâlut ve Câlut hadisesinin yaşandığı o günün şartlarında zafer ve barışa olan inançlarını kaybetmiş, yenilgiyi içselleştirmiş, zafer için hiçbir gayret göstermeyen İsrailoğullarını zafere doğru yönlendirmek için kıssasının geçtiği yerde insan hayatının merkezinde kullanılmakta ve gerçek Mâbud olan Yüce Yaratıcının bütün sıfatlarını kendisinde toplayan özel adı onlara hatırlatılmakta ve Allah lafzı kullanılmaktadır.

2. Vâsi

Yüce Allah'ın isimlerinden (Esmâ-i Hüsnâ) bir tanesidir. Sözlükte “bir nesne bir şeye geniş gelmek, onu içine alıp kapsamak; güç yetirmek” anlamlarındaki se‘a (si‘a) kökünden türeyen vâsi “bir şeyi içine alacak şekilde geniş olan; güç yetiren” demektir. Terim olarak “ilmi, rahmeti ve kudreti her şeyi kuşatan” diye tanımlanabilir. Lugat âlimleri kelimenin kökünden hareketle vâsi' ismine “her türlü isteğe karşı ihsan ve lütufkârlığı yeterli olan, ilmi her şeyi kuşatan, rızkı bütün yaratılmışlara yayılan ve rahmeti her şeyi kapsayan”⁴⁰⁴ manasını vermişlerdir.⁴⁰⁵

Vâsi' ismi, insanın imkanlarını genişletme yeteneğine delalet eder. Allah imkanları genişleten bir Vâsi'dir. Bazen manen genişletmek için madden daraltır. İnsanın maddi durumunu daraltır ki, manevi durumunu genişletsin. İnsan tüm

⁴⁰² Bakara, 2/252

⁴⁰³ İslamoğlu, *Kur'ân'a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, İstanbul: Düşün Yay. 2011, c. I, s. 110.

⁴⁰⁴ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c. III, s. 447-448.

⁴⁰⁵ Topaloğlu, “Vâsi”, İstanbul: DİA, 2012, c. XXXXII, s. 547.

imkanların bittiğini düşündüğü bir anda bir de bakar ki, Vâsi olan Allah imanını ona debisi ölçülemeyecek kadar büyük imkan kılmış.⁴⁰⁶ İşte İsrailoğulları da adeta manevi olarak o genişliğe ulaşmadan sıkıntılarla imtihana tabi tutulmuş, kuvvetli iman sahipleri Allah'ın Vâsi isminin muhatabı olmuştur. Çünkü Kur'ân'da *"Peygamberleri onlara Allah size Tâlut'u hükümdar olarak gönderdi, dedi. Biz hükümdarlığa ondan daha lâyük iken ve ona servet bakımından bir zenginlik de verilmemişken onun üzerimize hükümdarlığı nasıl olur? dediler. Peygamber, Allah onu sizin için seçti, kendisini ilimde ve bedende daha güçlü kıldı, dedi. Allah mülkünü dilediğine verir ve Allah lütfu geniş olandır, her şeyi bilir."*⁴⁰⁷ buyrulmaktadır.

Ayrıca öğrenilmiş çaresizlik içerisinde ne yapacaklarını bilmeyen İsrailoğulları Allah'tan kendilerine bir kralın verilmesini ve hep beraber bu seçilmiş olan kral ile beraber düşmanlarına karşı savaşacaklarını vaad etmelerinden sonra Allah da onlara Tâlut'u kral olarak tayin etti. Ama seçilmişlik duygusu içinde bocalayan o günün İsrailoğulları Allah'ın vermiş olduğu bu hükme rıza göstermeyerek Tâlut'un krallığına hemen itiraz ettiler. Hâlbuki mülkün gerçek sahibi olan Allah, bu konum için kimin daha liyakat sahibi olduğunu, işin neticesinin nereye varacağını, krallığın o zorlu yolunda kimin zafere ulaşacağını en iyi bildiği için krallık makamına İsrailoğulları rıza göstermemiş olsa bile bu konuma Kral Tâlut getirilmiştir.

İsrailoğulları tarihin birçok sahnesinde olduğu gibi burada da büyük bir bağımlılık örneği sergileyerek kendi kulluk sınırlarını aşarak Yüce Allah'ın vermiş olduğu hükme büyük bir kabul içinde ve hiçbir şüpheye kapılmadan kabul edecekleri yerde buna itiraz etmişlerdir. Oysa Yüce Allah'ın sıfatlarından birisi de EL-VÂSİ yani, *Allah lütfu geniş olandır ...*⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ İslamoğlu, *Kur'ân'a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, c. III, s. 1949.

⁴⁰⁷ Bakara, 2/247

⁴⁰⁸ Bakara, 2/247

3. Alîm

Allah'ın isimlerinden (Esmâ-i Hüsnâ) biridir. İlim kelimesinin kökünden mübalağa sıfatı olan alîm, “her şeyi en ince ayrıntısına kadar ve hakkıyla bilen” anlamındadır. Allah'a nisbet edilerek kullanıldığı zaman, “yer, zaman ve mekân kaydına bakmaksızın büyük-küçük, açık-gizli, herkesi, her olayı, her şeyi, hakkıyla bilen” manasına gelir. İlâhî sıfatların kelâm ilmi yönüyle yapılan gruplandırılmasına göre de alîm sıfatı, sübûtî-mânevî olan sıfatlardandır.⁴⁰⁹

Kur'ân'da Tâlut ve Câlut ile ilgili âyette şöyle buyrulmaktadır: *“Peygamberleri onlara Allah size Tâlut'u hükümdar olarak gönderdi, dedi. Biz hükümdarlığa ondan daha lâyük iken ve ona servet bakımından bir zenginlik de verilmemişken onun üzerimize hükümdarlığı nasıl olur? dediler. Peygamber, Allah onu sizin için seçti, kendisini ilimde ve bedende daha güçlü kıldı, dedi. Allah mülkünü dilediğine verir ve Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilir.”*⁴¹⁰

Alîm ismi Allah'a ait olmakla beraber insana tecelli eden durumlar da söz konusudur. Çünkü Tâlut'a ilim verildiği ifade edilmektedir.⁴¹¹ Alîm olan Allah'ın insanlığın atası olan Âdem'e isimleri öğretmesi⁴¹² gibi Tâlut da kendi toplumuna komutanlık yapma vasfına sahip bilgi donanımıyla bezenmesi bu ismin tecellisi olsa gerektir.

Tâlut, İsrailoğullarına kral olarak tayin oldu. Onların düşmanları olan Filistililere karşı zafer getirecek olan yegâne isimdi. O gün için bu işe en üst seviyede layık olan tek isimdi. Hem fiziki güç bakımından ki silahşör, iri cüsseli, karşısında bulunan insanları etkileyen heybetli bir görüntüsü vardı. Yine ilim sahibi olması savaş zanaatının inceliklerine hâkim bir isimdi. Gerek savaştan önce ordusunu savaş için hazırlarken, gerek savaş meydanındaki isabetli kararlarından bu açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Eğer durum böyle olmasaydı zaten içlerinde bir peygamberleri vardı. O zaman da o seçilirdi.

⁴⁰⁹ Yıldırım, “Alim”, İstanbul: DİA, 1989, c.II, s. 460-461.

⁴¹⁰ Bakara, 2/247

⁴¹¹ Bakara, 2/248

⁴¹² Bakara, 2/31

Ama ne var ki o küçük bir kabileye ve azınlık olan bir kabile boyuna mensup bir isimdi. Bu onun için o gün bir eksiklik ve noksanlık sebebi olarak ileri sürülmüş ve bu makama gelmemesi için ileri sürmüş oldukları itirazlarının başında da gelmiştir. Fakat her bir işin iç yüzünü ayrıntısına kadar bilen, işin öncesini ve sonrasını da bilip işin nereye ve nasıl varacağını bilen yüce Allah asıl hükmü vermiş ve zafer, başarı, kazanç da beraberinde gelmiştir. Çünkü Allah'ın El- Alim yani, **her şeyi bilir**⁴¹³ vasfı öne çıkmaktadır.

---

⁴¹³ Bakara, 2/247

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

KISSADA GEÇEN KAVRAMLAR

Tâlut ve Câlut hadisesinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından kavramların da incelenmesi gerekmektedir. Kur'ân kavramları ne kadar çok yerli yerinde kullanılırsa ilahi metnin dünya görüşü o kadar netleşir ve flu olmaktan kurtulur. Kavramlar, Kur'ân'ı Kerîm'in dünya görüşünün oturduğu zemini gösterir.⁴¹⁴ Sağlıklı bir tasavvur inşası kavramların doğru algılaması ile mümkündür.⁴¹⁵

Kur'ân'ın konuya getirdiği yaklaşımla ilk dönem Arap toplumunu temsil ettiği konjonktürel söylemin anahtar terimleri, dayandıkları varsayım ve öncüller dikkatli bir analizden geçirilmelidir. Kavram veya terim bir şeyin tarifini vermeden mahiyetinin bilinmesidir. Kur'ân ilk defa karşılaştığı toplumla ilişkisini semboller üzerinden değil kavramlar üzerinden anlatır. Kavramlaştırılmayan bir şeyin anlamı ancak izah edilerek bilinebilir. Mesela, cahiliye kavramı; “Özel olarak Arapların İslâm'dan önceki dinî ve sosyal hayat telakkilerini, genel olarak da kişilerin ve toplumların günah ve isyanlarını ifade eden bir kavram/terim”⁴¹⁶ şeklinde ifade edilir. Bu konuda da verimlilik sağlanması için konu içerisindeki kavramların ana başlıklar altında değerlendirilmesi yapılmıştır.

A. SEÇİLMİŞLİK İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Yüce Allah'ı “yaratmış olduğu bütün varlıklar üzerinde mutlak irade, otorite ve tasarruf sahibi olarak tasvir eden” Kur'ân'da, ilâhî seçme fiili genellikle peygamberlik ve elçilik bağlamında insanlardan (ve meleklerden) bazılarının ilâhî tebliğle görevlendirilmeleri veya velilik kapsamında bir takım sâlih kulların Allah'a yakınlaştırılmaları biçiminde ortaya konulmaktadır.⁴¹⁷ Peygamberlik söz konusu

⁴¹⁴ Toshihiko, Izutsu, Kur'ân'da Allah ve İnsan, çev. Süleyman Ateş, Ankara: ty, s. 26.

⁴¹⁵ Tan, “Kur'ân Kavramlarının Çevirisi Bağlamında İslam Öncesini Bilmenin Önemi: “Îlâf” Örneği”, İstanbul: İSAM, 2016, s. 495, 496.

⁴¹⁶ Mustafa Fayda, “Cahiliyye”, İstanbul: DİA, 1993, c. VII, s. 17.

⁴¹⁷ Hac, 22/75; Bakara, 2/90; Şûrâ, 42/13

olduğunda Kur’ân’da, “...Allah, elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilir...”⁴¹⁸ ifadesi yer alır.⁴¹⁹

Tâlut kıssasındaki İsrailoğullarının Tâlut’un kral olarak tayin edilmesine olan itirazları anlatılarak gerek Tâlut’un gerekse Hz. Muhammed’in seçilmesine olan muhalefetler tüm zamanlarda geçerli olması gereken ehliyet ve liyakat değil de nesep, maddi güç, sayısal üstünlük ve birtakım maddi ölçüler dikkate alındığından itirazlar yapıldığı ve bu itirazların Allah katında geçersiz olduğu gündeme getirilmektedir. Tâlut’un seçimi konusunda verilen temel ölçü aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.v.)’ye risalet görevinin verilmesi hususunda itiraz eden Mekkeli Müşriklere ve zımnen Medinelî Yahudilere bir cevaptır. Bu durum Kur’ân kıssalarının hayata dair nasıl örneklik teşkil ettiğini de göstermektedir.⁴²⁰ “*Belki de sen (Müşriklerin:) Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi! demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir.*”⁴²¹ “*Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalıdır. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız. De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.*”⁴²²

1. Mele’

Sözlükte “dolmak, doldurmak; yardım etmek, danışmak” manalarına gelen *m-l-e* kökünden türemiş bir isim olan *mele’* (مَلَأَ) kelimesi, “herhangi bir görüş veya inanç etrafında bir araya gelen topluluk, toplumun ileri gelenleri, seçkinler, fikir danışılan ve görüşleri alınan kimselerdir. Görünüş itibarıyla göz dolduran ve gönüllerde kendisine karşı büyüklük hissi uyandıran topluluk” anlamlarına gelmektedir.⁴²³

⁴¹⁸ En’am, 6/124

⁴¹⁹ Salime Leyla Gürkan, “Kur’ân’a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğullarının Seçilmişliği Meselesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 13, 2005, s. 27.

⁴²⁰ Duman, *Kur’ân Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 28.

⁴²¹ Hud, 11/12

⁴²² İsrâ, 17/93

⁴²³ İsfahânî, *Müfredat*, s. 1012.; İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab*, c. XIV, s. 114-115.

Kur'ân'da *mele'* kelimesi, “sahip oldukları zenginlik, soyluluk, sosyal statü gibi maddi imkânlarla aldanarak hak din ve onu tebliğ eden peygamberle mücadeleye kalkışan, inananlara zulüm ve baskı uygulayan inkârcı liderler hakkında zikredilmiş; bunların batıl inançları ve haksız menfaat amaçları uğruna, kendilerine gönderilen peygamberlerin getirdikleri inanç esasları ve değerler doğrultusunda toplumda gerçekleştirmek istedikleri değişimi engellemeye çalıştıkları vurgulanmıştır.”⁴²⁴

Tarihin birçok sayfasında risâlet görevi ile görevlendirilen peygamberlere muhalefet ederek onlara karşı çıkan, toplum içinde bulunan konumlarını ve özellikle de maddi çıkarlarını muhafaza etmek için atalarının sapkın olmuş olsa dahi dinî inançlarını kullanan ve aynı zamanda Mele' olarak isimlendirilen bu şahıslar Tâlut kıssasında da karşımıza çıkmaktadır.

İsrailoğullarının Mele'i de peygamberlerinden kendilerine Allah tarafından bir kral gönderilmesini talep etmişlerdir. Elmalı'nın da ifade ettiği üzere “Mele' kelimesinin toplumun ileri gelenlerine denilmesi, benzetme yoluyla. Yani toplumun ileri gelenlerine, bütün kavmi temsil edebilme kabiliyetleri bakımından onlar gibi mele' denir. Bundan dolayı her ne kadar söz, fikir ve görüş sahiplerine nispet edilse de sorumluluk o toplumun tamamını kapsamaktadır. Kısaca bu kavmin büyük çoğunluğu demektir.” “*Ey görüş ve fikir sahibi! Görmedin mi, baksana, Musa'dan sonra İsrailoğullarından o kalabalık topluluğa*”⁴²⁵ diyerek mana vermektedir.⁴²⁶ İsrailoğullarının Mele'i talep ettikleri Allah tarafından yerine getirilmesine rağmen, buna ilk karşı çıkanlar da yine kendileri olmuştur.

Mele' kavramı bu anlamlarıyla hem Kur'ân da hem de hadis metinlerinde zikredilmektedir. Enam Sûresi 6/52. âyetinde nüzul sebebi olarak şöyle bir olay nakledilmektedir: Bir gün Kureyş Mele'i (asilzadeleri) peygamberimizin yanında Habbab, Suheyb, Bilal ve Ammar'dan oluşan fakir kimseler bulunduğu bir sırada ona uğramış ve şöyle demişlerdi: “Ya Muhammed! (milletin Eşraf ve Ulularını bir yana bırakıp) bunlara mı razı oldun? Onları meclisinden kovmazsan seninle asla

⁴²⁴ İbrahim Çelik, “Mele”, Ankara: DİA, 2004, c. XXIX, s. 36-37.

⁴²⁵ Bakara, 2/246

⁴²⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. II, s. 139.

görüşmeyiz.”⁴²⁷ Aynı olayı nakleden değişik kaynaklar mele’ kelimesi yerine milletin sözü geçen kimseleri, eşraf, bey ve reisleri ifadelerini kullanmışlardır.⁴²⁸ Bir gün Kâbe civarında peygamberimiz secdeye varmış namaz kılıyorken Ukbe b. Ebı Muayt hakaret etmek maksadıyla yeni kesilmiş bir devenin içkembesini onun sırtına koymuştu. Peygamberimiz, kızı Fatıma (r.a.)’nın yardımı ile ayağa kalkınca: “Allahım! Kureyş mele’ini (eşraf ve ileri gelenlerini) sana havale ederim. Allah’ım! Ebu Cehil b. Hişam, Utbe b. Rabia, Şeybe b. Rabia, Ukbe b. Ebı Muayt ve Ümeyye b. Halef’leri sana havale ederim.”⁴²⁹ Şu halde bu kaynaklara göre mele’ kelimesi anılan ifadelere eş anlamlı sayılmaktadır.

Fahreddin Râzî ise, Kur’ân’ı Kerîm’de *Mele’* olarak tanıtılan kimselerin, “kendisini peygamberlerin karşısına koyan seçkin kimseleri ifade ettiğini, bunların topluluk içinde en önde yer almaları ve heybetli görünüşleriyle göz doldurmaları sebebiyle bu şekilde adlandırıldıklarını dile getirmektedir.”⁴³⁰

Mele’ kelimesinin geçtiği âyetlerden anlaşıldığına göre, “peygamberlerin toplumlarını uyarma ve dine davet sürecinde bütün imkânları ellerinde bulunduran varlıklı ve imtiyazlı kişiler, sahip oldukları bu güç ve otoritenin herhangi bir kimse tarafından yıkılmasına ve çıkarlarının bozulmasına karşı çıkmışlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’nin ilk muhatabı olan Mekkeliler arasında bu kesimi, Resûlullahın nübüvvetini reddedip onu susturmaya çalışan Kureyşin ileri gelenleri temsil etmiştir.”⁴³¹

Konuyla ilgili âyet ve hadislerin vermek istediği asıl mesaj, “bu tür aşağılayıcı ve baskıcı tutumların geçmiş dönemlerle sınırlı kalmadığı, bunun aksine bu tür insanlar ile her dönemde karşılaşılabilecek bir insanlık sorunu olduğunu bildirmek ve Müslümanlarda geçmiş peygamberlerin ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’nin

⁴²⁷ Ebu Hayyan el-Endelusi, *Bahru'l-Muhit*, Kahire: Darür Risaletül Alemiyye, 1328, c. IV, s. 135; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, c. VII, s. 200.

⁴²⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XII, s. 234; İbni Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azım*, Mısır: ty., c. II, s. 134; Ebü'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyuti; *Lübabu'n-Nukul fi Esbabı'n-Nüzül*, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2006, c. I, s. 158.

⁴²⁹ Buhari, “Cizye“, 21; Müslim, “Cihad“, 39.

⁴³⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. VI, s. 170.

⁴³¹ İbrahim Çelik, “Mele“, s. 36-37.

izlediği yöntemi benimseyerek her türlü despotik anlayış ve tavra karşı bir mücadele ruhu geliştirmektedir.”⁴³²

Âyetlerin çoğunda ise anılan gruplar inkârcı,⁴³³ kibirli,⁴³⁴ zalim,⁴³⁵ küçümseyici,⁴³⁶ zenginliklerinden dolayı şımarıp azgınlaşan,⁴³⁷ inatçı⁴³⁸ ve alaycı⁴³⁹ şeklinde nitelendirilmiştir. Bunların atalarının batıl İnançlarına sıkı sıkıya bağlı oldukları,⁴⁴⁰ peygamberi ve ona inananları tehdit ettikleri⁴⁴¹ ifade edilmiştir.

2. Melik

Sözlükte “sahip ve mâlik olmak” anlamındaki milk (mülk, melk) kökünden türeyen melik kelimesi (çoğulu mülûk) birçok Sâmi dilde yer almaktadır. (İbr. meleh, Arm. melkâ, Akkadca melku, Asurca melku, meliku) Kelimeye bir hükümdar unvanı olarak İslâm öncesine ait bazı kitabelerde de rastlanılmıştır.⁴⁴²

Melik, “halk üzerinde emretme ve yasak koyma yetkisine sahip olan kişidir.” Bu da insan siyasetine mahsus bir durumdur. Bundan dolayı “Meliku’n-Nas” insanların hükümdarı denir. “Meliku’l-Eşya” eşyanın hükümdarı denmez.⁴⁴³

Hükümdar, “kral ve bir şehir veya bölgenin idaresiyle görevli hanedan mensubu kişi, bu kavram aynı zamanda yüksek devlet görevlileri için de kullanılan bir unvandır.”

Melik kelimesiyle isim tamlamaları yapılarak oluşturulan lakaplar bazen “en büyük hükümdara işaret etmek, bazen hükümdarın dinî-siyasî olarak kendisini öne çıkardığı bir boyutu ifade etmek için kullanılmış bazen de kelimeye bölge ve şehir

⁴³² Çelik, “Mele”, s. 37.

⁴³³ Mü'minun, 23/33-38

⁴³⁴ A'raf, 7/75, 88

⁴³⁵ A'raf, 7/103; Yunus, 10/83

⁴³⁶ Hud, 11/27

⁴³⁷ Yunus, 10/ 88; Kasas, 28/32

⁴³⁸ Sad, 38/6

⁴³⁹ Hud, 11/38

⁴⁴⁰ Mü'minun, 23/24-25

⁴⁴¹ A'raf, 7/88, 90

⁴⁴² Ahmet Güner, “Melik”, İstanbul: DİA, 2004, c. XXIX, s. 52.

⁴⁴³ İsfahani, *Müfredat*, s. 1010.

adları ilave edilmiştir.” İhtişam ve kudret ima eden bu tür lakaplarla daha ziyade “hükümdarın hâkimiyet alanının belirtilmesi” amaçlanmıştır.⁴⁴⁴

Konumuzla ilgili olan bölümde ise Tâlut’a hükümdarlık verilmesinden ve kral olarak seçilmesinden⁴⁴⁵ bahsedilmektedir.

İsrailoğullarının yükselen itirazları üzerine Samuel Peygamber, İsrailoğullarının Tâlut’u hükümdar kabul etmemek için öne sürdüğü iddiaları şu dört delille reddetmiştir:

Birincisi, bu seçim Allah’ın takdiridir. Nitekim Allah sizin için en hayırlı olanınızı yine sizin için seçmiştir.

İkincisi, hükümdarlıkta iki şey lazımdır. Birisi millet memleket işlerini yönetmek için ilim, diğeri de güçlü ve cesur olmak. Tâlut’ta bu iki sıfat da yerine önerilen kişilerden daha ziyade mevcuttur.

Üçüncüsü, mülk Allah’ın olduğuna ve O mülkü de dilediğine verdiği göre kimsenin buna itiraz etme hakkı da yoktur.

Dördüncüsü de Allah fazlu kereminden fakiri zengin edip ihtiyaçtan kurtarır, kâmil bir ilme sahip olduğundan hükümdarlığa kimin layık olduğunu sizden daha iyi bilir.⁴⁴⁶

Tâlut’un kral seçilmesi ile ilgili Kur’ân’da “*Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut’u size hükümdar olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâayık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? Dediler.*”⁴⁴⁷

Burada Hz. Muhammed (s.a.v.)’ye peygamberliği konusunda itiraz eden Mekkeli Müşriklere ve zimnen Medineli Yahudilere bir cevap olarak İsrailoğulları döneminin Tâlut kıssası anlatılarak hem İsrailoğulları’nın Tâlut dönemi hem Hz. Muhammed (s.a.v.) dönemi hem de tüm zamanlarda cari olan müşrik itirazları ve bu itirazların Allah katında geçersiz olduğu gündeme getirilmektedir. Bu durum Kur’ân

⁴⁴⁴ Güner, “Melik“, s. 52.

⁴⁴⁵ Bakara, 2/247

⁴⁴⁶ Beyzâvî, *Envâru ’t-tenzîl ve esrâru ’t-te ’vîl*, s. 130-131.

⁴⁴⁷ Bakara, 2/247

kıssalarının hayata dair nasıl örneklik ettiğini göstermektedir. Kur'ân'da “*Belki de sen (Müşriklerin:) Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi! demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir.*”⁴⁴⁸ “*Yahut da altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalıdır. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız. De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.*”⁴⁴⁹ buyrulmaktadır.

3. İstifâ

Sözlükte “temiz ve duru olmak” manasındaki safv kelimesinin kökünden türeyen tasfiye “arıtmak, süzmek, temiz ve saf hale getirmek” demektir. Kur'ân'ı Kerîm'de Yüce Allah'ın kullarından bazılarını yüce görevler için seçtiği belirtilirken de aynı kökten gelen istifâ (tercih etmek, seçmek) kelimesi kullanılmıştır.⁴⁵⁰ “*Allah Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ve İmrân ailelerini seçmiş ve âlemlere üstün kılmıştır.*”⁴⁵¹ Bu âyetlerde peygamberlerin Allah tarafından seçilen üstün nitelikli kullar olduğu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, “Allah beni Hâşimoğullarından seçti” buyurmuştur.⁴⁵² “Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.)'yi âlemlere üstün kılmıştır.”⁴⁵³ Tasavvufta Hz. Peygamberden “Mustafâ” (Allah'ın seçkin kulu) diye bahsedilir. Hz. Meryem de Allah'ın seçtiği ve arındırdığı bir kuldür.⁴⁵⁴ Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ın meleklerden seçtiği Resûller vardır.⁴⁵⁵ Yine O'nun saf ve seçkin bir kulu olduğundan Hz. Âdem'e “Safiyullah” denilmiştir.⁴⁵⁶ Takvâ sahibi sâlih müminler ve velîler de Allah'ın seçkin kullarıdır. İctibâ kelimesi de Kur'ân'da “seçmek”⁴⁵⁷ anlamında kullanılmıştır.⁴⁵⁸

⁴⁴⁸ Hud, 11/12

⁴⁴⁹ İsrâ, 17/93

⁴⁵⁰ Neml, 27/59; Fâtır, 35/32; Sâd, 38/47

⁴⁵¹ Âl-i İmrân, 3/33

⁴⁵² Ebu İsa Muhammed bin İsa ibni'd-Dahhak, *Camiu's-Sahih*, “Menâkıb”, 1.

⁴⁵³ Buhârî, “Enbiyâ”, 31

⁴⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/42

⁴⁵⁵ Hac, 22/75

⁴⁵⁶ Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünen*, “Muḥaddime”, 8

⁴⁵⁷ En'âm, 6/87; Tâhâ, 20/122; Kalem, 68/50

⁴⁵⁸ Süleyman Uludağ, “Tasfiye”, İstanbul: DİA, 2011, c. XXXX, s. 128.

İsrailoğullarının Tanrı'nın kutsal kavmi olarak seçilmişliği şeklindeki Tevrat inancına dayanan seçilmişlik doktrini,⁴⁵⁹ gerek Yahudi gerekse Hıristiyan geleneklerinde merkezî bir yere sahiptir. Aslında Tevrat başta olmak üzere tüm Yahudi kutsal kitap literatürünü, İsrail'in seçilmişlik tarihî şeklinde okumak mümkündür. Buna bağlı olarak Yahudilik, bir nevi kendi alâmeti farikası olan seçilmiş millet inancını, birtakım teolojik, sosyo-politik ve kültürel sebeplerden dolayı hâlâ korumaktadır.⁴⁶⁰

İslâm'ın ve özellikle Kur'ân'ın seçilmişlik doktrini karşısındaki tavrının ne olduğu konusu büyük önem taşımaktadır. Zira farklı Müslüman grupların söz konusu söylemin neresinde durdukları gerçeği bir yana, İslâm dinî herhangi bir çatışmanın tarafı olmaktan çok, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı da kapsayan tek ilâhî tevhid geleneğinin son halkası olma iddiası taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle İslâm, Kur'ân tarafından öngörüldüğü üzere, ilk olarak Hz. Âdem'e vahy edilen, Hz. Nuh ile yenilenen, Hz. İbrahim ile billurlaşan, Hz. Musa ve Hz. İsa ile organize bir karakter kazanan ve son olarak da Hz. Muhammed (s.a.v.) ile kemale erdirilip mühürlenmiş tevhid dininin nihaî merhalesi olmaktadır.⁴⁶¹ Bu manada, eğer Yahudilik ve Hıristiyanlığa damgasını vuran ortak anahtar kavramlar “seçilmişlik” ve “kurtuluş” ise İslâm'ın merkezinde yatan kavramın, aşağıdaki Kur'ân âyetinde de ifade edildiği gibi, “tevhid” olarak anlaşılması gerekmektedir. *“De ki: Ey kitap ehli, sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin; Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın.”*⁴⁶²

Yüce Allah'ı “yaratmış olduğu bütün mevcudat üzerinde mutlak irade, otorite ve tasarruf sahibi olarak tasvir eden” Kur'ân, ilâhî seçme fiili genellikle peygamberlik ve elçilik bağlamında insanlardan (ve meleklerden) bazılarının ilâhî tebliğle görevlendirilmeleri veya velilik kapsamında birtakım sâlih kulların Allah'a

⁴⁵⁹ “Çünkü siz, Rabbiniz olan Tanrı'ya mukaddes bir kavimsiniz; Rabbiniz Tanrı, yeryüzündeki bütün kavimlerden kendine has kavim olarak sizi seçti.” bk. Tesniye, 7/6

⁴⁶⁰ Seçilmişlik kavramının Yahudi geleneğindeki tarihî açılımını ile ilgili olarak bk. S. L. Gürkan, “The Jewish Concept of Chosenness: In Tradition and Transformation” (doktora tezi, Lancaster University, 2002). Buradaki “millet” kavramı modern dönemde kullanım alanı bulan teknik manasıyla değil “topluluk” veya “kavim” gibi daha genel anlamıyla kullanılmıştır.

⁴⁶¹ Şûrâ, 42/13; Bakara, 2/136

⁴⁶² Âl-i İmrân, 3/64

yakınlaştırılmaları biçiminde ortaya konulmaktadır.⁴⁶³ Peygamberlik söz konusu olduğunda Kur'ân'da, "...Allah, elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilir..."⁴⁶⁴ ifadesi yer alır.⁴⁶⁵

Allah, Tâlut'u hükümdar olarak seçmiştir. Tabi ki bu seçimle kimsenin ayrıcalığı olmadığını bir ilanı vardır. Çünkü Tâlut, yüksek bir soya sahip olmayan, fakir bir aileye mensup⁴⁶⁶ ve geçimini debbağlık, çobanlık veya sakalık⁴⁶⁷ yapmak suretiyle sağlayan halktan bir insandır.

İlâhî seçme fiili, Allah'ın mutlak iradesinin ve hikmetinin sonucu olup farklı keyfiyetlerde veya derecelerde cereyan etmektedir. "İstifâ" ise bu seçilmişlik türleri içinde en üst mertebeye işaret etmektedir.⁴⁶⁸

4. Nebi

Sözlük manası "haber veren, mertebesi yüksek olan, açık seçik yol" demektir. Resûl ve mürsel kelimeleri de "gönderilmiş kişi" manasındadır. Nebi kavramı arı, duru akılların kendisiyle tatmin olduğu bilgileri haber verdiği için bu adı almıştır.⁴⁶⁹

Nebi ve Resûl kelimeleri Kur'ân'ı Kerîm'in temel kavramlarından. Allah'ın kulları arasından seçip gönderdiği bu şahsiyetlerin doğruluğunun ispatı, getirmiş olduğu mesajların alınması, kulun asli vazifesidir. İnsanların kendilerine sunulan hidâyet çağrısını kabul etmesi istenilmektedir. Emre muhalefet edenler ise bir takım farklı mülahazalarla karşı çıkmışlardır. Bu insanlar, Allah tarafından kullar arasından seçilmiş, üstün değerlere sahip, pek çok meziyetleri bulunan örnek ve önder kimselerdir.⁴⁷⁰ İster Nebi İster Resûl Kur'ân'da "Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere Allah'ın seçtiği elçi" manasında, Resûl ayrıca

⁴⁶³ Hac, 22/75; Bakara, 2/90; Şûrâ, 42/13

⁴⁶⁴ En'âm, 6/124

⁴⁶⁵ Gürkan, "Kur'ân'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", s. 27.

⁴⁶⁶ Afif Abdülfettah Tabbara, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çev. Ali Rıza Temel, Yahya Alkın, İstanbul: Gonca Yay., 1982, s. 338.

⁴⁶⁷ Taberî, *Tarihu'l-Umem ve'l-Mulûk*, çev. M. Faruk Gürtunca, İstanbul: ty., c. I, s. 491.

⁴⁶⁸ Gürkan, "Kur'ân'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", s. 31.

⁴⁶⁹ İsfahani, *Müfredat*, s. 1031.

⁴⁷⁰ İsa Yüceer, "Kur'ân'da Nebi ve Resûl Lafızları", *Yüzcüncü Yıl Ü. İlahiyat Fak. Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2007, s. 65-86.

“Allah ile peygamberleri veya diğer bazı yaratılmışlar arasında elçilik yapan melekler” hakkında kullanılır.⁴⁷¹

Kur’ân’ı Kerîm’de geçen Nebi ve Resûl kelimelerinin aynı anlamda kullanılmasına karşılık hadis-i şeriflerde Nebi ile Resûl arasında farklılık bulunduğu, Resûllerin sayısının 313’e (veya 315), nebilerin 124.000’e ulaştığı belirtilmiştir.⁴⁷² Bu da kitap ve şeriat verilenlerin Resûl, onların getirdiği kitapla dine davet etmesi için vahiy verilen elçilerin ise Nebi olduğuna işaret kabul edilmiştir.⁴⁷³

Peygamber göndermeden insanları sorumlu tutmayacağını beyan eden Allah, “Âdem’e vahiy gönderip kendisinin, eşinin, neslinin nasıl ibâdet edeceğini ve ebedi hayata nasıl hazırlanacaklarını ona öğretmiş, daha sonra bu süreç seçtiği diğer peygamberlerle devam etmiştir.”⁴⁷⁴ “Hz. Âdem’in ardından insanlar, hidâyet yolunu gösteren vahiylerle uyarak yaşamaya devam ederken görüş ayrılığına düşünce Allah, cennetle müjdeleyen ve cehennemle uyarıcı Nebiler göndermiş, onlara kitaplar indirmiş ve iman edenleri hidâyete ulaştırmıştır.”⁴⁷⁵

Nebi veya Resûl meselesinde asıl olan onların “örnek olma” özelliğidir. Allah’ın insanoğluna verdiği akıl ve irade yeteneğini göz önünde bulundurduğumuzda; herkesin kendi yaptıklarından sorumlu olduğu, bu sorumluluğun da kişilerin güçleri ve kabiliyetleri ile sınırlı orantı olduğu ve mutlak bir irade ve taklidin; kişinin aklının, irade yetisinin ve kabiliyetinin yok sayılması anlamına geleceği muhakkaktır.

İnsanın imtihandan geçen bir varlık olduğunu hesaba kattığımızda esas olan, Resûlün bakış açısını kavrayabilmek ve eşyaya o bakış açısından bakabilmektir. Bize göre asıl örnek alınması gereken alan burasıdır. Hayat su gibi akmaktadır. “aynı suda iki defa yıkanmak mümkün değildir.” Bu nedenle aynı zamanı istesek de aynı şekilde yaşama imkânına sahip değiliz. Böyle olduğu içindir ki, istesek de Resûlün yaşadıklarının aynısını bugünün şartlarında yeniden yaşayamayız. O halde esas olan

⁴⁷¹ Yavuz, “Peygamber”, İstanbul: DİA, 2007, c. XXXIV, s. 257.

⁴⁷² İbnü Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 187, 266; Buhari, “Tevhid”, 19.

⁴⁷³ Yavuz, “Peygamber”, s. 258.

⁴⁷⁴ Bakara, 2/136, 177, 285; AI-i İmran, 3/84; Nisa, 4/1 50-152

⁴⁷⁵ Bakara, 2/ 213

Resûlün yaptıklarını, yaşadıklarını, hayatını model olarak kabul edip; Kur'ân'ın hedeflediği, Allah'ın Resûlü olarak kendisinin kendi zamanında kurmaya çalıştığı dünyayı, bizim kendi günümüz şartlarında günümüzün araçları ile yeniden inşa etmektir.⁴⁷⁶

Tâlut ve Câlut kıssasında peygamber olarak görevlendirilen ile ilgili olarak Kur'ân'da “Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut'u size hükümdar olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâyık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler”⁴⁷⁷ buyrulmaktadır. Bu âyeti kerîmede ismi zikredilmemekle beraber Tevrat kaynaklarında Saul⁴⁷⁸ diye ifade edilmektedir. Ayrıca kendisine ait ilahi bir kitabın olmadığı kendisinden önceki ilahi kitapla hükmettiği bilinmektedir.

5. Melek

Melek kelimesi (çoğulu melâike) Ugaritçe, Habeşçe, İbrânice ve Arapça gibi Sâmi dillerde bulunan “göndermek” anlamındaki “l'ek” kökünden olup “haberci, elçi; güçlü kuvvetli, tasarrufta bulunan, yöneten, hükümlanlık”⁴⁷⁹ manalarına gelmektedir. Kelime Grekçe'ye aggelos (angelos), Latince'ye angelus, nuncius (elçi) ve legatus (mesajcı), Batı dillerine ange (Fr.), angel (İng.) ve engel (Alm.) şeklinde geçmiştir. İbrânice mal'ahın (mal'akh) Sanskritçe'deki karşılığı angiras (ilâhî ruh), Pers dilindeki karşılığı angarostur (postacı, haberci).⁴⁸⁰

İslâmî ilimler terminolojisinde “nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, gençliği ve ihtiyarlığı bulunmayan ve günah işlemeyen, ağırlığı olmayan, latif, ruhanî ve nuranî varlıklardır”⁴⁸¹ şeklinde tarif edilen meleklerin “yiyip içmedikleri,⁴⁸² görevleri icabı iri cüsseli ve güçlü

⁴⁷⁶ Mehmet Yaşar Soyalan, *Vahiy Savunması Kur'ân Dışı Vahyin İmkansızlığı*, İstanbul: Anka Yay., 2005, s. 528.

⁴⁷⁷ Bakara, 2/246

⁴⁷⁸ I.Samuel, 17/37-39

⁴⁷⁹ İsfahâni, *Müfredat*, “Milk” mad.

⁴⁸⁰ Ali Erbaş, “Melek”, İstanbul: DİA, 2004, c. XXIX, s. 37-39.

⁴⁸¹ Fikret Karaman, “Melek”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB, 2007, s. 421, 422.

⁴⁸² Hûd, 11/69-70; Zâriyât, 51/24-28

olabildikleri⁴⁸³ belirtilmiş, bu güçlerini temsil eden ellere⁴⁸⁴ ve birden fazla kanada,⁴⁸⁵ sahip buldukları” bildirilmiştir. Âyette geçen “cenâh” (çoğulu ecniha) kelimesi “uçan yaratıklar için kanat” anlamına geldiği gibi “taraf, yan, el” ve mecazi olarak “kudret” manalarına da alınabilir. Ancak meleklerle nispet edildiğinde bu kelimenin mahiyetini ve niteliğini kesin olarak bilmek mümkün değildir. Kur’ân’ı Kerîm’de ayrıca Müşriklerin meleklerle dışılık izâfe edişleri ve Allah’ın kızları oldukları yolundaki iddiaları reddedilmiş,⁴⁸⁶ akaid literatüründe de onlarda cinsiyet olgusu ve ayırımının bulunmadığı vurgulanmıştır.⁴⁸⁷

Meleklerin günah işlemedikleri, mâsum oldukları ve Allah tarafından kendilerine verilen görevleri eksiksiz yerine getirmekle yükümlü olan yönünde âyetlerde beyanlar bulunmaktadır. Onlar, onurlandırılmış kullar olarak söz ve davranışta Allah’ı aşmaz ve sadece O’nun emirleriyle hareket ederler.⁴⁸⁸

Konumuz olan Bakara Sûresinin 248. Âyeti kerîmesinde de “*Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut’un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut’un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Musa ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi.*” O gün büyük bir sıkıntı içinde olan İsrailoğullarının manevi anlamda desteklenmesi için yüce Allah’ın emirlerine karşı gelmeyen Meleklerle Tâbût’u taşıma görevi verildiği anlaşılmaktadır.

“Tâbût’u meleklerin taşıması”ndan maksat, meleklerin rehberlik etmesidir.⁴⁸⁹ Ayrıca Tâbût’un İsrailoğulları kavminden bazı kimseler tarafından getiril(e)memesi onların kâfir toplumdaki korktukları, onlara karşı asla zafer kazanamayacaklarını kanıksamalarından kaynaklanmaktadır. Tâbût’un melekler tarafından mucizevi bir şekilde getirilmesi de Tâlut’un hükümdarlığının bir işareti olarak görülmektedir.

---

⁴⁸³ Necm, 53/5; Tahrîm, 66/6; Tekvîr, 81/20

⁴⁸⁴ En’âm, 6/93

⁴⁸⁵ Fâtır, 35/1

⁴⁸⁶ Sâffât, 37/149-150; Zuhuf, 43/19

⁴⁸⁷ Muhammet Sait Özervarlı, “Melek”, İstanbul: DİA, 2004, c. XXIX, s. 40-42.

⁴⁸⁸ Enbiyâ, 21/26-27

⁴⁸⁹ Hayreddin Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 388.

B. BİLGİYE YÖNELİK KAVRAMLAR

Fert ve toplum hayatının terakkisinde vazgeçilmez esasların başında ilim gelir. Toplumun yeniden yapılanma ve şekillenmesinde ilim önemli rol oynar. Fertlerin iç-enfüs ve dış-afak âlemlerinin zenginleştirilmesinde yine ilim ön plana çıkar. İnsan-Allah, İnsan-Kâinat ilişkilerinin sağlıklı kurulması için ilim kaçınılmazdır. İlimsizliğin toplumda negatif enerji üreterek toplumu kaoslarla karşı karşıya bırakma ihtimali her zaman yüksektir. Kaostan kurtuluş vahyin ve ilmin verileriyle beslenen bir hayat tarzının yeniden ibda ve inşasıyla mümkündür. Hayatı yeniden yorumlamanın ve farkedişin temelinde ilim yatar.⁴⁹⁰

1. İlim

İnsan, kendisiyle kâinattaki diğer varlıklar arasındaki ilişkiyi “bilme” kabiliyetiyle kurar. Kur’ân ise vahiy yoluyla bizlere indirilmiş bulunan ilahi bir ilimdir. Binaenaleyh Kur’ân hem kaynağı hem ismi hem de bildirdiği hükümler itibariyle “ilim”dir. Bu yüzden vahiy olan Kur’ân, insanın bilmediği, hakikatine ulaşamadığı âlemlerin, olayların ve varlıkların bilgisini getirmekle onun düşüncesine ve kabiliyetlerine yeni ufuklar katar. Dolayısıyla insan salt beşeri bilgi kaynaklarıyla yetinmek durumunda kalmamalı, ilahi ilim kaynağı olan vahiyden de mutlaka büyük ölçüde nasiplenmelidir.⁴⁹¹

İlim kelimesi kullanıldığı alan itibariyle kapsamlı bir terimdir. İslâm kültüründe ilâhî ve beşerî bilgi yanında bilim için de kullanılmaktadır. Sözlükte; “bilmek”⁴⁹² anlamına gelen ilim, genellikle “bilgi” ve “bilim” karşılığında kullanılır. Klasik sözlüklerde; “bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçekle örtüşen kesin inanç (itikad), bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması, tümel ve tikellerin kavranmasını sağlayan bir

⁴⁹⁰ Tan, *Kur’ân’a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim ve Âlimin Rolü*, İstanbul: Özgü Yay. 2010, s. 78.

⁴⁹¹ Musa Bilgiz, “Kur’ân’da İlim Kavramı”, *Diyanet İlmî Dergi Kur’ân Özel Sayısı*, Ankara: 2012, s. 623.

⁴⁹² İsfahâni, *Müfredat*, “İlim” mad.

sıfat” gibi değişik şekillerde tarif edilmiştir. “Bilgisizliğin (cehl) karşıtı” biçiminde de tanımlanır.⁴⁹³

İlim, hakikati ifade eden, araştırma ve gözleme dayanan, bilgisizliği ortadan kaldıran, ilahi yolla bildirilen veya beşeri çaba ve tecrübeler sonucunda ortaya çıkan, dünya ve âhiret için yararlı olan, kesin ve şüphesiz gerçekliklerdir.⁴⁹⁴ İlim kavramının Kur’ân’da çokça kullanılması, onun anahtar kavramlardan biri olduğunu ortaya koyar.⁴⁹⁵

Tâlut ile alakalı olan hususta ise onun bilgi sahibi olduğu, yani özellikle hükümdarlık vasfına sahip olması hasebiyle bu özelliğine uygun bir donanımı üzerinde barındırdığını söylemek daha doğru olacaktır. Zira bu konuda ifade edilen ilim kelimesi Tâlut’a verilen bilgidir.⁴⁹⁶

Allah, Tâlut’a maddî ve manevî (fiziki ve ilmi) yönden bir üstünlük vermişti. Fiziksel olarak iri yapılı ve kuvvetliydi. İlmi yönden de dînî, siyasî, fen, teknik ve savaş ilimlerinde kendisine üstün bir başarı ve maharet verilmişti.⁴⁹⁷

Kur’ân’ı Kerîm’de de Tâlut’un kral seçilmesi ve İsrailoğullarının muhalefet etme olayını şu şekilde bildirmektedir: “*Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut’u size hükümdar olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâyük olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? Dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir, dedi.*”⁴⁹⁸

Âyeti kerîmede Tâlut’un ilim yönünden farklı vasıflara sahip olduğu açıkça ifade edilmektedir. İlim, kelimesi en iyi bilen,⁴⁹⁹ manevi nitelikler bakımından

⁴⁹³ İlhan Kutluer, “İlim”, İstanbul: DİA, 2000, c. XXII, s. 110.

⁴⁹⁴ Attas Nakîb, *İslam ve Laisizim*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul: 1994, 139.

⁴⁹⁵ Muhsin Mehdî, “*Din inancı ve Bilim inancı*”, *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 1994, 96-97.

⁴⁹⁶ Bakara, 2/248

⁴⁹⁷ Turgay, “*Tâlût*”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000, c. V, s. 383.

⁴⁹⁸ Bakara 2/247

⁴⁹⁹ Celaleddin Muhammed bin Ahmed mahalli, Tefsiru’l Kur’ânîl Azim, İstanbul: Çağrı Yay. ty. s.38.

namzetler arasında en üstünü olan,⁵⁰⁰ maslahatları ve siyaset işlerini en iyi bilen manalarında kullanılmıştır.⁵⁰¹

Kur'ân'ı Kerîm, Tâlut'un kral seçilmesine muhalefet edenlerin sebebine değinmemektedir. Ancak bu konuda şuna dikkat etmek gerekir. Tevrat Saul'un (Tâlut) şekli ve etnik aidiyeti hakkında ayrıntılı bilgi verirken, Kur'ân ise daha farklı bir özelliğe dikkat çekmektedir. "...*ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir.*"⁵⁰² Kur'ân, beden olarak Tevrat'ın verilerini tasdik ederken; Tevrat'ın üzerinde durmadığı önemli bir husus "*ilim*" kelimesidir. Yani Kur'ân, Talût'un kral seçilirken dikkat ettiği ve muhataplarının da dikkat etmesini istediği çok önemli bir ayrıntı vermektedir. Kur'ân görev verilen kişinin ehil yani "ilim sahibi olma" özelliğini öne çıkarmaktadır. Oysa Tevrat, fiziki ve etnik aidiyet gibi ayrıntılara yer vermektedir. Bu durum Tevrat ve Kur'ân arasındaki farkı da ortaya çıkarmaktadır. Tevrat, İsrailoğullarının etnik ayrımcılığı yaparken aynı zamanda İsrailoğulları içinde ikinci bir etnik ayrımcılığı körüklemektedir. "Ben İsrail oymaklarının en küçüğü olan Benyamin oymağından değil miyim? Ait olduğum boy da Benyamin oymağının bütün boylarının en küçüğü değil mi? Bana neden böyle şeyler söylüyorsun?" Tâlut'un, Samuel Peygambere bu serzenişinden anlaşılmaktadır ki, Tevrat; Tâlut'un ağzından kendi bakış açısını da vermektedir. Görevde ehliyet değil etnik aidiyet aramaktadır ya da böyle yansıtmaktadır. Tıpkı Hz. Muhammed (s.a.v.) sonrası Müslümanlar arasındaki ayrımcılık gibi. Hilafetin kureyşiliği meselesi gibi!⁵⁰³ Hz. Peygamber dönemi sonrasında bile Tâlut kıssasının iyi anlaşılmadığının en iyi göstergesi peygamber sonrası Hilafet makamında ehliyet ve liyâkatın aranmayıp; nesebe yani kabileciliğe önem verilmesidir.⁵⁰⁴

---

⁵⁰⁰ Hayreddin Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 387.

⁵⁰¹ Muhammed Ali Taha Eddürre, *Tefsirül Kur'ânîl Kerîm İ'rabühü ve Beyanühü*, Beyrut: Daru İbni Kesir, 2009, c. I, s. 585.

⁵⁰² Bakara, 2/247

⁵⁰³ Hatiboğlu, Müslüman Kültürü Üzerine, s. 29.

⁵⁰⁴ Duman, *Kur'ân Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 24-25.

2. Kitap

Kur'ân'ı Kerîm'de pek çok kelime birden fazla manada kullanılmıştır. Bunlara “zü vücüh” (pek çok manaya sahip) kelimeler denir.⁵⁰⁵ Bu tür kelimelerin tanınması ve hangi anlamlarda kullanıldığının bilinmesi, tefsir ilmi açısından çok önemlidir. Zira Kur'ân'ı yorumlayacak kişi, bunları bilmediği takdirde hata yapabilir. Bu tür kelimelere her geçtiği yerde aynı manayı verirse, yanlış anlamlar ortaya çıkar. Bu açıdan bu tür kelimelerin kullanıldığı manaları iyi bilmek gerekir.⁵⁰⁶ İşte, “kitap” kelimesi de bu tür kelimelerden biridir. Müştaklarıyla beraber yaklaşık üç yüz defa⁵⁰⁷ Kur'ân'da zikredilen bu kelimeye, kullanıldığı yere göre farklı anlamlar yüklenmiştir.

Kelime çoğu zaman “kitap” şeklinde, bazen de “ketebe” fiilinden türeyen başka kelimeler biçiminde geçmektedir. Kitap kelimesi etimolojik yapısı itibariyle Arapça kökenli bir kelime olup,⁵⁰⁸ “yazmak” anlamına gelen ketebe fiilinden türemiştir.⁵⁰⁹ Kitap, “fial” vezninde fiilin masdar halidir, yazıları bir araya toplamak demektir. Bu anlamından hareketle harfleri çeşitli biçimlerde birleştirmekten oluşan yazıya da kitap denmiştir.⁵¹⁰ Faydalı bir anlam elde etmek için eşyanın birbiriyle raptedilip bir araya getirilmesine de kitap denmiştir. Kur'ân da kendisinden öncekilere ait haberler, kıssalar, hükümler, mevizalar, meseller, emir, nehiy, zevacir, inzar, i'zar, tahzir, tebşir vb. şeyleri cem ettiği için kitap diye isimlendirilmiştir. Yine bu manada olmak üzere “yazılmış olan şey” anlamında da kullanılmaktadır.⁵¹¹ Bu anlamı itibariyle “mektup” ile eş anlamlıdır. Yazının yazıldığı yapraklara, içindekilerle beraber sahifeye de “Kitap” denilmiştir.⁵¹² Nisa Sûresi 153. âyet ile

⁵⁰⁵ Suyuti, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Medine: Vizaretü'ş-Şuuni'l-İslamiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad, 1426, c. I, s. 141-142.

⁵⁰⁶ Mevlüt Güngör, *Kur'ân Araştırmaları 2*, İstanbul: 1996, s. 131.

⁵⁰⁷ Abdülkâfi, *el-Mu'cemul Mufehres li-el Fazil Kur'âni'l Kerîm*, s. 591-595.

⁵⁰⁸ İslamiyetten önce kitap kelimesinin şüirlerde ilahî vahyi ifade etmek üzere kullanıldığı belirtilmektedir. (Bk. Krenkow, “Kitap”, DİA, c. VI, s. 829.

⁵⁰⁹ İsfahani, *Müfredat*, s. 892; Meydan Larousse, c. XII, s. 756-757.

⁵¹⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ty. c. I, s. 97.; Ayrıca bk. Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. I, s. 162.

⁵¹¹ İsfahani, *Müfredat*, s. 892.

⁵¹² İsfahani, *Müfredat*, s. 892; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, c. I, s. 97.

En'am Sûresi 7. âyette bu anlamda kullanıldığı söylenmiştir.⁵¹³ Esas manası itibariyle ise Kitap, Allah'ın kullarına gönderdiği vahiyleri ihtiva eden eserdir.⁵¹⁴

Kıssanın ilgili bölümünde bulunan kitap kelimesi emir manasında kullanılmaktadır. Çünkü âyeti kerîmede İsrailoğullarının kendileri için kral gönderilmesini istemeleri neticesinde Kur'ân'da şöyle buyrulmuştur: “*Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım demişlerdi. Ya savaş size farz kılındığında gitmeyecek olursanız? demişti. Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımızı göre niye Allah yolunda savaşmayalım? demişlerdi. Ama savaş onlara farz kılınca, az bir kısmı müstesna yüz çevirdiler.*”⁵¹⁵

Âyeti kerîme de görüldüğü üzere “...kütibe...” kelimesi birçok yerde farz kılınmak, emredilmek, yerine getirmek⁵¹⁶ manalarında kullanılmıştır.

3. Hikmet

Klasik sözlüklerde hikmet kelimesinin (çoğulu hikem) “yargıda bulunmak”⁵¹⁷ anlamındaki hükm masdarından isim olduğu belirtilir; ayrıca “engellemek, alıkoymak, gemlemek; sağlam olmak”⁵¹⁸ manalarına gelen ihkâm masdarlarıyla anlam ilişkisi kurulur. İbn Düreyd'in tespitine göre Arapçadaki “el-kelime mine'l hikme” deyiminde geçen hikmet kelimesinde “alıkoymak, gem vurmak, sakındırmak” anlamı daha belirgindir. Zira bu deyimle kastedilen “insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyan sözdür. Böyle ahlâkî muhtevalı özlü sözlere hikmetin yanı sıra hüküm de denilmektedir.”⁵¹⁹ Bu iki kelimenin anlamını birbirine daha da yaklaştıran Cevherî, hikmetin ihkâmıla bağlantısı sebebiyle hakîm kelimesine hem “işleri gereği gibi sağlam ve kusursuz yapan” hem de “âlim ve ilmî hüküm sahibi” manalarını vermektedir. İshak b. İbrahim el-Fârâbî ise hikmetin

⁵¹³ İsfahani, *Müfredat*, s. 892.

⁵¹⁴ F. Krenkow, "Kitap", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, c. VI, İstanbul: 1993, s. 829.

⁵¹⁵ Bakara, 2/246

⁵¹⁶ İbn Kesîr, *Muhtasar Tefsiri İbn Kesîr*, thk. Muhammed Ali Sabuni, Beyrut: 1986, c. I, s. 223.

⁵¹⁷ İsfahâni, *Müfredat*, s. 300.

⁵¹⁸ İsfahâni, *Müfredat*, s. 299.

⁵¹⁹ Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdi el-Basri, *Cemheretü'l-luğa*, “hkm” mad., Beyrut: 1987.

anlamını kısaca “manaları idrak etmek” şeklinde açıklamaktadır.⁵²⁰ Batı kaynakları, Arapça hikmetin Kitâbı Mukaddes’in birçok yerinde “zihnî kabiliyet, ustalık” anlamında kullanılan İbrânice hokhmah kelimesiyle aynı semitik köke dayandığını belirtir.⁵²¹

Ragıb el-İsfahâni ise hikmet terimini “ilim ve akılla gerçeği bulma” şeklinde tanımlamaktadır. Hikmet Allah için kullanıldığında “eşyayı bilmek ve onu en sağlam ve kusursuz biçimde yaratmak,” insan için kullanıldığında “mevcudatı bilip hayırlar işlemek” anlamına gelmektedir. Hüküm hikmetten daha geneldir. Zira her hikmet hükümdür, fakat her hüküm hikmet değildir. Hikmete “Kur’ân tefsiri, Kur’ân ilmi” ve “nübüvvet” karşılıkları da verilmiştir.⁵²²

Sözlükte; “hükmetmek, hikmetli olmak, hâkim olmak, düzeltmek amacıyla men etmek, yönetmek, dönmek ve sağlam yapmak” anlamındaki “h-k-m” kökünden türeyen hikmet kavramı terim olarak; “ilim, amel, adalet, nübüvvet,” Kur’ân’da ise “Allah’a itaat, dinî anlayış, Allah korkusu, akıl, söz ve işte isabet, hakkı bilme ve hayır işlemek” demektir.⁵²³ Hikmet kavramı Kur’ân’ı Kerîm’de; Anlama,⁵²⁴ Öğüt,⁵²⁵ Kur’ân,⁵²⁶ Bilgi ve aklî deliller,⁵²⁷ Peygamberlik,⁵²⁸ Kur’ân’ın yorumu⁵²⁹ ve Sünnet⁵³⁰ anlamlarında da kullanılmıştır.

Kur’ân’ı Kerîm’in terminolojisine dair günümüze ulaşmış olan en eski metinlerden biri olan Mukatil b. Süleyman’ın (v. 150/767) el-Vücuḥ ve’n-nezâir adlı eserinde ise hikmet kavramının beş “vech”i olduğu belirtilmektedir.

1. Kur’ân’ı Kerîm’de emir ve nehiy kipleriyle geçen öğütler.⁵³¹
2. Anlayış (fehm) ve ilim anlamında hüküm.⁵³²

⁵²⁰ Ebu Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Farabi, *Dîvânü'l-edeḥ*, Beyrut: Mektebetü Lübnan, 2003, c. I, s. 200

⁵²¹ Kutluer, “Hikmet”, c. XVII, s. 503-511.

⁵²² İsfahani, *Müfredat*, s. 300-301.

⁵²³ Karagöz, “Hikmet”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB, 2007, s. 259.

⁵²⁴ En’âm, 6/89; Meryem, 19/12; Enbiyâ 21/79; Lokmân, 31/12

⁵²⁵ Bakara, 2/231; Âl-i İmrân, 3/48; Nisâ 4/54; Kamer, 54/5

⁵²⁶ Nahl, 16/125

⁵²⁷ Lokmân, 31/12

⁵²⁸ Bakara, 2/251; Âl-i İmrân, 3/48; Nisâ, 4/54; Sâd, 38/20

⁵²⁹ Bakara, 2/269

⁵³⁰ Bakara, 2/151, 231; Nisâ, 4/113

⁵³¹ Bakara, 2/231; Al-i İmran, 3/48; Nisa, 4/113

3. Nübüvvet.⁵³³
4. Kur'ân'ı Kerîm'in tefsiri.⁵³⁴
5. Bizzat Kur'ân'ı Kerîm anlamında⁵³⁵ kullanılmıştır.⁵³⁶

Konumuz olan, Kur'ân'ı Kerîm'in Bakara Sûresinin 251. Âyeti kerîmesinde geçen “Hikmet” kelimesinin Peygamberlik veya Nübüvvet olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân'da “*Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Dâvud da Câlut'u öldürdü. Allah ona (Dâvud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lâkin Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.*” buyrulmaktadır.

Hikmet kavramı aynı anlamda şu âyeti kerîmelerde de kullanılmıştır. “*(Meryem), Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur? Dedi. Allah, Öyle ama Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece ol der, o da hemen oluverir dedi. Ve Allah ona kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretecek. Allah, onu İsrailoğullarına bir Peygamber olarak gönderecek.*”⁵³⁷

Tâlut'un kişiliği ile ilgili olarak İslam kaynaklarında yer alan bir hususa daha değinmek gerekmektedir. Bazı kimseler, Tâlut'un da bir peygamber olduğunu, onun da mucizeler gösterdiğini bunun da peygamberlerin özelliği olduğunu söylemişlerdir. Evliyaullahın kerametlerinden olduğu söylenemez. Çünkü keramet ile mucize arasında fark vardır. Keramet, meydan okumak için gösterilmez. Mucize ise meydan okumak için gösterilir. Dolayısıyla Tâlut'un göstermiş olduğu harikulade olaylar keramet cinsinden değildir. Bu görüşe şöyle cevap verilir: “Bunun, o zamanın peygamberinin bir mucizesi olması uzak bir ihtimal değildir. Bunun, o peygamberin mucizesi olmasının yanında, Tâlut'un krallığı hususunda kesin bir alamet olması da söz konusudur.”⁵³⁸

---

⁵³² Meryem, 19/12

⁵³³ Bakara, 2/251; Nisa, 4/54; Sad, 38/20

⁵³⁴ Bakara, 2/269

⁵³⁵ Nahl, 16/125.

⁵³⁶ Kutluer, “Hikmet”, c. XVII, s. 503-511.

⁵³⁷ Al-i İmran, 3/47-48; Nisa, 4/54; Sad, 38/20

⁵³⁸ Râzi, *Tefsiri Kebir Mefâtihu'l-Ğayb*, c. V, s. 346.

Ayrıca Kur’ân’da da Tâlut’un kral olarak gönderildiği açıkça ifade edilmekte olup peygamberliğine dair herhangi bir şeyden bahsetmemektedir. Çünkü âyeti kerîmede; *“Musa’dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım demişlerdi...”*⁵³⁹ *“Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut’u size hükümdar olarak gönderdi dedi...”*⁵⁴⁰ buyrulmaktadır.

Netice itibari ile hikmet kelimesi Tâlut ve Câlut hadisesi ile ilgili kısmında⁵⁴¹ “nübüvvet”⁵⁴² manasını ifade etse de bu hikmetin Tâlut’a değil Dâvud’a verilmesinden bahseder.

4. Âyet

“Allah’ın varlığına, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden delil ve mûcizedir. Ayrıca Kur’ân’ı Kerîm sûrelerinin belli bölümlerinden her biri için kullanılan bir terimdir.”

Sözlük anlamı, ise “açık alâmet, delil, ibret, işaret”⁵⁴³ ayrıca “bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alâmettir.” Kur’ân’da müfred ve cemi şeklinde 382 defa geçen âyet kelimesi terim olarak çeşitli manalara gelmektedir. Bunlara şöyle örnekler verilebilir:

a- Delil: Allah’ın varlığını ispatlayan deliller genellikle âyet diye ifade edilmektedir.

b- Kıyamet alâmetleri: İman etmeyenlerin bazı alâmetlerin ortaya çıktığını gördüklerinde iman ettiklerini söylemelerinin fayda vermeyeceği belirtilirken kullanılan “âyât” kelimesi⁵⁴⁴ kıyamet alâmetleri manasında anlaşılmalıdır.

c- Mûcize: Peygamberlerin görevli elçiler olduğunu ispatlayan harikulade olaylar da âyet diye ifade edilmiştir.

---

⁵³⁹ Bakara, 2/246

⁵⁴⁰ Bakara, 2/247

⁵⁴¹ Bakara, 2/251

⁵⁴² İbn Kesîr, Muhtasar Tefsiru İbn Kesîr, c. I, s. 226.

⁵⁴³ İsfahâni, *Müfredat*, s. 112.

⁵⁴⁴ En’âm, 6/158

d- Kur'ân'ın tamamı veya belli bölümleri: Kur'ân'ı Kerîm'deki sûrelerin belli bölümlerinden her biri, benzerlerini meydana getirme imkânı bulunmaması açısından, gönderilen peygamberin hak olduğuna delil teşkil ettiği, bir ifadenin diğerinden ayrılması veya harfler topluluğundan meydana geldiği için âyet diye adlandırılmıştır.⁵⁴⁵

Âyet kelimesi, asıl anlamı “alâmet” manasına gelmekle birlikte buna bağlı olarak gelişen diğer anlamların hemen hepsiyle aynı mana alanı içinde yer almakta ve belli ölçüde bu manaları bünyesinde barındırmaktadır.⁵⁴⁶ Âyet, herhangi bir şeyin varlığını gösteren alâmet ve bir şeyin tanınmasına sebep olan emâre⁵⁴⁷ anlamı ifade etmektedir. Araplar şiirlerinde kullandıkları gibi “ كَذَا بآيَةٍ ” yani “ كَذَا وَأَمَارَةٌ بِعَلَامَةٍ ” diyerek konuşmalarında da âyet kelimesini alâmet ve emâre anlamında kullanmaktadırlar.⁵⁴⁸ Yani Âyet ile alâmet kelimeleri arasındaki ilişki hakkında şu söylenebilir: Alâmet, gözle görülen, akılla bilinen hususlarda kullanılır. Alâmet anlayışlı olan bir kişinin fark edebildiği bir farkındalıktır. Çünkü iki hükümde eşittir.⁵⁴⁹

Kur'ân'ı Kerîm'de ilgili kıssada ifade edilen âyet kelimesi; “*Peygamberleri onlara, Onun hükümdarlığının alâmeti, size sandığın gelmesidir, onda Rabbinizden gelen gönül rahatlığı ve Musa ailesinin ve Harun ailesinin bıraktıklarından kalanlar var; onu melekler taşır, eğer inanmışsanız bunda sizin için delil vardır, dedi*”⁵⁵⁰ diye geçmektedir. Burada âyet; nişan, alâmet, iz⁵⁵¹ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Yani Tâlut'un Krallığı'nın alâmeti, nişanı olarak zikredilmektedir.

⁵⁴⁵ Yusuf Şevki Yavuz–Abdurrahman Çetin, “Ayet”, İstanbul: DİA, 1991, c. IV, s. 242.

⁵⁴⁶ Yusuf Şevki Yavuz–Abdurrahman Çetin, “Ayet”, s. 242.

⁵⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, c. II, s. 63.

⁵⁴⁸ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhkem*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000, c. X, s. 594.

⁵⁴⁹ İsfahânî, *Müfredat*, s. 112.

⁵⁵⁰ Bakara, 2/248

⁵⁵¹ İbn Kesîr, *Muhtasar Tefsiri İbn Kesîr*, c. I, s. 224; Muhammed Ali Sabuni, et *Tefsirul Vâdihul Müyesser*, Beyrut: 2013, s. 92.

5. Zann

Sözlükte “kuşkulanmak, kesin bilgiye ulaşmak, itham etmek” anlamlarındaki zan (zann) masdarından isim olup hem “yakînin zıddı, kuşku, kesinleşmemiş kanaat” hem de “ilim, düşünüp taşınarak ulaşılan kesin bilgi” manasına gelir. Zan kökünden türeyen birçok kelime zannın bu iki temel anlamını yansıtır. Meselâ “bir şeyin bilinme noktası” ve “bir şey hakkındaki bilginin potansiyel kaynağı” anlamındaki mazinne, kelimenin “yakîn” anlamı ile “töhmət/itham” manasındaki zinne ve sanık anlamındaki zanîn ise aynı kökün “şek” anlamı ile ilişkilidir. Yine içerisinde su bulunup bulunmadığı bilinen kuyuya ve çok süizanda bulunan kişiye zanûn denilmesi de zannın bu ikinci anlamına dayanır.⁵⁵²

Sözlük anlamından ve kaynaklardaki bilgilerden anlaşıldığına göre zanna en yakın kavram şektir. Nitekim bazı fakihler zannı şek kabilinden sayarak, “doğruluğu ve yanlışlığı eşit derecede mümkün görülen veya biri diğerine tercih edilebilen hüküm” diye tanımlamışlardır.⁵⁵³

Râgıb el-İsfahânî zannı; “bir emâreden hâsıl olan kanaat” şeklinde tanımladıktan sonra emârenin güçlü olmasının son noktada ilme götüreceğini, zayıf olmasının ise vehim sınırını aşamayacağını belirtir.⁵⁵⁴

Mantık, felsefe, kelâm gibi aklî ilimlerde yakıniyyât/kat’iyyâtın karşıtı olarak, “yakîn derecesinde kesinlik değerine ulaşmayıp farklı derecelerde zanla verilen öncüller için el-mukaddimâtü’z-zanniyye veya kısaca zanniyyât” denilir.⁵⁵⁵

Zihnin kesinlik derecesi bakımından genellikle üç çeşit hüküm verdiği belirtilir. Aksini doğrulayacak herhangi bir kanıtın veya unutmaya, yanılma, karıştırma gibi kesinliği zedeleyecek bir durumun bulunmadığından emin olarak verilen ve hiçbir şekilde değişmesi mümkün olmayan hükme yakîn adı verilir. Onaylayanın zihninde tam kesinlik kazanmakla birlikte, güvenilir olduğundan kuşku duyulmayan

⁵⁵² İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, “znn” md.

⁵⁵³ Çağrıçı, “Zan”, İstanbul: DİA, 2013, c. XXXXIV, s. 120-122

⁵⁵⁴ İsfahani, *Müfredat*, s. 661-662

⁵⁵⁵ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Kahire: Darül Kütübil İlmîyye, ty. c. II, s. 36, 43.

bir kaynağa dayalı yeni ve daha güçlü bir bilgi sebebiyle onaylayanın sonradan değiştirmesi muhtemel olan hükme câzim i'tikad, zihinde tasdik edilen, ancak aksi de mümkün görülen hükme zan adı verilir.⁵⁵⁶ Muahhar kaynaklarda bu üç hükmün ilkinde “yakîniyye”, ikincisine “taklîdiyye”, üçüncüsüne “zanniyye” denilmiştir. Yakîniyye, zihninde kesinlik taşıması ve gerçeklikle örtüşmesidir. Taklidiyye’de zihin hükmün kesinliğinden emin olmakla birlikte objektif açıdan bu hükmün gerçek olmama ihtimali mevcuttur. Zanniyye’de ise sübjektif ve objektif yönden mutlak kesinlik bulunmamaktadır.⁵⁵⁷

Zann kelimesi daha önce de ifade edildiği üzere; bir emâreden hâsıl olan kanaat, emârenin de güçlü olmasının son noktada ilme götüreceği belirtilmiştir. Burada da Allah’a gönülden bağlananlar ve Allah yolunda cihat edenlerin inançlarında en küçük bir şüphe olmadığı anlamı vurgulanmıştır. Ayrıca Allah’a kavuşacaklarına kesin olarak inanan ve bunu bekleyenler bir gün mutlaka öleceklerini bilmektedirler. Bu sebeple sözünde durup zafer ümidiyle ya şehit ya da gazi olmaya karar veren kesin iman sahipleri⁵⁵⁸ diye ifade edilmiştir.

Kıssanın ilgili olan bölümde ise; “*Tâlut askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut’a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler. Allah’ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.*”⁵⁵⁹ buyrulmaktadır.

Zann kelimesi değişik manalara gelmekle beraber bu âyeti kerîmede “yakînen inanan kimseler”⁵⁶⁰ için kullanılmıştır. Çünkü âyetin devamında az sayıya sahip olan inanların mutlaka galip geleceği haber verilmektedir.

⁵⁵⁶ Gazzâli, *Mihakkü'n-nazar*, Beyrut: Dâru'l Fikrîl Lübnani, ty. s.99-100, 112-113

⁵⁵⁷ Çağrııcı, “Zann”, İstanbul: DİA, 2013, , c. XXXXIV, s. 124-126.

⁵⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 144.

⁵⁵⁹ Bakara, 2/249

⁵⁶⁰ Muhammed Ali Taha Eddürre, *Tefsirül Kur'ânîl Kerîm İ'rabühü ve Beyanühü*, c. I, s. 588.

C. TOPLULUK İFADE EDEN KAVRAMLAR

Bir toplumsal grubun oluşması için fiziksel veya coğrafi yakınlık ya da bireylerde ortak özelliklerin bulunması yeterli değildir. Buna karşılık yüz yüze ilişki halinde olmayan veya değişik kökenli, farklı özellikler taşıyan kişiler arasında ortaya çıkabilecek etkileşme bir toplumsal grubun temelini oluşturabilir.

Bireylerin belirli bir çevrede bulunmasından başka özellik taşımayan topluluklara sosyolojik bir terim olarak “yığın” denilmektedir. Ortak özellikler taşıyan bireyler toplamına da “toplumsal kategoriler” adı verilmektedir. Bir toplumsal yığın ya da bir toplumsal kategorinin “grup” olarak anılabilmesi için üyeleri arasında bir etkileşim bulunması gerekir.⁵⁶¹ Buradan hareketle grup, “eylemlerinde birbirini göz önünde tutan, böylece bir arada bulunan, kendi aralarındaki bu etkileşme dolayısıyla başkalarından ayırt edilen iki veya daha çok kişiden kurulu bir topluluk” olarak tanımlanabilir.⁵⁶²

1. Benî İsrail

Beni İsrail kavramı Kur’ân’da iki sefer geçmektedir.⁵⁶³ İsrail kelimesi Hz. Yakub’un ikinci adı veya lakabı olduğundan dolayı, onun soyundan gelenlere Tevrat’ta Beney Yisrael, Kur’ân’da Benü/Beni İsrail (İsrailoğulları) denilmektedir. Tevrat’a göre Yakub’un soyundan gelenler, yaşadıkları bölge olan Mısır’da ve buradan çıktıktan sonra çölde ve Kenan diyarında İsrail ve İsrailoğulları diye de adlandırılmıştır. Saul’un ölümüne kadar bu iki isim, halkın tamamını oluşturan on iki kabile için kullanılırken zamanla siyasî ve coğrafi şartlar kelimenin çeşitli dönemlerde farklı anlamlar kazanmasına sebep olmuştur.⁵⁶⁴

Ahd-i Atik’te İsrailoğulları, Tanrı’nın kavmi, mukaddes millet olarak takdim edilirken,⁵⁶⁵ diğer taraftan kötü davranışları sebebiyle bizzat İsrail Tanrısı onları

⁵⁶¹ Gülay Cezayirli, “Dini Grup ve Toplumsal Grup”, *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 37, s.365

⁵⁶² Lundberg, A., Schlarg, C., Larsen, N., *Sosyoloji*, çev. Özer Ozankaya, Ankara: 1985, c. I, s. 59.

⁵⁶³ Al-i imran, 3/93; Meryem, 19/58

⁵⁶⁴ Ömer Faruk Harman, “İsrail (Beni İsrail)”, İstanbul: DİA, 2001, c. XXIII, s. 193-194.

⁵⁶⁵ Çıkış, 19/5-6.

eleştirmektedir. Çünkü onlar “Musa ve Harun’a karşı isyan etmiş,⁵⁶⁶ Rabb’in gözündeki kötü olanı yapmış, Yahve’yi bırakıp Baal ve Molok gibi ilahlara, bu arada altın buzağıya tapmıştır.⁵⁶⁷ Allah’a verdikleri sözü tutmamış, ibâdethaneleri yıkmış, peygamberleri öldürmüş,⁵⁶⁸ başka ilahlardan korkarak, Allah’ın şeriatını bırakıp diğer toplulukların kanunlarını benimsemişlerdir”.⁵⁶⁹

Kur’ân’da Yahudilerden bahsederken “yehûd, beni İsrâil, hâdû, ve hûd” kavramları kullanılmaktadır. Fakat yehûd sözcüğü yalnızca Medeni sûrelerde geçtiği halde Beni İsrâil sözcüğü ise Medeni sûrelerde geçtiği gibi Mekki sûrelerde de geçmekte ve bu kelime daha çok İslam’dan önce meydana gelmiş olan olayların anlatıldığı âyetlerde kullanılmaktadır. İslamî kaynaklar ise Beni İsrâil kavramı, soy bakımından Hz. Yakub’dan gelip, ırk olarak Yahudi olanları, Yehûd kavramı ise; hem Hz. Yakub’un soyundan gelenleri hem de farklı ırklardan olup bu dine mensup olanları ifade etmektedir. Kur’ân’da Beni İsrâil terkibi toplamda kırk bir yerde geçmektedir. Yakub’un çocukları ve onların soyundan gelenler, Hz. Musa’nın kavmi, birinci ve ikinci mabed dönemi Yahudileri ve Hz. İsa’nın kavmi gibi⁵⁷⁰ geçmişte yaşamış insanlarla birlikte Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde özellikle Medine olmak üzere Arap yarımadasının bütününde yaşayan Yahudileri de ifade etmektedir. Kur’ân’da, İsrailoğulları adı ile isimlendirilen ve on iki boya ayrıldığı haber verilen⁵⁷¹ Hz. Yakub’un Yahudilerin on iki boyunu temsile eden on iki oğlunun Hz. Yusuf döneminde Mısır’a gelerek yerleşmelerinden sonra Hz. Musa sonrası dönemlerdeki faaliyetlerine kadar çok farklı olaylar haber verilmekte olup bu bilgilerin büyük bir bölümü Tevrat’ta da anlatılmaktadır.⁵⁷²

Mekki sûrelerde İsrailoğullarından bahsedilmesi, geçmiş olaylarla ilgili kıssalara aşina olan ve Müslümanlarla mücadelede Yahudilerden bilgi desteği alan Mekke Müşriklerinin kıssadan hisse almaları içindir. Bu dönemde nazil olan âyetlerde Allah’ın birliği, âlemlerin rabbine inanmanın gerekliliği, âyetleri inkâr

---

⁵⁶⁶ Sayılar, 16/2-3.

⁵⁶⁷ Çıkış, 32/1-6; Hâkimler, 3/7, 4/1, 10/6; I. Samuel, 7/3-4; Hâkimler, 8/33

⁵⁶⁸ I. Krallar, 1/91-14

⁵⁶⁹ II. Krallar, 17/7-23; Yeremya, 32/30-35

⁵⁷⁰ Al-i imran, 3/49; Zuhuruf, 43/59; Saf, 61/6

⁵⁷¹ A’raf, 7/160

⁵⁷² Harman, “İsrail (Beni İsrail)”, c. XXIII, s. 194.

edenlerin akıbeti, Musa ve Firavun kıssasından örneklerle vurgulanmakta, geçmiş peygamberlerin ve kitapların kabul ve tasdik edilmesi üzerinde durulmakta, peygamberleri yalanlayanların, âhireti inkâr eden ve putlara tapanların cezalandırılacağı İsrailoğulları tarihinden örneklerle belirtilmekte, zulüm ve kibrin fayda vermeyeceği ifade edilmekte, böylece Mekke Müşrikleri uyarılmaktadır. Medine’de ise Yahudiler kalabalık halde bulunuyorlardı ve burası onların önemli merkezlerinden biriydi. Resûli Ekrem Medine’ye hicret edip burada güç kazanınca menfaatlerinin zedelendiğini gören Yahudiler Müslümanlara karşı düşmanca tavır aldılar. Bunun üzerine Kur’ân’ın onlara karşı üslubu değişti.⁵⁷³ Böylece Kur’ân’da Yahudilerin İslamî davet karşısındaki inatçı ve inkârcı tavırları, Allah’ın kelamına kulak vermemeleri eleştirildiği gibi kutsal kitaplarını tahrif etmeleri, peygamberlerini yalanlamaları, öldürmeleri gibi kendi tarihlerine ait kötülükleri söz konusu edildi.⁵⁷⁴

Kur’ân’ı Kerîm, İsrailoğullarına hitap ederken İsrailoğullarının geçmiş dönemde yaşamış oldukları olaylar zincirinden bahsetmekte ve kendilerine sunulan nimetleri de haber vermektedir. Firavun’un onlara karşı olan zulüm ve baskılarında, İsrailoğullarının denizde boğulmaktan kurtulmaları, kayadan suyun fışkırması uçsuz, bucaksız olan çölde kendilerine nimetlerin sunulmasından, Tur’un üzerlerine kaldırılması bu nimetlerden bazılarıdır.⁵⁷⁵ Diğer taraftan vaktiyle İsrailoğullarından *“Yüce Allah’a boyun eğmeleri, anaya, babaya, yetimlere, yakın akrabaya, yoksullara ihsanda bulunma, ibâdet etmek, insanlara güzel söz söyleme, namaz kılıp zekât verme, peygamberlere iman ederek onlara destek vermek gibi konularda söz alınmış; bütün bunların karşılığında günahlarının bağışlanacağı ve cennet gibi bir ülkeye kavuşturulacakları vaad edilmişti.”*⁵⁷⁶ Fakat onlar verdikleri sözü tutmamışlar, peygamberleri inkâr etmiş ve onları öldürmüşler, Allah’ı unutup putlara ve buzağı heykeline tapmaya başlamışlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmışlardır.⁵⁷⁷ İsrailoğullarına kitap, hüküm ile peygamberlik verilmiş,⁵⁷⁸ Musa’ya indirilen kitap onlar için rehber kılınmış,⁵⁷⁹ ancak onlar söz dinlemeyip haddi aşmışlardır.⁵⁸⁰ Beni

⁵⁷³ Esed, *Kur’ân Mesajı Meâl-Tefsîr*, s. 398- 404.

⁵⁷⁴ Harman, “İsrail (Beni İsrail)”, c. XXIII, s. 194.

⁵⁷⁵ Bakara, 2/40, 47, 122; A’raf, 7/105, 134; Yunus, 10/93; Taha, 20/47, 80; Casiye, 45/ 16

⁵⁷⁶ Bakara, 2/ 83; Maide, 5/12, 70

⁵⁷⁷ Bakara, 2/83; Maide, 5/70, 110; İsrâ, 7/4; Ta ha, 20/94

⁵⁷⁸ Casiye, 45/16

⁵⁷⁹ İsrâ, 17/2; Secde, 32/23; Gafir, 40/53-54

⁵⁸⁰ Maide, 5/78

İsrail âlimleri Kur'ân'ı bilmekte⁵⁸¹ ve Kur'ân İsrailoğullarının ihtilaf ettikleri pek çok şeyi⁵⁸² açıklamaktadır.⁵⁸³

Konumuz ile ilgili olan Bakara Sûresinde de; *“Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine, Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım demişlerdi. Ya savaş size farz kılındığında gitmeyecek olursanız? demişti. Memleketimizden ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımızı göre niye Allah yolunda savaşmayalım? demişlerdi. Ama savaş onlara farz kılınca, az bir kısmı müstesna yüz çevirdiler”*⁵⁸⁴ denilmektedir.

İsrailoğulları kavramı burada da “Yakub (a.s.)'nin çocukları ve onların soyundan gelenler, Hz. Musa'nın kavmi, birinci ve ikinci mabed dönemi Yahudiler ile onların çocukları torunlarıdır.” İşte bu Yahudiler, Filistililer karşısında defalarca yenilgiye uğramış ve o gün sahibi oldukları maddi ve manevi imkânlarla düşmanlarını yenemeyeceklerini içselleştirmiş olan Yahudilerdir. Neticede o gün içlerinde yaşayan kendi peygamberlerine müracaat ederek kendilerine Yüce Allah tarafından bir kralın gönderilmesini talep etmiş olanlardır.

2. Âl-u Musa ve Âl-u Harun

Âl kelimesi; Şan ve Şöhret sahibi olan bir kimsenin soyundan gelen kimseler, onun hanedanına, kabilesine veya temsil etmiş olduğu fikirlere bağlı olan gruplar için Arapça olarak kullanılan bir kavramdır. Âl kelimesi Arapçada “dağ, dağın çevresi, serap ve çadır direği” anlamında olduğu gibi “kişinin ailesi, taraftarları, bizzat kendi nefsi, dost, arkadaş ve etrafında bulunanlar” gibi manaları da ifade eder. Kimi dil uzmanları, “yönetmek ve rücû etmek” anlamlarına gelen âle fiilinden elde edildiği görüşünü beyan ederken bazıları da bunun eş anlamlısı olan “ehl” kelimesinden geldiğini kabul etmektedir. Âl kelimesi Kur'ân'da şahıs isimlerine muzaf olarak meydana getirdiği çeşitli terkiplerde “Âl-u Musa”⁵⁸⁵, “Âl-u Harun”⁵⁸⁶, “Âl-i

⁵⁸¹ Şuara, 26/197

⁵⁸² Neml, 27/76

⁵⁸³ Harman, “İsrail (Beni İsrail)”, c. XXIII, s. 194.

⁵⁸⁴ Bakara, 2/246

⁵⁸⁵ Bakara, 2/248

⁵⁸⁶ Bakara, 2/248

Fir‘avn”⁵⁸⁷, “Âl-i İmrân”⁵⁸⁸, “Âl-i Ya‘kub”⁵⁸⁹, gibi. Bu terkipler ile terkipte ismi geçen bu şahısların kavmi, taraftarları ve hânedanları anlamındadır.

“Akrabalık bağıyla ya da inanç, kültür, fikir, idare gibi bağlar ile bir başkasına bağlı olanları” ifade etmek için kullanılan âl kavramıyla İslâm tarihinde Âl-i Resûl, Âl-i Muhammed, Âl-i abâ, veya Âl-i Nebî gibi terkipler yapılmıştır. Ehl-i kisâ, Ehl-i beyt, Ehl-i abâ, gibi kullanımlarda ya bizzat aynı ya da yakın manalar için kullanılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’ye getirilen salâtü selâmlarda geçen “Âl-i Muhammed”den kimlerin murat edildiği konusunda ise iki tane farklı görüş beyan edilmiştir. Bu görüşler ise şöyledir;

1. Soy itibariyle Hz. Muhammed (s.a.v.)’ye en yakın olan kimselerdir. Ve bu yakınlıklarından dolayı kendilerine zekât’ın verilmesi haram olan kimselerdir.

2. İnanç bakımından Hz. Peygamber (s.a.v.)’ye tâbii olanlardır. Buna göre de Hz. Peygamber (s.a.v.)’nin yolunu takib eden Hulefâ-yi Râşidîn, Allah Resulü (s.a.v.)’nin ashabı ve ondan sonra gelip ona iman eden Müminler de Âl-i Muhammed (s.a.v.)’den sayılırlar. Çünkü asli yakınlık itikat, inanç ve fikri yakınlıktır. Nitekim bizzat kendisine aile fertlerinin kurtarılacağına vaad edildiğini ve oğlunun da ailesinin bir ferdi olduğunu ifade ederek iman etmeyen oğlunun tufandan kurtarması için Allah’a dua eden Hz. Nûh’a, “*Ey Nûh, o senin ailenden (ehl) değildir*”⁵⁹⁰ şeklinde cevap verilmiştir.⁵⁹¹

Konumuz olan kıssada da Kur’ân’ı Kerîm’in Bakara Sûresinde “*Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut’un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut’un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, **Musa ve Harun hanedanlarının** bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi*”⁵⁹² buyrulmaktadır.

Bu âyeti kerîmedeki Musa ve Harun hanedanları tabiri, yani “Âl-u Musa ve Âl-u Harun” kavramı ile Harun (a.s.) ve Musa (a.s.)’nin bizzat kendileri, bunlardan

⁵⁸⁷ Bakara, 2/50

⁵⁸⁸ Âl-i İmrân, 3/33

⁵⁸⁹ Yusuf, 12/6

⁵⁹⁰ Hûd, 11/45-46

⁵⁹¹ Ahmet Özel, “Âl”, İstanbul: DİA, 1989, c. II, s. 305-306.

⁵⁹² Bakara, 2/248

sonra gelen peygamberler veya en yakın akrabaları, aile fertleri ve onların getirmiş olduğu ilahi buyruklara göre yaşayıp bu konuda da herhangi bir kuşku içinde olmayan insanlardan geriye kalanlardır diye ifade edilmektedir.⁵⁹³ İşte bu hanedana mensup olan insanlara ait olan bazı kalıntıların içinde bulunduğu Tâbût'un o gün Yüce Allah'tan bir kral talebinde bulunan İsrailoğullarına gelmesi Tâlut'un seçilmiş bir insan olduğunun nişanesi olarak kabul edilmiştir.

3. Maiyyet-Berberlik

İnsanoğlu, yaratılışı gereği sürekli mutluluğu aramaktadır. İnsanın aramış olduğu bu mutluluğa kavuşabilmesi ve bu mutluluğu da huzurlu bir şekilde yaşayabilmesi için de toplumsal ve sosyal hayata ihtiyacı vardır. Toplumsal bir hayatı yaşamanın dışında bir alternatifi bulunmayan insanoğlunun saadet, mutluluk ve huzuru da yine toplumun saadet ve huzuruna bağlıdır. İnsanoğlu, dünya hayatında karşı karşıya geldiği problem ve sıkıntıları yine içinde hayatını devam ettirdiği toplumun bireyleri ile paylaşma ihtiyacını hisseder. Çünkü insanoğlu bazen karşı karşıya geldiği kimi problemlerini, kişisel yetileriyle aşması mümkün olmayabilir. Böyle bir durumda, birçok farklı meslek ve farklı yeteneklere sahip olan kimselerden meydana gelmiş olan bir birlik ve dayanışma içerisindeki toplum büyük önem arz etmektedir.⁵⁹⁴

Tâlut ve Câlut kıssasının anlatıldığı Bakara Sûresinde de; “*Tâlut askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler **beraberce** ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut'a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler. Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle **beraberdir** dediler”⁵⁹⁵ buyrulmaktadır.*

⁵⁹³ Muhammed Ali Taha Eddürre, *Tefsirül Kur'ânîl Kerîm İ'rabühü ve Beyanühü*, c. I, s. 586.

⁵⁹⁴ İbrahim Paçacı, *Kürsüden Öğütler* (Birlik ve Beraberlik), Ankara: DİB, 2006, s. 431.

⁵⁹⁵ Bakara, 2/249

İlgili olan âyeti kerîmede de görüldüğü üzere maiyyet kelimesi iki mana da kullanılmaktadır.

Bunlardan birincisi; iman eden kimselerin Tâlut ile olan beraberliğidir. “...Tâlut ve iman edenler **beraberce** ırmağı geçince...”⁵⁹⁶

İkincisi ise; iman eden kimselerin Allah ile olan beraberliğidir. “...Allah sabredenlerle **beraberdir**...”⁵⁹⁷

İnsanoğlu, fitratı gereği toplumsal bir hayat yaşamak mecburiyetindedir. Toplumunu meydana getiren bireyler birbirlerine karşı bir takım görev ve sorumluluklar ile yükümlüdürler. Bu görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için, bireyin görev ve sorumluluklarının kutsiyetine inanması gerekir. Bu yegâne dokunulmazlığı ve kutsiyeti belirleyecek olan en önemli kaynak ise dindir. Tâlut ve onun beraberinde bulunan insanlar da; kendilerinden maddi olanaklar itibari ile çok çok üstün olan düşmanlarına karşı galip gelmelerini sağlayan unsur ise birlik ve beraberlikleridir. Bu birlik ve beraberliğin sağlanması için de farklı aşamalarda imtihana tabii tutulmuşlardır. İşte bu imtihanları başarılı bir şekilde geçenler düşmanlarına karşı zafer elde etmişlerdir.

4. Sayısal Üstünlük ve Kalite

Gelişme, değişim, yenilik, ilerleme ve kalite kavramları, kültürlerin ve medeniyetlerin hayatta kalmasını temin eden “can” olmuş ve olmaktadır. Yüce Allah, fert ve toplumları değerlendirirken, onları seçip öne çıkarırken, insanlığa lider tayin ederken, hep bu kavramları ölçü olarak kullanmaktadır. Kalitesiz insanların önder olamayacağı, insanlığa bir şey veremeyeceği gerçeğinden hareket etmek ilahi bir kanun olmuştur. Ferdi manada şahsiyetin zenginleşmesi, sosyal manada toplumun değişim sürecine girip kendini yenileyip ilerlemesi ve neticede kaliteli toplum vizyonu kazanması emek ve bilgi birikimidir. Ama tüm değişim, yenilik ve kalite oluşumları, daima fertten topluma ve insanlığa doğru olmalıdır. Fertlerin kalitesi,

---

⁵⁹⁶ Bakara, 2/249

⁵⁹⁷ Bakara, 2/249

toplumun kalitesi olacak, toplumların kalitesi de insanlığın kalitesini teşkil edecektir.⁵⁹⁸

Sayısal üstünlük ve kalite hakkında âyeti kerîmede; “*Tâlut askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut’a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler. Allah’ın huzuruna varacaklarına inananlar: **Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir.** Allah sabredenlerle beraberdir, dediler”⁵⁹⁹ buyrulmaktadır.*

Tâlut kıssasında da kendisine bağlı kalarak nehir imtihanını kazanmış olan bu grupla cepheye doğru giden Tâlut, düşmana yaklaşıldığında, yeni bir itiraz ile karşılaştı. Düşman ordusunun kalabalık olduğu öğrenilince, yanında kalanların bir kısmı da, ordudan ayrılmak için bahane aramaya başlamıştı. İtirazcılar, bu kadar küçük bir orduyla Câlut’un kalabalık ordusuna güç yetiremeyeceklerini söylediler. Samimi bir şekilde inanmış olanlar ise düşmanın çokluğuna aldırmadılar. Allah’ın kendilerine yardım edeceğine inanmanın rahatlığı içinde Tâlut’a bağlı kaldılar ve “*Nice az sayıdaki askerî birlik, Allah’ın izniyle nice çok sayıdaki birliği yenmiştir...*”⁶⁰⁰ dediler. Neticede maddi imkânlar açısından az ve yetersiz olan Tâlut’un ordusu kendilerinden çok güçlü olan düşmanlarını yenmişlerdir.

Tâlut’un düşman karşısında başarı elde edebilmesi için hitap ettiği topluluğun tam bir inanca ve sarsılmaz bir bağlılığa ihtiyacı bulunmaktadır. Böyle bir topluluğun az da olsa çoklara galip gelebileceği muhakkaktır. Tâlut kıssasının Bedir savaşından önce Müslümanları yüreklendirmek için nazil olduğu, hatta savaş atmosferinde nazil olduğu anlaşılan, “*Ey Peygamber! Müminleri savaş hususunda cesaretlendir. İçinizden çıkacak dirençli ve cesur yirmi kişi iki yüz kâfiri yenebilir. Yine içinizden çıkacak yüz dirençli yiğit, kâfirlerden bin kişiyi yenebilir. Çünkü o kâfirler Allah*

⁵⁹⁸ Bayraklı, *Kur’ân’da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları*, İstanbul: İFAV Yay., 1999, s. 17.

⁵⁹⁹ Bakara, 2/249

⁶⁰⁰ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 503.

*yolunda savaşıp can vermenin anlamını bilmeyen bir gürühtür.*⁶⁰¹ mealindeki âyette konu olan teşvike Tâlut kıssasıyla zemin oluşturduğu söylenebilir.⁶⁰² Dolayısıyla zaferi kazanmak kemiyete değil keyfiyete bağlıdır.

D. MADDİ GÜÇ İFADE EDEN KAVRAMLAR

Dünya, içinde hayat bulduğumuz ve aynı zamanda hayatımızı devam ettirmek için kendisinden istifade ettiğimiz yerdir. Bu yönden dünya ile tabii bir ilişkimiz vardır. Hayatımız da dünyaya bağlandığı için ondan faydalanma noktasında alakamızı kesmemiz mümkün değildir. Dünya hayatının maddi olanaklarından istifade ederken de Tâlut ve Câlut kıssasında geçen ve maddi güç ifade eden kavramların izah edilmesi gerekir.

1. Mal

Mal kelimesi (çoğulu emval) Arap dilinde “malik olunan her türlü şey” anlamında olup Türkçeye de bu manasıyla geçmiştir. Günlük hayattaki kullanımının yaygınlığı dolayısıyla klasik sözlükler malın anlamının açık olduğunu ve tanıma gerek bulunmadığını belirtir. Kelimenin kazandığı özel anlamlar, mesela göçebe toplumlarda mal denince hayvanların, Cahiliye Araplarında devenin ya da altın ve gümüşün anlaşılması bu tür malların malik olunanlar arasındaki önemi ve önceliği sebebiyledir. Kur’ân ve Sünnet’te sıkça geçen mal kelimesi sözlük anlamıyla ve daha çok özel mülkiyet, servet ve zenginliği ifade edecek bir içerikle kullanılır.⁶⁰³

Maddi güç ifade eden kavramların içinden “**mal**” kelimesi ile ilgili olarak; “*Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut’u size hükümdar olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâyük olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? Dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona*

⁶⁰¹ Enfal, 8/65

⁶⁰² Mustafa Öztürk, Kur’ân Kıssalarının Mahiyeti, s. 371.

⁶⁰³ Hasan Kacak, “Mal”, İstanbul: DİA, 2003, , c. XXVII, s. 461.

*üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir dedi*⁶⁰⁴ ifade edilmektedir.

Mal kelimesi buradaki kullanımda sözlük anlamını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu kavram âyeti kerîmede daha çok özel mülkiyet, servet ve zenginliği⁶⁰⁵ ifade etmektedir.

2. Mülk

Maddî âlemin bütünü ve bunun üzerindeki hükümlanlık anlamında Allah'a ve insanlara nispet edilen bir kavramdır. Sözlükte “güç yetirmek, hâkimiyet kurmak, sahip olmak, tasarrufta bulunmak” manasındaki mülk (melk, milk) masdarı Mülk sözcüğü Kur'ân'da isim olarak “duyular âlemindeki bütün cisimleri kuşatan varlık alanı ve bunlar üzerindeki hükümlanlık” manasında kullanılır. Bu anlamıyla aynı kökten gelen ve daha çok gayb âlemini ve fizik ötesi alanları ifade eden melekût⁶⁰⁶ kavramından ayrılır.⁶⁰⁷

Öte yandan Kur'ân'da önceki peygamberlere ve bazı şahsiyetlere “hükümlanlık ve saltanat” anlamında mülk verildiği açıklanmıştır. Hz. İbrahim'in soyuna,⁶⁰⁸ Hz. Yusuf'a,⁶⁰⁹ Dâvûd'a,⁶¹⁰ Süleyman'a,⁶¹¹ Nemrud'a,⁶¹² Firavun'a⁶¹³ ve Câlut'la savaşmak üzere İsrailoğullarından Tâlut'a⁶¹⁴ mülk verildiği belirtilmektedir.⁶¹⁵ Bazı âyetlerde sonsuz mülkü elde edeceklerini söyleyerek şeytanın Âdem ve Havvâ'yı yasak ağaçtan yemeleri için kandırdığı zikredilir.⁶¹⁶

---

⁶⁰⁴ Bakara, 2/247

⁶⁰⁵ Hayreddin Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 386, 387.

⁶⁰⁶ Geniş Bilgi İçin bk. Fuat Aydın “Melekût”, İstanbul: DİA, 2004, c. XXIX, s. 45-47.

⁶⁰⁷ Özerverli, “Mülk”, İstanbul: DİA, 2006, c. XXXI, s. 540.

⁶⁰⁸ Nisâ, 4/54

⁶⁰⁹ Yûsuf, 12/101

⁶¹⁰ Bakara, 2/251; Sâd, 38/20

⁶¹¹ Bakara, 2/102; Sâd, 38/35

⁶¹² Bakara, 2/258

⁶¹³ Rahmân, 43/51

⁶¹⁴ Bakara, 2/247

⁶¹⁵ Özerverli, “Mülk”, c. XXXI, s. 540.

⁶¹⁶ Tâhâ, 20/120-121

Ayrıca âhiret hayatındaki cennet tasvirleri yapılırken orada hangi taraftan bakılırsa bakılsın çok sayıda nimet ve büyük bir mülkün (ihtişam) görüleceği belirtilir.⁶¹⁷

Mülk verilenler arasında sayılan Tâlut ile ilgili olan bölümde de; *“Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlut’u size hükümdar olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, **hükümdarlığa** daha lâyük olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl **hükümdar** olur? Dediler. Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir dedi”*⁶¹⁸ buyrulmaktadır.

İslam tasavvurunda insanoğlu, kapitalizmdeki gibi, sahibi olduğu malın mutlak sahibi değildir. Kur’ân’da mülkiyet iki boyutlu olarak ele alınmıştır:

1. Mutlak olan hükümdarlık yani mülkiyet hakkı Allah’a aittir: *“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur.”*⁶¹⁹ *“Göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır.”*⁶²⁰

2. Mülkiyet, izafi olarak insana aittir: *“Eğer tevbe edip (faizcilikten) vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramazsınız.”*⁶²¹ *“Allah’ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin.”*⁶²²

Bu düalist anlayışla Kur’ân’ı Kerîm gerçek mülkiyet hakkının Allah’a ait olduğunu ve insana ise ikinci dereceden bir mülkiyet hakkı tanınmıştır. Dolayısıyla insan sahip olduğu serveti, maddi güç ve olanaklar ile kibirlenmeyip, gururlanmaması, böbürlenmemesi, büyüklük taslamaması gerektiği bilinç, düşünce ve anlayışını yerleştirmek suretiyle bir denge kurmaya çalışmıştır. Kur’ân’da insanoğlunun var olan bütün ihtiyaçları için kendi hizmetine sunulmuş olan bazı maddi olanaklar sayıldıktan sonra *“şükredesiniz diye”* ifade edilmesiyle anlatıma son

⁶¹⁷ İnsân, 76/20

⁶¹⁸ Bakara, 2/247

⁶¹⁹ Şura, 42/4

⁶²⁰ Şura, 42/49

⁶²¹ Bakara, 2/279

⁶²² Nisa, 4/32

verilir.⁶²³ Bu ise nimetlerin insana verilmesindeki asıl amacın, sadece dünyevi anlamda bir faydalandırma değil, ferdin bu kendisine bahşedilen bu nimetlerin farkına varması onlardan meşru bir dairede istifade etmesi, yine meşru ve helal olan bir yolla elde etmiş olduğu bu nimetlerden istifade ederken de bu sayısız olan nimetleri yoktan var edeni tefekkür etmesi ona aynı zamanda şükretmesi, Yüce Allah'a yönelip yaklaşması hedefinin olduğunu göstermektedir.⁶²⁴

Mülk ve iktidar asli itibariyle Yüce Allah'a aittir, insanların bunlara sahip olması ise mecâzidir. O halde toplumu yönetmeye talip olan kimsenin, bir kısım çevrelerin değil, her şeyden önce Allah'ın yönetmeye layık gördüğü kimselerde aramış olduğu vasıflara sahip olmalarıdır.⁶²⁵

Netice itibari ile Tâlut, hükümranlığı Allah tarafından insanları özellikle savaş konusunda sevk ve idare etmek üzere kendisine verilen bir kimsedir. Çünkü “mülk” kelimesi bu manayı ifade etmektedir ki İsrailoğulları da onun krallığına itiraz etmişlerdir.

E. ÇEŞİTLİ KONULARI İHTİVA EDEN KAVRAMLAR

Tâlut ve Câlut kıssasında sınıflandırmalar içerisinde birbiri ile bağlantılı olan kavramlar bir arada sunulmakla birlikte birbirinden bağımsız olan diğer kavramlar ise çeşitli konuları ihtiva eden kavramlar başlığı altında ele alındı.

1. Likâullah

لقاء Sözcüğü hem “bir şeyi karşılamak” hem “onunla karşılaşmak” manasına gelir. Bazen bunların her biri bu fiil ile ifade edilir. Yüce Allah ile karşılaşma ifadesi “kıyamet ve ona gitmek” manasına gelir. Bu bağlamda Yüce Allah buyurur ki: “ve

⁶²³ Faruk Beşer, *İslamda Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*, İstanbul: Seha Yay., 1991, s. 7.

⁶²⁴ Demir, “Kur' an Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu”, *Ekev Akademi Dergisi*, 10, 2002, s. 5.

⁶²⁵ Hayreddin Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 387.

*bilin ki siz mutlaka O'nun huzuruna varacaksınız.*⁶²⁶ *“Allah’a kavuşacaklarına inanıp, bilenler ise şu cevabı verdiler.”*⁶²⁷

Konumuz ile ilgili olan hususta da: *“Tâlut askerlerle beraber (cihat için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut’a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler. **Allah’ın huzuruna varacaklarına** inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler”*⁶²⁸ ifade edilmektedir.

Likâullah kavramı burada tam bir teslimiyet gösterip Allah’a kavuşacaklarına yakinen inanan kimseler anlamında kullanılmıştır. İşte Allah’a kavuşacaklarına gönülden inanan bu insanlar sayı olarak az olsalar da Allah’ın yardımıyla zaferi elde edecekleri, asıl önemli olanın sayı değil teslimiyet gösteren topluluk olması gerektiği ifade edilmektedir.

Zira Tâlut’un komutasında bulunan askerlerden bir kısmı daha nehirdeki su imtihanını kaybederek ordudan geri kalmışlardı. Nehir imtihanını başarılı bir biçimde geçenlerin içinden de bir kısmı Câlut’un büyük ve güçlü olan ordusu ile karşılaşınca, bu orduya güç yetiremeyecekleri kanaatine vararak imtihanı kaybettiler. Geride ise Likâullah kavramını içselleştiren ve Allah’ın huzuruna varacaklarına tam bir teslimiyet içerisinde inanan askerler o gün imanlarında sebat göstererek zafere olan inançları onlara o unutulmaz günde zaferi getirmiştir.

2. Teklif-i Mâlâ Yutak/Kişinin Kaldıramayacağını Yüklenme

İnsan sorumlu bir varlıktır, sorumluluk alanı da kendi kapasitesi kadardır. İnsan düşünme ve bilme gibi özelliği ile diğer canlılardan ayrılmaktadır. Fakat bu

---

⁶²⁶ Bakara, 2/223

⁶²⁷ Bakara, 2/249

⁶²⁸ Bakara, 2/249

özellik mutlak değildir. Dolayısıyla sınırlı bir potansiyele sahip olan insanın, sınırsız bir sorumluluk taşımaya düşünülemez; yükümlülüklerinin de sınırlı olacağı açıktır.⁶²⁹

Teklif-i Mâlâ Yutak kavramı ile ilgili ilk akla gelen “Allah kişiye ancak **gücünün yeteceği kadar yükler**; kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize de ağır yük yükleme. Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmeyeceği şeyi taşıtma, bizi affet, bizi bağışla, bize acı. Sen Mevlamızsın, kâfirlere karşı bize yardım et”⁶³⁰ âyetidir. Allah’ın, kullarını güçlerini aşan fiillerle ve davranışlarla yükümlü kılmayacağını ifade eden bu âyet, İslâm düşüncesinde ortaya çıkmış bulunan önemli bir tartışmanın çözümüne ışık tutmaktadır. Allah’ın kullarına, güçlerini aşan bir görevi yüklemesi (teklîf-i mâla yutak) caiz midir, caiz değil midir? sorusu etrafında gelişen bu tartışmada, Allah’ın kudret ve iradesini sınırlar korkusuyla “caizdir” diyenlere karşı, O’nun hikmetine, adaletine, imtihan iradesine, dinî, ahlâkî, hukukî değerlerin, mükâfat ve cezaların mâkul bir temele oturması gereğine ağırlık verenlerin savunduğu “caiz değildir, hakîm olan Allah, böyle bir yükümlülük getiremez” diyenleri bu âyet teyit etmektedir.⁶³¹

Teklîf-i Mâlâ Yutak (Allah’ın kullarına, güçlerini aşan bir görevi yüklemesi) ifadesi iman derecelerine sahip olan kişilerin durumuyla ilgilidir.

Konumuz ile ilgili olan hususta da: “Tâlut askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlut ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlut’a ve askerlerine karşı koyacak **hiç gücümüz yoktur**, dediler. Allah’ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah’ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler”⁶³² buyrulmaktadır.

⁶²⁹ Abdülkahir Bağdadi, *Usûlu 'd-Din*, Beyrut: Darül Kütübil İlmîyye, 1401/1981, s. 207.

⁶³⁰ Bakara, 2/286

⁶³¹ Hayrettin Karaman, vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c. I, s. 313-314.

⁶³² Bakara, 2/249

Bunlar nehir imtihanında başarısız olan askerler değildir. Tam aksine ırmağı başarılı bir şekilde geçmiş olan müminlerin zayıf olan kısmıdır. İşte bunlar düşmanın çokluğunu görünce, ümitsizliğe düşüp birbirlerine “...Bugün bizim Câlut’a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur...,diye”⁶³³ söylediler. Çünkü müminlerin de imanda dereceleri farklıdır.⁶³⁴

Yüce Allah’ın güçsüz, zayıf, maddi imkânlar açısından son derece kısıtlı olan Tâlut’u ve onun ordusunu, düşmanları olan Câlut ve onun güçlü olan ordusuna karşı savaşmak üzere göndermesi kulların teklif-i mâlâ yutak açısından bu sorumluluğu yerine getiremeyeceği anlamına gelmemektedir. Çünkü gerekli olan tedbirler alındıktan sonra Allah’ın yardımına kesin olarak inanan kimselerin zafere ulaşacağı muhakkaktır.

3. Ba’s

Ba’s lafzı, be-a-se fiilinden türemiştir.⁶³⁵ Kelime, “göndermek, çömelmiş veya oturmuş olan bir varlığı kaldırmak ve uyandırmak” gibi üç temel anlam alanı çerçevesinde kullanılmıştır.⁶³⁶ Fiilin “gönderme” anlamı, insanlar ve hayvanlar için kullanılmaktadır. Devenin ayağının bağını çözüp bir yere gönderme işi de bu fiil ile ifade edilmiştir.⁶³⁷ Bunun yanı sıra Araplar, “devenin bağından çözülüp yerinden kaldırılması, salıverilmesi veya diz çökmüş haldeyken ürkütülmesi/dürtülmesi” durumunu anlatmak için aynı şekilde bu fiili kullanmışlardır.⁶³⁸

Ba’s kelimesinin aslı bir şeyi harekete geçirip yönlendirmektir. Bununla beraber Ba’s kelimesi ilgili olduğu şeyle değişik anlamlar kazanır. “*Toprağı eşeleyeni bir karga gönderdi.*”⁶³⁹ Sözü ile yüce Allah’ın adı geçen kargayı bu işle görevlendirdiği anlamına gelir. “*Biz her ümmete bir Peygamber gönderdik*”⁶⁴⁰ sözü

⁶³³ Bakara, 2/249

⁶³⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. II, s. 144.

⁶³⁵ Râzi, *Muhtaru’-Sihah*, Mısır: 1329, s. 60.

⁶³⁶ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, c. IV, s. 307.

⁶³⁷ İsmail bin Hammad, *es-Sihcih Taeu’l-Luğa ve Sihahu’l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Atar, Beyrut: Daru’l-İlm, 1410/1990, c. I, s. 273.

⁶³⁸ Firuzâbâdî Mecdüddin Muhammed bin Yakub, *Kamusu’l-Muhit*, c. I, s. 161.

⁶³⁹ Maide, 5/31

⁶⁴⁰ Nahl, 16/36

ise “Elçilerimizi **gönderdik**”⁶⁴¹ sözü gibidir.⁶⁴² “Musa’dan sonra, Benî İsrail’den ileri gelen kimseleri görmedin mi? Kendilerine gönderilmiş bir peygambere: Bize bir hükümdar **gönder** ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım demişlerdi. Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız? dedi. Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım? dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.”⁶⁴³ Bu âyeti kerîmedeki Ba’s kelimesi göndermek anlamında kullanılmıştır.

Ba’s, kelimesi “göndermek” anlamında kullanılmışsa da “seçilmek” manasına da gelmektedir. Çünkü daha önce de geçtiği üzere İsrailoğulları içerisinde bulunan benyamin boyuna ait fakir bir aileye mensuptur. Dolayısıyla göndermek ifadesi ile kastedilen asıl mana seçilmektir ki bunun kim olacağını belirleme yetkisi Allah’a aittir.⁶⁴⁴

4. Zulüm

Sözlükte “bir şeyi ona ait olmayan yere koymak” anlamındaki zulüm (zulm) din, ahlâk, hukuk gibi alanlarda terim olarak “belirlenmiş sınırları çiğneme, haktan bâtila sapma, kendi hak alanının dışına çıkıp başkasını zarara sokma, rızasını almadan birinin mülkü üzerinde tasarrufta bulunma, zorbalık”, özellikle de “güç ve otorite sahiplerinin sergilediği haksız ve adaletsiz uygulama” gibi anlamlarda kullanılır. Aynı kökten mazlime (çoğulu mezâlim) “zalimin elinde bulunan başkasına ait nesne” demektir. Zulümden şikâyetçi olmaya “tazallüm”, zulme katlanmaya “inzılâm” denir.⁶⁴⁵

“Adl/adâlet, kıst ve insaf” kavramları zulmün karşıtı, “cevr, bağy, tuğyân, fisk, udvân, taaddî, i’tidâ” kavramları da zulmün eş anlamlısı veya yakın anlamlısı olarak kullanılır. Zulmün kök anlamı bakımından özellikle insan ilişkilerindeki

⁶⁴¹ Mü’minun, 23/44

⁶⁴² İsfahani, *Müfredat*, s. 152-153.

⁶⁴³ Bakara, 2/246

⁶⁴⁴ Muhammed Ali Taha Eddürre, *Tefsirül Kur’ânîl Kerîm İ’rabühü ve Beyanühü*, c. I, s. 584.

⁶⁴⁵ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, c. VII, s. 74; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c. II, s. 1206.

haksızlıkları ifade ettiği, bu sebeple çevre göre daha dar anlamlı olduğu belirtilirse de literatürde zulmün eş anlamlısı olarak en çok çevr geçer.⁶⁴⁶

Kur'ân'ı Kerîm'de yirmi âyette zulüm kelimesi, 269 defa da türevleri yer alır. 200'den fazla yerde zulüm kavramı “küfür, şirk” veya “Allah'ın hükümlerini çiğneme, günah işleme”, yirmiyi aşkın âyette “beşerî ilişkilerde haksızlığa sapma” anlamında kullanılmıştır. Yetmişden fazla âyette “Allah'ın hiç kimseye hiçbir şekilde zulmetmeyeceği, insanların dünyada uğradıkları zararların ve âhirette uğrayacakları cezaların kendi kötülüklerinin karşılığı olduğu, inkârcıların ve kötülük işleyenlerin sonuçta kendilerine zulmettikleri belirtilir.”⁶⁴⁷

Kur'ân'ı Kerîm'de zulüm kavramı birçok manada kullanılmakla beraber “Allah'a ve elçisine verilen sözü yerine getirmemek” anlamında da kullanılmıştır. Şöyle ki; Yüce Allah'a veya herhangi bir insana verilen sözü yerine getirmek/getirmemek, kişinin imanı ile ilgili bir konudur. Bu konu o kadar önemlidir ki söze sadakat gösterme, insanın insanla ya da insanın Allah'la arasında olumlu bir ilişkinin temelini oluşturmaktadır.⁶⁴⁸

Allah'a ve insanlara verilen sözü yerine getirmemek ise zulümdür. Bu konuda Kur'ân'ı Kerîm'de şöyle buyrulmaktadır: “*Musa'dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerinin, peygamberlerinden birine, Bize bir kral tayin et ki, Allah yolunda savaşalım! dediklerini görmedin mi? O da dedi ki: Ya size savaş emredildikten sonra savaşmaktan geri durarak isyan ederseniz? Cevap verdiler: Biz, yurdumuzdan ve çocuk-çocuğumuzdan ayrı düşürülmüşken neden savaşmayalım! Oysaki savaşmak onlara emredilince, pek azı dışında hepsi yüz çevirdiler. Allah, gerçek zalimlerin kim olduğunu çok iyi bilmektedir.*”⁶⁴⁹ Bu âyetten de anlaşıldığı üzere Allah'a ve elçisine verdiği sözü tutmamak zulüm kabul edilmektedir. Zulüm ise cezasız kalmayacak bir suçtur. Kur'ân kıssalarından anlaşılmaktadır ki kavimleri helake götüren en önemli

⁶⁴⁶ Çağrııcı, “Zulüm”, İstanbul: DİA, 2013, c. XXXXIV, s. 507.

⁶⁴⁷ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-mufehres li-elfâz'l-Kur'ân*, “zlm” md.,

⁶⁴⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, İstanbul: Yeni Boyut Yay., 1993, s. 29-30.

⁶⁴⁹ Bakara, 2/246

sebeplerin başında elçilerin uyarılarına kulak asmayan birey ve toplumların zulüm ve azgınlıkta aşırı gitmeleri veya zulme seyirci kalmaları gelmektedir.⁶⁵⁰

F. KUTSAL EMÂNETLER

Toplumları ve milletleri bir araya getiren, bir gaye etrafında onları cem eden, zor ve sıkıntı dolu zaman dilimlerinde onları birbirlerine kenetleyen, kendilerine üstün gelmeye ya da onlara zarar vermeye çalışan düşmanlarına karşı tüm toplumu yekvücut haline getiren ve özel anlamlar yüklenilmiş olan nişaneler, rumuzlar ve semboller vardır. Bu sembollere aynı ve yüce bir önem atfedildiği için bütün toplum nazarında saygındırlar. Bu rumuzlar ve nişaneler toplumun bütün fertlerini en kısa zaman diliminde bile bir tek gaye ve amaç etrafında toplamaktadır.

Ancak bu durumda şuna dikkat etmek gerekir. Aşırı mecazcı/sembolist bir görüşle dinî metinleri bağlamından koparıp olağan ve tabii dünyadan tamamen tecrit ederek soyut bir dünya takdim etmeye çalışmak, sembolizm algısının abartılı bir şekilde kullanılmasına yol açmaktadır. Bu durumda mevcut dinî metinlerin doğru bir şekilde anlaşılması imkânı neredeyse ortadan kalkmakta ve dine ilişkin pek çok kabul ve bilgi verici iddiaların buharlaşması riskiyle karşı karşıya kalınabilmektedir. Zira metne yüklenen anlam ile metin arasındaki ilgi ve münasebet göz ardı edilmektedir.⁶⁵¹

İşte Tâlut kıssasında da bütün toplumun nazarında kutsal kabul edilen ve yüce bir anlam yüklenilen rumuzlar, nişaneler, semboller ve armalar vardı. Üstelik bunlar kendilerini tarihin bir döneminde kölelikten sultanlığa taşımış ve Yüce Yaratıcı tarafından o topluma bahşedilmiş olan çok özel emanetlerdir. Bu emanetler de insanın manevi olarak motivasyonunu sağlayan unsurlardır. Tıpkı Hz. Halid'in sarığında taşıdığı sakalı şerif gibi.⁶⁵²

⁶⁵⁰ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*, s. 227, 228.

⁶⁵¹ Maşallah Turan, "Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Gümüşhane Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2013, 3, c. II, s. 272.

⁶⁵² Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid Bin Velid*, İstanbul: M.Ü.İ.F. Yay. 2014, s. 227, 228.

1. Tâbût

İbranîcede sandık “Tebah” ve “Aron” olarak tercüme edilmiştir. Her iki kelimenin de manası “kutu-sandık” veya “banka-sandık”tır. Ahid Sandığı şeklinde bir tamlama olarak İbrânicede “Aron ha Berit” veya “Aron ha Kodes” olarak bilinir. Kur’ân’ı Kerîm’de “Tâbût” diye geçmektedir. Arapçada ise “Tâbûtü’l-’ahd” denilmektedir.⁶⁵³

İsrailliler’in sandığına işareten Tâbût sözcüğünün seçilmesi Kur’ân’ın bir başka icâzî yönünü gösterir. Çünkü bu terim Ahid Sandığını hatırlattığı gibi, terimin değişik türevleri aynı zamanda İsrail’in sandığının değişik niteliklerini bizlere hatırlatır. Yapıcı unsurları aynı olan, sadece farklı düzende yerleştirilen ve “*saldırmak, yabancı topraklara akın yapmak*” anlamına gelen komşu bir kök olan “*tebe*” (harfleri te-be-vav) nin türevi düşünüldüğünde Tâbût’un İsraildeki savaşçılık işleviyle özel ilişkisi kavranmış ve hatta vurgulanmış olacaktır ve böylelikle sandığın savaşlardaki öncü rolü de hatırlanmış olacaktır.⁶⁵⁴

Meleklerin taşıdığı bu Tâbût’un içinde vakarla beraber, peygamberlerin kalplerinin yıkandığı ve Allah’ın Musa (a.s.)’ye verdiği altın tas, Musa (a.s.)’ye gönderilen Tevrât levhaları, bir berrak rûh, iki başı iki kuyruğu ile iki kanadı olan bir rüzgâr, İsrailoğullarının ihtilâflarını, doğruyu konuşarak halleden Allah’tan bir rûh vardı. Musa (a.s.) hânedânı ile Harun (a.s.) ailesinin geride bırakmış olduğu şeylerden olarak, Musa (a.s.)’nin asası, Tevrât levhaları veya Tevrât’tan iki levha, menn helvası, Musa ve Harun (a.s.)’nin elbiseleri ve iki nalın bulunmaktaydı.⁶⁵⁵

Ahid sandığı, İsrailoğulları nezdinde Tanrı’nın onların içinde hazır bulunduğu bir göstergesi ve sembolü idi. Ahid sandığı bulunduğu yerden bir başka yere taşındığı zaman, Tanrı da o sandık ile beraber yol alıyor ve çölde İsrailileri bir bulut ile beraber takip ediyordu. Sandığın savaş zamanında taşınması ise Tanrı Yahve’nin liderliğini ve krallığını sembolize ederdi. Yine ahid sandığı ilâhî

⁶⁵³ Galip Atasagun, *Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm’da) Dinî Semboller*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi, Konya: 1996, s. 31.

⁶⁵⁴ Lütfi Kaçan, *Kitâb-ı Mukaddes ve İslâm Geleneğinde Ahid Sandığı*, İstanbul: AtaçYay., 2004, 66.

⁶⁵⁵ Erbaş, *İlâhî Dinlerde Melek İnancı*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: 1992, s. 277.

irtibâtın sağlandığı yer olarak da algılanmıştır. Ahid sandığına Tanrı'nın tahtı gözüyle de bakılmıştır. Çünkü Tanrı, iki melek arasında oturarak Musa (a.s.) ile burada söyleşiyor ve ona emirlerini burada veriyordu.⁶⁵⁶

Konumuz olan kıssada Tâbût hakkında şöyle buyrulmaktadır; *“Peygamberleri onlara, Onun hükümdarlığının alâmeti, size sandığın gelmesidir, onda Rabbinizden gelen gönül rahatlığı ve Musa ailesinin ve Harun ailesinin bıraktıklarından kalanlar var; onu melekler taşır, eğer inanmışsanız bunda sizin için delil vardır, dedi.”*⁶⁵⁷

Mevzu bahis olan sandık Yüce Allah'ın İsrailoğullarına verdiği ama daha sonra ona gereken ehemmiyet ve önemi göstermedikleri için ellerinden alınan ahid sandığıdır. İşte Tâlut'un hükümrânlığına delil olarak gelecek olan sandık kaybolan ya da ellerinden alınan ahid sandığıdır.

2. Sekîne

Sekîne kelime itibariyle “sükûn, vakar, emniyet, rahmet, güven ve kişiyi teskin eden şey”⁶⁵⁸ manalarına gelmektedir. Türkçede aynı manada kullanılmak üzere kelimenin aslı muhafaza edilerek “sekînet” denir. Hafiflik ve telaşın zıddıdır. Ayrıca kendisi ile sükûn ve itmi'nân bulunan âyet ve alâmet manasına da gelir. Bir milletin bayrağı, bir ordunun sancağı gibi. Tâbût içinde bulunduğu bildirilen “sekîne”den maksadın ne olduğu hakkında bir hayli rivâyet vardır. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

1-Suret demektir;

2-Konuşan ilahi bir ruhtur.

3-Rahmettir.

4-Vakardır.⁶⁵⁹

5-Tâlut'un galip geleceğini ifade eden bazı işaretlerdir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁶ Atasâgun, *Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da) Dînî Semboller*, s. 33-34.

⁶⁵⁷ Bakara, 2/248

⁶⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisânul Arab*, “Skn” mad.

⁶⁵⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.II, s. 142, 143.

⁶⁶⁰ Râzi, *Tefsiri Kebir Mefâtihu'l-Ğayb*, c. I, s. 190.

İsrailoğullarına geldiği haber verilen sekîne hakkında şöyle buyrulmaktadır: “Peygamberleri onlara, Onun hükümdarlığının alâmeti, size sandığın gelmesidir, onda Rabbinizden gelen **gönül rahatlığı** ve Musa ailesinin ve Harun ailesinin bıraktıklarından kalanlar var; onu melekler taşır, eğer inanmışsanız bunda sizin için delil vardır, dedi.”⁶⁶¹

Sekîne hakkında birkaç mesele vardır ki bu konuda çeşitli ihtilaflar bulunmaktadır. Bu husustaki görüşleri şöyle özetleyebiliriz: Sekîne’den anlaşılan “ya Tâbût’un içinde bulunan bir şeydir veya başka bir şeydir.”

Sekine’nin içinde bulunanın başka bir şey olduğu Ebu Bekir el-Esamm’ın görüşüdür. Çünkü o şöyle demektedir: “Âyetin manası, Tâbût geldiği zaman sizler sükûnete erer, Tâlut’un hükümdarınız olduğunu kabul eder ve Tâlut’a karşı olan nefretiniz sona erer. Çünkü gökten onlara Tâbût gelip, onlar Tâbût’un gelişini seyrettiklerinde, mutlaka kalplerinin yatışması ve bu istemeyişlerinin tamamen sona ermiş olması gerekir.”

“Sekîne” den maksad’ın, Tâbût içinde bulunan bir şey olması görüşü hususunda da farklı görüşler bulunmaktadır:

a) İbn Abbas göre Tâbût, yakut veya zebcedden imal edilmiş bir heykeldir. Kediye benzer bir başı ve aynı zamanda kuyruğu vardı. Bu heykel kedi sesine benzer bir ses verdiği zaman düşmana doğru hareket ederdi. İsrailoğulları birlikleri de onunla aynı anda yürürlerdi. Bu heykel durduğu zaman İsrailoğulları da dururdu. Böylece ilahi yardım da inmiş olurdu.

b) Amr b. Ubeyd’in görüşü; Buna göre sekîne, Tâbût’un içinde, ne olduğu bilinmeyen bir şeydir.

c) Ebu Müslim’in görüşüne göre; Tâbût’un içinde Allah Teâlâ’nın, Hz. Musa, Hz. Harun ve onlardan sonra gelen peygamberlere indirdiği kitaplar ile bu kitaplarda Allah’ın Tâlut ve ordusuna yardım edip, onlardan düşmanın korkusunu kaldıracağı müjdesi vardı.

d) Hz. Ali (r.a.)’nın görüşü; Buna göre, Tâbût’un İnsan yüzüne benzer bir

---

⁶⁶¹ Bakara, 2/248

yüzü ve duyulan bir nefesi vardı.⁶⁶²

3. Bakıyye

Bu kelime, bir nesneden geri kalmış, artmış şey, hatıra manasına gelir. Âyetteki ifade ise şu tarzdadır: “*Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzur ile Musa ailesinin, Harun ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar vardır.*”⁶⁶³

Bakıyyeden maksad’ın ne olduğu ve Tâbût’un içinde bulunan bakıyyenin ne olduğu hakkında Müfessirler ihtilafa düşmüşlerdir:

a-“Bakıyye”den maksadın Elvâh kırıkları ve Hz. Musa’nın asasıdır. Zira Hz. Musa mîkatten döndüğü zaman, kendisi mîkata gittikten hemen sonra kavmi bir buzağıyı edinip ona taptıklarını Allah tarafından haber almış ve bu olaydan dolayı öfkeyle kavmine dönmüş ve Elvâhı da elinden bırakmıştı. Rivâyet edildiğine göre Elvâhı yere bırakınca da kırılmış. Bundan sonra da 6/7 si ref olunmuş, ancak bir tanesi kalmıştı.⁶⁶⁴ İşte bu Tâbût yani ahid sandığının içinde var olduğu bilinen “bakıyye”den maksat bu Elvâh kırıkları ve Hz. Musa’nın asasıdır.

b- Tevrat, Hz. Musa’nın asası ve elbiseleri ile Hz. Harun’un elbiseleridir.

c-Harun’un sarığıdır.

d-Altın tastır.

e-Elvâh ve Hz. Musa’nın zırhıdır.

f- Hz. Musa’nın na’linleri, Harun’un sarığı ve asa’sı ile Kudret helvası.

g-Yalnız Hz. Musa’nın asa’sıdır.⁶⁶⁵

Yahudilerin tarihlerinde önemli bir yer tutan Ahid Sandığına İslam’ın temel kaynaklarından olan Kur’ân’ı Kerîm ile sahih hadis kaynaklarının içinden yalnızca Kur’ân’ı Kerîm’in bir âyeti kerîmesi ile işaret edilmiştir. O da kendine özgü bir üslup

⁶⁶² Râzi, *Tefsiri Kebir Mefâtihu'l-Ğayb*, c. V, s. 346.

⁶⁶³ Bakara, 2/248

⁶⁶⁴ A’raf, 7/150

⁶⁶⁵ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, s. 261.

ile Tâlut'u hatırlatan Bakara Sûresi'nin 248. âyetinde sandığa atıfla Tâlut ismiyle değinilmiştir.⁶⁶⁶

İslam Âlimleri, aslında Tevrat'tan aldıkları Tâbût hakkındaki tarihsel verilerin kaynağını belirtmeden, İsrailiyattan değil de başka kaynaklardan elde etmiş gibi ayrıca onlar üzerinde çeşitli ilave ve eksiltmeler yaparak aktarmaktadırlar. Böylece yeni bir tür tarihsel veri kaynağı ortaya getirmiş olmaktadır. Bu tür yapılan mufassallaştırmalar "Tâbût-Ahid Sandığı" ögesini daha efsanevi ve gizemli hale getirerek olayın mecrasından kaymasına neden olmaktadır.⁶⁶⁷

---

⁶⁶⁶ Duman, *Kur'ân Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 46.

⁶⁶⁷ Duman, *Kur'ân Perspektifinde Üç kral İki Peygamber*, s. 60.

SONUÇ

Kur'ân'daki kıssalar, tarihî bilgi vermekten, geçmişte yaşanmış ve bir daha yaşanmayacak olayı anlatmaktan ziyade hikmete dayanır. Kur'ân kıssaları, her devirde ve her yerde yaşayacak insanlara mesajlar ve pratik örnekler taşır. Bu kıssalarda esas mesele, ayrıntılarla uğraşmak, Kur'ân'da anlatılmayan olayları İsrailiyattan alıntı yapmak değil; söz konusu kıssanın verdiği fikir, gösterdiği hedef ve ulaştırmak istediği mesajdır. Örnek insanı, örnek olay ve davranışı yakalamaya çalışmak, ders ve ibret almak bu kıssayı okuyan insanın gâyesi olmalıdır.

Tâlut ve Câlut hadisesi de, Kur'ân'ın kıssaları içerisinde farklı yönleri öne çıkarılmak suretiyle işlenmiş olan önemli kıssalardandır. Şüphesiz bu kıssayı önemli kılan hususların başında İsrailoğullarına Tâlut'un kral olarak Allah tarafından seçilen ilk insan olması ve örnek bir şahsiyeti temsil etmesi yer almaktadır. Tâlut, isminin İbrânice kökenli olduğu, "uzun" manasındaki "tûl"den geldiği, Süryânice'de Şâ'ul şeklinde telaffuz edildiği, çok bilgili ve iri yapılıdır. Tâlut'un seçilmesi ise gâyet manidardır. Zira O, köylü, sıradan bir aileden gelmektedir. Fakat önemli olanın krallık konusunda ilim ve kudretin yani ehliyet ve liyakat sahibi olmanın, soy ve zenginlikten daha önemli olduğu, Tâlut'a da bu hususta üstünlük verildiği belirtilmektedir.

Toplumlara herhangi bir şekilde haksızlık yapıp saldırıldığı takdirde de toplumların bu saldırı ve haksızlık ile beraber yitip giden izzet ve şereflerini geri getirmelerinin tek yolu adaletli, kahraman bir kumandan ve liderin komutası altında saflarını birleştirmeleridir. Ancak hedefe ulaşabilmek için gerekli olan tedbirlerin alınarak bir "disiplin" içerisinde hareket edilmesi, "sabır ve dua" ile yaratana teslim olduğunda başarıya ulaşılacağı unutulmamalıdır.

Kötülüğü temsil eden Câlut'un ordusu karşısında da iman eden topluluğun "birlik ve beraberlik" içerisinde hareket etmeleri, "kemiyetten" ziyade Hakka dayanarak Allah'ın yardımının daima kendileri ile olduğunu idrak edip sabır göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

Kur'ân'ı Kerîm'de geçen diğerk kıssalar gibi bu kıssada da anlatılanlar sadece geçmişte yaşamış olan bir topluluğun hikâyesi değildir. Asıl gaye; bütün ilahi dinlerin son halkası konumunda olan İslam dininin müntesipleri olan Müslümanların bu kıssadan ve kıssada geçen olaylar zincirinden ibret almalarıdır. Yani bu kıssa, geçtiğı yer ve zamanla sınırlı olan tarihî bir hikâye değildir. Ayrıca Kur'ân kıssaları okunurken Hz. Peygamberin hayatı göz ardı edilmemelidir. Çünkü Kur'ân, siyer ile bağlantılıdır. Tarihin belli bir döneminde yaşanılmış olan bu hadise dikkatli bir şekilde incelendiğı zaman içerisinde birçok hikmetli olayı da bulundurmakla birlikte ibret alınması gereken kıssalardandır. Bu yüzden, Kur'ân'da Hz. Peygamber ve çağdaşlarının kültürel hafızasında karşılığı olmayan bir kıssa aktarılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammed, *Kur'an Kıssaları*, İstanbul: Ensar Neş., 2007.
- Abdi Rabbih, es-Seyyîd Abdu'l-Hâfız, *Bühûs Fi Kasasi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Lubnan, 1972.
- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemul Mufehres li-el Fazil Kur'âni'l Kerîm*, İstanbul: el-Mektebul İslamiye, 1984.
- Acar, Abdullah, *Bir İctihâd Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Akgün, Halil, "Bir Hikmet Kaynağı Olarak Tarih", *Semerkand Dergisi*, Aralık, 180, 2013, ss. 54-55.
- Akşit, Cevat, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul: Gümüşev Yay., 2011.
- Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddîn Seyyid Mahmud, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y.
- Âlûsî, Cemalüddin Mahmud Şükri b. Abdillâh b. Mahmud, *Bülûğu'l-Ereb Fî Ma'rîfeti Ahvâlil-'Arab*, Bağdat, 1314.
- Arpaçukuru, Osman, "Kur'an Kıssaları Ne Anlatıyor?", *Kur'âni Hayat Dergisi*, İstanbul: 2, 2010, ss. 58-59.
- Atasağun, Galip, *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da) Dînî Semboller*, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ty.
- Attas Nakib, *İslam ve Laisizm*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul: Pınar Yay., 1994.
- Avcı, Casim, "Kur'an ve Medeniyet Tarihi", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları*, İstanbul: 2001.
- Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyyât*, İstanbul: Beyan Yay., 2000.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Ailede Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yay., 2009.
- Aydın, Muhammed, "Çocuk Eğitiminde Kur'an Kıssalarının Önemi", *SAÜ Eğitim Fak. Dergisi*, 2007, ss. 18.
- Bağdadi, Abdülkahir, *Usûlu 'd-Din*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1401/1981.
- Bakkal, Ali, "Kur'an'ı Anlamada Siyak ve Sibakın Önemi", *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü*, İstanbul: 2009, ss. 11.

- Baltacı, Burhan, “Nüzul Dönemi Şartlarının Kur’ân’ın Anlaşılmasındaki Yeri- Örnekler Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniv., İlahiyat Fak. Dergisi*, Adana: 2008, ss. 109.
- Basri, Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdi, *Cemheretü’l-luğa*, Beyrut: el -Mektebetü'l -Atik, 1987.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam’da Eğitim*, İstanbul: Bayraklı Yay., 2012.
- *Kur’an’da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları*, İstanbul: İFAV Yay., 1999.
- Beğavî, *et-Tehzîb fî fikhi’l imâmi’ş- Şâfiî*, Beyrut: 1997.
- Behiy, Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur’ân’i Kavramlar*, çev. Ali Turgut, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1988.
- Beşer, Faruk, *İslamda Zenginlik ve Fakirlik Kavramları*, İstanbul: Seha Yay., 1991.
- Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.
- Bilgiz, Musa, “Kur’an’da İlim Kavramı”, *Diyanet İlmi Dergi Kur’an Özel Sayısı*, Ankara: 2012,ss 623.
- Birişik, Abdülhamit, “İsrâiliyyât”, İstanbul: DİA, 2001.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. b. İbrahim b. El-Muğire b. Berdizbeh el-Cufî, *El-Camiu’s-Sahîh Müsnedul-Muhtasar min Ümüri Rasulillah ve Eyyâmihî*, Beyrut: Daru ibn Kesîr, 1987-1407.
- Bulut, Halil İbrahim, “Ümmet”, İstanbul: DİA, 2012.
- Câbiri, Âbid Muhammed, *Fehmû-l Kur’ân*, İstanbul: Mana Yay., 2013.
- Caetani, Leona, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul: Tanin Matbaası, 1926.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2003.
- Cevherî, İsmail bin Hammâd, *es-Sıhah*, Mısır: Daru’l-Kutubi’l-‘Arabî, 1956.
- Cezayirli, Gülay, “Dini Grup ve Toplumsal Grup”, *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Ankara: 37, 1997, ss. 365.
- Cilacı, Osman, “Dua”, İstanbul: DİA, 1994.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1991.
- Cürçânî, Seyyid Şerif, *et-Ta’rîfât*, Kahire: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1357/1938.
- *Şerhu’l-Mevâkıf*, Kahire: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ty.
- Çağrııcı, Mustafa, “Sabır”, İstanbul: DİA, 2008.

- *İslâm Düşüncesinde Ahlâk*, İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfi Yay., 1989.
- “Zan”, İstanbul: DİA, 2013.
- “Zulüm”, İstanbul: DİA, 2013.
- Çelebi, Ahmet, *Yahudilik*, çev. A. M. Büyükçınar, Ö. F. Harman, İstanbul: Kalem Yayınları, 1978.
- Çelik, Muhammed, *Kur’an Kur’an’ı Tanımlıyor*, İstanbul: Şule Yay., 1998.
- Çelik, Ali, “Asrı Saadette Halk İnançları” *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, İstanbul: 2006.
- Çelik, İbrahim, “Mele”, Ankara: DİA, 2004.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji, Kur’an Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul: Beyan Yay., 2003.
- “Kur’an Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu”, *Ekev Akademi Dergisi*, 10, 2002, ss. 5.
- Demirci, Muhsin, *Kur’an’da Toplumsal Düzen*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- *Kur’an’ın Temel Konuları*, İstanbul Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., 2003.
- Demirci, Abdurrahman, “Medine Vesikası: Oluşum Süreci Ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi”, Konya: İSTEM, 19, 2012, ss. 254.
- Duman, Cengiz, *Kur’an Kıssalarının Tarihselliği*, İstanbul: Ekin Yay., 2011.
- *Kur’an Perspektifinde Üç Kral İki Peygamber*, İstanbul: Pınar Yay., 2013.
- Ebu Hicr, Ahmed Ömer, *Et-Tefsîru’l İlmi Li’l-Kur’ân*, Beyrut: Daru Kuteybe, 1991.
- Endelusi, Ebu Hayyan, *Bahru’l-Muhit*, Kahire: Darür Risaletül Alemiyye, 1328.
- Erbaş, Ali, *İlâhî Dinlerde Melek İnancı*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- “Melek”, İstanbul: DİA, 2004.
- Erdem, Hüsameddin, *Ahlâk Felsefesi*, Konya: Hü-Er Yay., 2003.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh Ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Eren, Şâdi, *Kur’an’da Teşbih Ve Temsiller*, İstanbul: Yeni Akademi Yay., 2006.
- Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı Meâl-Tefsîr*, İstanbul: İşaret Yay., 2009.

- Eyüpoğlu, Osman, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları”, *XI. Kur’an Sempozyumu*, Samsun, Fecr Yay., Ankara: 2009, ss. 110.
- Fadlullah, Muhammed Hüseyin, *Min Vahyi’l-Kur’ân*, Beyrut: Dâru’l-Melâk, 1998.
- Fayda, Mustafa, *Allah’ın Kılıcı Halid Bin Velid*, İstanbul: M.Ü.İ.F. Yay. 2014.
- Farabi, Ebu Nasr Muhammed B. Muhammed B. Tarhan, *Dîvânü’l-Edeb*, Beyrut: Mektebetu Lübnan, 2003.
- Fîrûzâbâdî, Ebu Tahir Muhammed Bin Yakub, *El-Okyanus’ul Basîd Fi Tercemeti Kamusu’l-Muhit*, çev. Asım Efendi, İstanbul: Bulak Matbaası, ty. Gazzâlî, *İhyâuuulûmi’d-Dîn*, thk. Seyyid İbrahim, Kahire: 1414/1994
-----, *Mihakkü’n-Nazar*, Beyrut: Darü’l-Fikri’l-Lübnani, ty.
- Görgün, Tahsin, “Kur’an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine“, *IV. Kur’ân Sempozyumu*, Ankara: 1998, ss. 30.
- Gündüz, Şinasi, “Kur’an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi?“, *IV. Kur’an Haftası Kur’an Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yay., 1998, ss. 45.
- Güneş, Abdulhalim, *Kur’ân-ı Kerîm Ve Kitâb-ı Mukaddes’te Hz. Lût (a.s.) Kıssası*, Yüksek Lisans Tezi: Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: 2006.
- Güner, Ahmet, “Melik”, İstanbul: DİA, 2004.
- Güngör, Mevlüt, *Kur’an Araştırmaları 2*, İstanbul: Kur’an Kitaplığı, 1996.
- Gürkan, Salime Leyla, “Kur’ân’a Göre Seçilmişlik Kavramı Ve İsrailoğulları’nın Seçilmişliği Meselesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 13, 2005, ss. 27.
- Halefullah, Muhammed Ahmed, *El-Fennu’l-Kasasî: Kur’an’da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002.
- Hâlidî, Salah Abdülfettah, *Ma’a Kısası’s-Sâbikîn Fi’l-Kur’ân*, Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 1988.
- Hamidullah, Muhammed, “Asr-ı Saadet Öncesi Medine’de Sosyo-Ekonomik Hayat”, *Bütünlük Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam*, İstanbul: 2006.
----- “İslâmî İlimlerde İsrâiliyât Yâhut Gayr-ı İslâmî Menşeli Rivâyetler”, çev. İbrahim Canan, Atatürk Üniv. İslâmî İlimler Fak. Dergisi, Erzurum: 2, 1977, ss. 316-317.
----- *İslâm Peygamberi*, İstanbul: Yeni Şafak Yay.,
- Harman, Ömer Faruk, “İsrail (Beni İsrail)”, İstanbul: DİA, 2001.
- Hâtib, Abdu’l-Kerîm, *El-Kasasi’l-Kur’ân Fi Mantûkîhi Ve Mefhûmihi*, Kahire: 1964.
- Hatiboğlu, Mehmet Said, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara: Kitâbiyât, 2004.

[Http://Turkcleronline.Net/Turkcler/Tarih_Tarih_Bilimi/Tarih_Tarih_Bilimi.Htm](http://Turkcleronline.Net/Turkcler/Tarih_Tarih_Bilimi/Tarih_Tarih_Bilimi.Htm)]

Erişim Tarihi:09 Temmuz 2014.

Işık, Emin, “Bakara Sûresi”, İstanbul: DİA, 1991.

İbn Âşur, Muhammed Et-Tahîr, *Et-Tahrîr Ve't Tenvîr*, Tunus: 1984.

İbn Haldun, Abdurrahman, *Mukaddime*, Beyrut: ty.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *Siretun Nebeviyye*, Beyrut: Darü'l-Hadis, 1992.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail B. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Sami B.Muhammed Selâme) Dâru Taybe, Riyad, 1420/1999.

İbn Kudâme, *El-Muğnî*, Riyad: Daretü'l-Melik Abdülaziz, 1992.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdillâh B. Müslim, *Tevilü Muhtelifi'l-Hadis*, thk. Muhammed Muhyiddîn El-Asfar, Beyrut: El-Mektebetü'l-İslâmî, 1999.

İbn Manzur, Ebul Fadl Cemaleddin Muhammed B. Mukrim, *Lisanu'l Arab*, Beyrut: Daru Lisani'l Arab, ty.

İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed, *Et Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. M. Abdülkadir Ata, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410-1990.

İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî B. İsmâîl Ed-Darîr El-Mürsî, *El-Muĥkem*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000.

İsfahânî, Raġib, *Mufredâtu Elfazi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davudî, Beyrut: Daru'ş Şamiyye, 1992.

İslamoġlu, Mustafa, *Kur'an Sûrelerinin Kimliġi*, İstanbul: Akabe Vakfı Yay., 2012.

----- *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, İstanbul: 2013.

----- *Kur'ân'a Göre Esmâ-i Hüsnâ*, İstanbul: Düşün Yay. 2011.

İsmail Bin Hammad, *Es-Sihcîh Tæu'l-Luġa Ve Sihahu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgafur Atar, Beyrut: Daru'l-İlm, 1410/1990.

İsmail Fenni, Ertuġrul, *Hakikat Nurları*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1975.

Kacak, Hasan, “Mal”, İstanbul: DİA, 2003.

Kaçan, Lütfi, *Kitâb-ı Mukaddes Ve İslâm Geleneġinde Ahid Sandıġı*, İstanbul: Ataç Yay., 2004.

Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul: Raġbet Yay., 1980.

Kapar, M. Ali, “Hz. Peygamberin Müşrikler'le Yaptıġı Antlaşmalar”, *Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Konya: 2, 1986, ss. 3.

- Kara, Mustafa; *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*, Doktora Tezi: Ondokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun: 2011.
- Karagöz, İsmail, *İsrâiliyât*, Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara: DİB, 2007.
- *İnceleme Ve Soruşturma Rehberi*, Ankara: DİB, 2013.
- “Hikmet”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB, 2007.
- Karaman, Hayreddin, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB, 2006.
- Karaman, Fikret, vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 3.Baskı, Ankara: DİB, 2007
- Kasapoğlu, Abdurrahman, “Kur'an'da Kıssa Terapisi”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sivas: 2, 2004, s. 69-80.
- Kattân, Menna, *Mebahis Fi Ulumi'l Kur'ân*, Beyrut: Müessesetür Risale, 1986.
- Kaya, Remzi, “Kur'an Kıssalarının Tefsir Ve Teşri'deki Yeri”, *Kur'an Ve Tefsîr Araştırmaları III –Tartışmalı İlmi Toplantı-*, İstanbul: İSAV, 2000, ss. 6.
- Koç, Cihan, *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu Ve Yönetmeliği*, Ankara: Cihan Koç Yayınları, 2015.
- Konyalı Mehmed Vehbi, *Hülasatü'l Beyan Fi Tefsiril Kur'ân*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, ty.
- Kurt, Ali Osman, “Tâlut”, İstanbul: DİA, 2010.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed B. Ahmed, *El Câmi' Li-Ahkâmi'l Kur'ân*, Musahhîh: Ebu İshak İbrahim, Kahire: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1966-1967.
- Kuşeyri, İmam El-Hâfız Huccetü'l-İslam Müslim İbnü'l-Haccac, *Sahihi Müslim*, Beyrut: Darül Marife, 2007.
- Kutub, Seyyid, *Et-Tasvîru'l-Fenni Fi'l-Kur'ân*, Kahire Dârü'l-Maârif, 1992.
- Kutluer, İlhan, “İlim”, İstanbul: DİA, 2000.
- “Hikmet”, İstanbul: DİA, 1998.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Medine”, İstanbul: DİA, 2003.
- Küçük, Abdurrahman, *Dönmeler Ve Dönmelik Tarihi*, İstanbul: Aziz Andaç Yayınları, 1979.
- Lüey, M. Safi, “İslam'da Savaş Ve Barış”, çev. Safiye Morçay Gülen, *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1995, ss. 76.
- Mansûr Er-Râfi ‘Ubeyd, *Ehdâfü'l-Kıssa Fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: 1978.
- Muhsin Mehdi, “Din İnancı Ve Bilim İnancı”, *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul: 3, 1994, ss. 96-97.
- Müzenî, *El-Muhtasar*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

- Nevevî, *Ravdatü't-Tâlibîn*, Beyrut: Darül Marife, ty.
- Okumuş, Ejder, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İstanbul: İnsan Yay., 1995.
- Özel, Ahmet, “Âl”, İstanbul: DİA, 1989.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an Ve Aşırı Yorum*, Ankara: Kitabiyât Yay., 2003.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İstanbul: Yeni Boyut Yay., 1993.
- Özerverli, M. Said, “Mülk”, İstanbul: DİA, 2006.
- “Melek”, İstanbul: DİA, 2004.
- Özgel, İshak, *Tarihselcilik Düşüncesi Bağlamında Kur'an'ın Tarihsel Yorum*, Doktora Tezi: Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: 2002.
- Paçacı, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, İstanbul: İsam Yay., 2006.
- Pak, Zekeriya, *Kur'an'da Kulluk*, İstanbul: Kayıhan Yay., 1999.
- Râzi, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî Taberistânî, *Mefâtihu'l Gayb*, Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l İlmiyye, 1411/1990.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Beyrut: Mektebetül Asriyye, 2008.
- et Tefsirul Vâdihul Müyesser, Beyrut: 2013.
- Sağlam, Bahaeddin, *İlmî Ve Edebî Yönleriyle Kur'an Kıssaları*, İstanbul: Tebliğ Yay., 1985.
- Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur'an*, Ankara: Fecir Yay., 1997.
- Sarıçam, İbrahim, “Hicret Öncesinde Medine”, *Diyanet Aylık Dergisi*, 115, Ankara: 2000, ss. 40-41.
- Soyalan, Mehmet Yaşar, *Vahiy Savunması Kur'an Dışı Vahyin İmkansızlığı*, İstanbul: Anka Yay., 2005.
- Suyuti, Ebü'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman B. Ebi Bekr, *Lübabu'n-Nukul Fi Esbabî'n-Nüzül*, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2006.
- , *El-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'an*, Medine: Vizaretü'ş-Şuuni'l-İslamiyye Ve'l-Evkaf Ve'd-Da've Ve'l-İrşad, 1426.
- Şedid, Muhammed, *Menhecü'l-Kıssa Fi'l-Kur'an*, Suudi Arabistan: 1984.
- Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed B. Abdilkerîm, *El-Milel Ve'n-Nihal*, thk. Ahmed Fehmî Muhammed, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir: Işık Yay., 1994.

----- *Kur'an'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahlil Ve Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi: Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1990.

----- “Kıssa”, İstanbul: DİA, 2002.

Şentürk, Habil, “İbâdetin Mahiyeti Ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu”, *Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, İzmir: 4, 1985, ss. 224

Şevkânî, Muhammed B. Ali, *İrşâdü'l Fuhûl*, Beyrut: 1992.

Şeybânî, Ebû Abdîrrahmân Abdullah B. Ahmed B. Muhammed B. Hanbel, *Müsned*, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1993.

Şimşek, M.Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul: Yöneliş Yay., 1993.

Tabbara, Afif Abdülfettah, *Kur'an'da Peygamberler Ve Peygamberimiz*, çev. Ali Rıza Temel, Yahya Alkın, İstanbul: Gonca Yay., 1982.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed B. Cerîr, *Tarihu'l-Umem Ve'l-Mülûk*, çev. M. Faruk Gürtunca, İstanbul: Sağlam Yay., ty.

----- *Câmiü'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Kahire: Dâru Hicr, 1955-1969.

----- *Tarihu'r-Rusûl Vel-Mülûk*, thk. M.Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire: ty.

Tan, Zeki, *Kur'ân'a Göre Geçmiş Kavimlerin İnkırazında Ma'siyetin Rolü*, Ankara: Kitap Neşriyat Dağıtım Yay., 2011.

----- “Kur'ân'ı Kerîm'in Farklı İnanç Guruplarına Ortak Gelecek İnşa Etmek İçin Önerdiği Paradigma”, *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1, 2013, ss. 50.

----- *Kur'ân'a Göre Toplumun Yapılanmasında İlim Ve Âlimin Rolü*, İstanbul: Özgü Yay., 2010

Turan, Maşallah, “Maide 33-34 Ekseninde Muhammed Esed'in Sembolizm Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Gümüşhane Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2013.

Turgay, Nurettin, “Kur'an Kıssaları”, *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Diyarbakır: 4, 2000, ss. 70.

Topaloğlu, Bekir, “Allah”, İstanbul: DİA, 1989.

-----, “Vâsi”, İstanbul: DİA, 2012.

Udeh, Abdülkadir, *Et-Teşrîu'l-Cinâiyyi'l-İslâmî Mukâraneten Bi'l-Kânûni'l-Vad'î*, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1994.

-----, *Et-Teşrîu'l-Cinâî*, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1985.

- Uludağ, Süleyman, “Tasfiye“, İstanbul: DİA, 2011.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali B.Ahmed, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan, ty.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, *Megazî*, Beyrut: 1984.
- Vatandaş, Celaleddin, *Hız. Muhammed'in Hayatı Ve İslam Daveti Medine Dönemi*, İstanbul: Pınar Yay., 2007.
- Yargıcı, Atilla, “Tefsirlerde İsrâiliyyât Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 15, 2006, ss. 54.
- Yavuz, Yusuf Şevki – Çetin, Abdurrahman, “Âyet”, İstanbul: DİA, 1991.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Haber”, İstanbul: DİA, 1996.
- “Peygamber”, İstanbul: DİA, 2007.
- “İlah”, İstanbul: DİA, 2000.
- Yazıcı, Hüseyin, “Hikâye”, İstanbul: DİA, 1998.
- , “Alim”, İstanbul: DİA, 1989.
- Yılmaz, Mehmet Faik, *Âyetler Ve Sûreler Arasındaki Münâsebet*, Ankara: DİB, 2009.
- Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yay., 2004.
- Yûsuf Kâsım, *Nazariyyetü'd-Difâi'ser'iyyi Fi'l-Fıkhi'l-Cinâiyyi'l-İslâmiyyi Ve'l-Kânûni'lcinâiyyi'l-Vad'iyyi*, Beyrut: 1985.
- Yüceer, İsa, “Kur'an'da Nebi Ve Resûl Lafızları”, *Yüzüncü Yıl Ü. İlahiyat Fak. Kalam Araştırmaları Dergisi*, 2007, ss. 257.
- Zebîdî, Zeynü'd Din Ahmed B. Ahmedb. Abdi'l Lâtifi, *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-İ Sarih Tecemesi Ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras, Ankara: DİB, 1972.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin, *El-İsrâiliyyât Fi't-Tefsir Vel-Hadis*, Dimaşk: 1985.
- Zemahşerî, Muhammed B. Ömer, *El-Kessâf 'An Hakâiki't- Tenzil Ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fî Vücûhi't Te'vîl*, Beyrut: El-Mektebetü'l-Asriyye, 1995.
- Zeydan, Abdülkerim, *Mecmûatü Buhûsi'l-Fıkhiyye*, Beyrut: Hâletü'd-Darûra Fi's-Şerâtil İslâmiyye, 1986.
- Zeyveli, Hikmet, “II. Kur'an Sempozyumu”, Ankara: Bilgi Vakfı Yay., 1996.
- Züheyli, Vehbe, *El Kıssâtu'l Kur'âniyye Hidayetün Ve Beyan*, Beyrut: 1992.
- , *El-Fıkhu'l-İslâmî Ve Edilletühü*, Beyrut: Darul Fikr, 1989